

Lied van Lawino en Lied van Ocol

Afrikaanse bibliotheek

Onder redactie van Jan Kees van de Werk

In deze reeks zijn verschenen:

Chinua Achebe (Nigeria), *Een wereld valt uiteen* (roman)

Ngugi wa Thiong'o (Kenia), *Slechts een korrel graan*
(roman)

Camara Laye (Guinee), *De blik van de Koning* (roman)

Alioum Fantouré (Guinee), *Tussen de keerringen*
(roman)

Makombo Bamboté (Centraal-Afrika), *Prinses Mandapu*
(roman)

Chinua Achebe (Nigeria), *Pijl van God* (roman)

Okot p'Bitek

Lied van Lawino *en* *Lied van Ocol*

Vertaling Wim van Binsbergen en Ad van Rijsewijk

Uitgeverij Corrie Zelen, Maasbree

Nawoord Jan Kees van de Werk

ISBN 90 6280 6198

©*Song of Lawino* by Okot p'Bitek, 1966

Oorspronkelijke uitgave *Song of Lawino*

by East African Publishing House, Nairobi, 1966

©*Song of Ocol* Okot p'Bitek, 1970

Oorspronkelijke uitgave *Song of Ocol*

by East African Publishing House, Nairobi, 1970

©Nederlandse vertaling: Ad van Rijsewijk,

's-Hertogenbosch, en Wim van Binsbergen, Amsterdam,
1980

©copyright van het oorspronkelijk Nederlandstalig
materiaal behalve het nawoord: Wim van Binsbergen/
Afrika-Studiecentrum, Leiden, 1980 Omslag: Jos
Kipping Druk: Van Hooren, Heerlen Uitgeverij: Corrie
Zelen, Maasbree

De uitspraak van Acoli woorden

Evenals in Okot p'Bitek's eigen vertaling van de oorspronkelijke Acoli tekst in het Engels is in deze vertaling de spelling van Acoli woorden ongewijzigd gebleven. Voor de uitspraak moeten de volgende regels in acht worden genomen.*

Acoli	Nederland	voorbeeld	uitspraak
c	tsj	Ocol	Otsjol
j	dzt	Acoli	Atsjoli
u	oe	Jok	Dzjok
v	i	kituba	kitoeba
g	g (garçon)	Gulyelmo	Goeljelmo
		Gulyelmo	Goeljelmo

Opeenvolgende klinkers worden afzonderlijk uitgesproken, bijv. *cooro*-spel, spr. tsjo-oro. Acoli is een toontaal, zodat in dit korte bestek geen regels gegevens kunnen worden voor de val van het woordaccent.

*Cf. J.P. Crazzolara, *A Study of the Acoli Language*, Oxford University Press for International African Institute, (1938) 1955, Londen, p. v, l e.v.

Inhoud

Lied van Lawino: Een klaagzang

1. De tong van mijn echtgenoot is bitter 15
2. De vrouw met wie ik mijn echtgenoot deel 19
3. Ik ken de dansen niet van de blanken 27
4. Mijn naam klonk als een hoorn te midden van de Payira 37
5. De sierlijke giraf kan geen aap worden 43
6. De moedersteen heeft een holle buik 55
7. Er is geen vaste tijd voor borstvoeding 69
8. Ik heb geen idee van het goede woord in het schone boek 89
9. Uit de monding van welke Rivier? 109
10. De laatste safari naar Pagak 123
11. De buffels van de armoede werpen de mensen omver 147
12. Het huis van mijn echtgenoot is een donker woud van boeken 165
13. Laat ze een *malakwang-schotel* bereiden 173

Lied van Ocol, 1-9 179

Noten bij de tekst 239

Verantwoording van de vertaling 247

Nawoord 257

Lied van Lawino

een klaagzang

voor Auma Kalina Kireng

Laat niemand de pompoen
In het oude dorp ontwortelen

Vertaald uit het Acoli in het Engels door de auteur, die zodoende de arend wat heeft gekortwiekt, de scherpe snede van het zwaard van de krijger roestig heeft gemaakt en bot, en ook ritme en rijm om zeep heeft gebracht

Vertaald uit het Engels door Wim van Binsbergen en Ad van Rijsewijk, die zodoende de arend bij Artis hebben afgeleverd, het krijgswaard op de toeristenmarkt hebben gebracht, ritme en rijm hebben begraven in een ondiepe kuil in het laagveen, en toch stiekem wat kunstmest hebben gestrooid bij de pompoen in het oude dorp

Voor hun buitengewoon inspirerende vriendschap, aanmoediging en hulp betuig ik hier mijn dank aan: Olobo Abucu Stephen; Too Samson Lubwa en zijn echtgenote Anna Ayiko; Abonga Bengomin Lutwala en zijn echtgenote Yayeri Auma; P. Okelo Antony; Anyar Latim; Geraldo Moore; Lawoko Apolo Wod'Okelo; Oceng pa Lakana Jany en zijn echtgenote Lily Aol; en tenslotte Oloya Silvano.

Okot p'Bitek

I De tong van mijn echtgenoot¹ is bitter

Echtgenoot, nu veracht je mij
Nu behandel je mij met wrok
En zegt dat ik de onbenulligheid van mijn tante heb geërfd;
Zoon van de Vorst,
Nu vergelijk je me
Met afval in de af valkuil.
Je zegt dat je me niet meer kunt gebruiken
Dat ik lijk op troep niet waard om mee te nemen
Uit het verlaten dorp.
Je beledigt me
Je lacht me uit
Je zegt dat ik de letter A niet ken
Omdat ik niet op school ben geweest
En niet gedoopt ben

Je vergelijkt me met een hond, Een
pasgeboren hond.

Vriend, jaargenoot van mijn broer,
Pas op,
Let op je tong,
Kijk uit wat je lippen zeggen.

Laat de schellen van je ogen vallen, broer,
Je bent nu een man
Je bent geen dode vrucht!
Het past je niet je te gedragen als een kind!

«Luister Ocol, je bent de zoon van een Vorst, Laat
dwaasheden over aan kleine kinderen, Het is niet goed dat
jij wordt uitgelachen in een lied!² Lieder over jou
zouden lofzangen moeten zijn!

Veracht mensen niet meer
Als een belachelijk mannetje,
Behandel me niet meer als as
Waaraan het zout onttrokken is³
Breng geen beledigingen en onbenulligheden meer voort;
Wie heeft er ooit de Pompoen ontworteld?

Clangenoten⁴, ik roep
Luister naar mijn stem:
De beledigingen van mijn echtgenoot
Bezorgen mij ondraaglijke pijn.

Mijn echtgenoot beschimpt mij en ook mijn ouders;
Hij zegt vreselijke dingen over mijn moeder En ik
schaam me zo!

Hij scheldt mij uit in het Engels
En hij is zo aanmatigend.

Hij zegt dat ik afval ben,
Hij hoeft me niet meer!
Hij maakt wrede grappen en lacht me uit,
Hij zegt dat ik primitief ben
Omdat ik geen gitaar kan spelen,
Hij zegt dat mijn ogen dood zijn
En ik niet kan lezen,
Hij zegt dat mijn oren verstopt zijn
En ik geen enkel vreemd woord kan horen,
Dat ik het kleingeld niet kan tellen.

Hij zegt dat ik niet meer ben dan een schaap,
De dwaas.

Ocol behandelt me
Alsof ik geen mens meer ben,
Hij zegt dat ik even belachelijk ben
Als de o/ww-insekten die op de bierpot zitten.

Mijn echtgenoot behandelt me grof.
Zoals hij mij beledigt!
Woorden snijden dieper in het vlees dan een pak slaag!
Hij zegt dat mijn moeder een heks is,
Dat mijn clangenoten dwazen zijn
Omdat ze muizen eten,
Hij zegt dat we allemaal Kaffers zijn.
Wij kennen Gods wegen niet,
Wij zitten in diepe duisternis
En kennen het Evangelie niet,
Hij zegt dat mijn moeder haar tovermiddelen verbergt
In haar halsketting
En dat wij allemaal tovenaars zijn.

De tong van mijn echtgenoot
Is zo bitter als de wortels van een *lyonno-lolie*,
En zo heet als de penis van een bij,
Als de angel van een *kalang!*
Ocols tong is geducht als de staartpunt van een scorpioen,
Dodelijk als de speer van een buffelhorzel,
Wreed
Als het gif van een onvruchtbare vrouw
En bijtend als het sap van een kalebas.

Mijn echtgenoot stort verachting uit
Over Zwarten,
Hij gedraagt zich als een kip
Die haar eigen eieren opeet
Een kip die je zou moeten opsluiten onder een mand.

Hij zet grote ogen op
Diepe, zwarte ogen
Ocol's ogen lijken op die van een Nijlbaars!
Hij wordt woest
Als een leeuwin met welpen,
Hij gaat zich gedragen als een dolle hyena.

Hij zegt dat Zwart primitief zijn
En hun gebruiken uiterst verwerpelijk,
Hun dansen is doodzonde
Ze zijn onwetend, arm en door ziekten geteisterd!

Ocol zegt dat hij een modern mens is,
Een progressief en beschaafd mens,
Hij zegt dat hij veel en uitgebreid heeft gelezen
En dat hij niet langer kan leven met zoiets onbenulligs
als ik Die geen onderscheid ken tussen goed en
kwaad,

Hij zegt dat ik maar een dorpsvrouw ben, Ik
ben van het oude soort, En niet meer de
moeite waard.

Hij zegt dat ik zijn vooruitgang in de weg sta,
Mijn hoofd, zegt hij,
Is zo groot als dat van een olifant
Maar het is alleen been,
Er zitten geen hersens in,
Hij zegt dat ik enkel zijn tijd verknoei.

2 De vrouw met wie ik mijn echtgenoot deel

Ocol verwerpt het oude soort. Hij is
verliefd op een moderne vrouw, Hij is
verliefd op een mooi meisje Dat
Engels spreekt.

Maar nog pas kortgeleden
Zaten we altijd dicht bij elkaar, tegen elkaar aan!
Nog maar kortgeleden speelde ik altijd
Op mijn boogharp,
Zong lofzangen op mijn geliefde.
Nog maar kortgeleden verklaarde hij
Dat hij het volste vertrouwen in mij had.
Toen bewonderde ik hem als hij Engels sprak.

Ocol is niet meer verliefd op het oude soort;
Hij is verliefd op een modern meisje. De
naam van die schoonheid Is Clementine.

Broer, als je Clementine ziet! Die
schoonheid streeft ernaar Er als een
blanke vrouw uit te zien;

Haar lippen zijn vuurrood Als gloeiende
houtschoorsteen, Ze lijkt op een wilde kat "Die haar
mond in bloed heeft gedompeld, Haar mond
is als rauwe framboesia⁵ Hij lijkt op een open
zweer, Op de mond van een akker! Tina doet
poeder op haar gezicht En ziet er zo bleek
uit;

Ze lijkt op een tovenaar
Die zich opmaakt voor de middernachtelijke dans.

Ze poedert de smerige as over haar hele gezicht
En als er een beetje zweet Op haar lichaam
verschijnt Ziet ze er uit als een parelhoen!

De lucht van carbolzeep
Maakt me misselijk,
En de lucht van poeder
Brenkt de geesten in mijn hoofd in opstand;
Dan moet ik een geit gaan halen
Bij mijn moedersbroer vandaan.
Tijdens de offering moet voortdurend
De trom van de geestendans klinken
De geest bezworen worden
En mijn gemoedsrust hersteld.

Ik houd er niet van mezelf in poeder te hullen:
Zoiets is goed op een roze huid
Omdat die toch al bleek is,
Maar als een zwarte vrouw poeder op doet
Ziet ze er uit of ze buikloop heeft;
Tina ziet er zwak uit
En ze beweegt traag,
Het is een zielig gezicht.

Een of ander medicijn heeft het gezicht van Tina aangevreten;
Haar gezichtshuid is weg
En het is allemaal rauw en rood daaronder,
Het gezicht van die schoonheid
Is gevoelig als de huid van een pasgeboren baby!

En ze gelooft
Dat dit nu mooi is
Omdat het lijkt op het gezicht van een blanke vrouw!

Haar lichaam lijkt
Op de lelijke vacht van een hyena;
Alleen op haar nek en armen
Zit echte mensenhuid!
Ze ziet er uit alsof ze getroffen is
Door de bliksem;
Of verbrand als een *kongoni*
Wanneer de jagers met vuur hun prooi opdrijven.

En haar lippen lijken te bloeden,
Haar haar is lang
En haar hoofd is kolossaal als dat van een uil,
Ze lijkt op een heks,
Als iemand die van haar zinnen beroofd is
En die naar het heiligdom van de stam
Gebracht zou moeten worden!
Haar nek is touwachtig,
Dun, lang en schraal
En haar gezicht is ziekelijk bleek.

Vergeef me, broer,
Denk niet dat ik de vrouw beledig
Met wie ik mijn echtgenoot deel!
Denk niet dat mijn tong
Gescherpt is door jaloezie.
De aanblik van Tina
Brenkt mijn hart tot medelijden.

Ik ontken niet
Dat ik een beetje jaloers ben. »• Liegen heeft
geen zin, We lijden allemaal een beetje aan
jaloezie. Die heeft je te pakken voor je het
weet Zoals de geesten die koortsen brengen;
Jaloezie overvalt mensen Als aardshokken:

Maar als je de schone vrouw ziet
Met wie ik mijn echtgenoot deel
Dan heb je een beetje met haar te doen!

Haar borsten zijn volkomen verschrompeld,
Het zijn droge opgefroemelde stukken vel,
Ze hebben nesten van watten gemaakt
En ze vouwt de enden koeiehid
In de nesten
En noemt dat borsten!

O! Clangenoten
Zoals moderne vrouwen op leeftijd
Zich voordoen als jonge meisjes!

Ze vormen de uiteinden van de wattennesten
Tot scherpe punten
En daarmee prikken ze
De borst van hun mannen!
En de mannen geloven
Dat zij hun armen leggen om het middel
Van pas ontloken jonge meisjes!
Het moderne soort slaapt met hun nesten
Vast op hun ribbenkast gebonden.

Hoeveel kinderen
Heeft deze vrouw gevoed?
De lege zakken op haar ribbenkast
Zijn helemaal plat geworden, opgedroogd.
Misschien heeft ze er veel weggemaakt!
Misschien heeft ze haar tweelingen
In de plee gegooit!
Zijn het de wraakgeesten
Van de vele stukgeslagen eieren
Die bezit hebben genomen van haar hoofd?
Hoe jong is zij helemaal? Behoort ze niet
Tot de leeftijdsgroep van mijn moeder?

De vrouw met wie ik mijn echtgenoot deel
Loopt alsof iemand
Zich meester heeft gemaakt van haar schaduw,
Nooit hoor je
Haar voetstappen;

Ze ziet er uit alsof
Ze al lange tijd ziek is!
Of eigenlijk lijdt ze honger
Ze eet niet,
Ze zegt dat ze bang is dik te worden,
Dat de dokter haar afhoudt
Van eten,
Ze zegt dat een mooie vrouw
Slank moet zijn als een blanke vrouw;

En wanneer ze loopt
Hoor je haar botten rammelen,
Haar middel lijkt op dat van een horzel.
Die schoonheid is kurkdroog
Als een boomstronk,
Zo vleesloos
Als een schelp
Op een droge rivierbedding.

Maar mijn echtgenoot veracht me, Hij lacht
me uit, Hij zegt dat hij te goed is
Om mijn echtgenoot te zijn.

Ocol zegt dat hij niet
De jaargenoot van mijn grootvader is
Om te leven met iemand als ik
Die niet op school heeft gezeten.

Hij spreekt aanmatigend,
Ocol is onbeschaamd;
Hij zegt deze dingen op klaarlichte dag.
Hij zegt dat er geen verschil is
Tussen mij en mijn grootmoeder
Die zich hult in dierehuiden.

Ik ben niet onredelijk tegenover mijn echtgenoot,
Ik klaag niet
Omdat hij er een vrouw bij wil
Of ze nu jong is of oud!
Wie heeft mannen er ooit van afgebracht
Vrouwen te willen?

Wie heeft het medicijn tegen de dorst ontdekt?
Het medicijn tegen honger
En kwaadheid en tweedracht
Wie heeft het ontdekt?
In de droge tijd schijnt de zon
En in de natte tijd regent het.
Vrouwen jagen op mannen
En mannen willen vrouwen!
Als ik een andere vrouw heb
Met wie ik mijn echtgenoot deel,
Ben ik blij
Een vrouw die jaloers is
Op een ander, met wie ze een echtgenoot deelt,
Is jaloers omdat ze traag is,
Lui en verlegen,
Omdat ze koud is, slap, onhandig!

De wedijver om een man zijn liefde
Wordt uitgevochten in de keuken Als
hij terugkeert van het veld Of van de
jacht,

Je neemt hem voor je in met een warm bad
En zure pap.
De vrouw die haar maal als eerste komt brengen
Wier eten lekker is,
Wier gerecht heet is
Wier gezicht straalt
Wier hart zuiver is⁶
En wier ogen donker zijn
Als de schaduwen:

De vrouw die gemakkelijk schertst⁷
Die buiten eet
En niet in de slaapkamer,
Een vrouw met pit
Niet als verschaald bier,
Dat is de vrouw die de hoofdtooi
Van de echtgenoot mag bewaren.

Ik versper mijn echtgenoot de weg niet
Naar zijn nieuwe echtgenote.
Als hij wil, laat hem dan voor haar
Een huis bouwen met golfplaten dak,
Boven op de heuvel!
Ik klaag niet,
Mijn met gras gedekt huis is mij goed genoeg.

Ik ben niet kwaad
Op de vrouw met wie
Ik mijn echtgenoot deel,
Ik durf wel met haar te wedijveren.

Al wat ik vraag
Is dat «mijn echtgenoot ophoudt me te beledigen,
Mijn echtgenoot moet niet langer
Scheldwoorden op mijn hoofd stapelen.
Hij moet ophouden
Zich te gedragen als een halve gek,
En verschrikkelijke dingen te zeggen over mijn moeder

Luister, Ocol, oude vriend,
De tradities van je voorouders
Zijn goed,
Hun gebruiken zijn zwaar en vol
En niet voos
Ze zijn niet dunwandig, breken niet zomaar
Ze kunnen niet worden weggeblazen
Door de wind
Want hun wortels reiken diep in de grond.

Ik begrijp
De gewoonten van vreemdelingen niet Maar ik
veracht hun gebruiken evenmin. Waarom zou jij de
jouwe verachten?

Luister, echtgenoot, Jij bent de zoon van
een Vorst. De pompoen in het oude dorp
Mag niet ontworteld worden!

3 Ik ken de dansen niet van de blanken

Het is waar
Ik heb geen idee van de dansen van vreemdelingen
En van hun kleding
Weet ik ook niets.
Hun spelletjes
Kan ik niet spelen,
Ik ken alleen de dansen van ons volk.

Ik kan de rumba niet dansen,
Mijn moeder leerde me
De prachtige dansen van de Acoli.
Ik ken de dansen van de Blanken niet.
Ik zal je niet voorliegen,
Ik kan de samba niet dansen!
Je hebt me ooit bij de *orak-dans* gezien
De dans van de jongeren
De dans van ons Volk.

Als de trommels in je oren dreunen
En de zwarte jonge mensen
Het stof laten opwaaien
Dan dans je blakend van gezondheid
Je danst ondeugend, trots
Je danst met geestkracht.
Je wedijvert, je tart, je prikkelt
Je daagt ze allemaal uit!
En de ogen van de jonge mannen worden rood!

De zoon van een man
En de dochter van een man
Schitteren op de dansplaats.
Jongens en meisjes van slavenbloed
Dansen anders dan vrijgeborenen.

Je danst vol zelfvertrouwen
En je zingt
Uitdagende liederen,
Beledigende liederen, scheldliederen,
Lofzangen
Droevige liederen van liefde die is stukgegaan
Lieder over tekort aan vee.⁸
De meeste liederen maken wel iemand kwaad.

Je komt niet dronken naar de dansplaats,
Maar als een leeftijdgenoot het op je voorzien heeft
Neem je de uitdaging aan
Als een man,

En als een meisje naar je uithaalt
Sla je terug,
De mannelijkheid van een man
Wordt zichtbaar op de dansplaats
Niemand die een andermans ballen aanraakt.

Een meisje stijf in haar middel
Is een onhandig meisje
Dat is het luie meisje
Dat bang is teè/r-gierst te malen.

Je maakt jezelf mooi in Acoli kostuums
Je bindt /acwAwA:«-rammelaars
Of belletjes aan je benen.
Je draagt een rok van kralen of touw
Of een klein stukje stof
En een kraal met tien snoeren
Om je middel;
Armbanden om je armen,
En halssnoeren van giraffestaart om je lange nek.

Een jongeman draagt een *odye* en een *lacomi*
Hij heeft de kralen van zijn geliefde
Om zijn hals,

Prachtige witte veren op zijn hoofd,
Hij blaast op zijn hoorn
En andere jonge mannen zijn jaloers op hem.

Er wordt gedanst op klaarlichte dag
In de buitenlucht,
Je kunt niets verbergen,
Een bedorven maag die is opgezwollen,
Schurft op je kont
Kleine borsten die pas zijn opgekomen,
Of grote borsten vol kokende melk
Zijn duidelijk te zien op de dansplaats,
Borsten die moe zijn
En op vallen staan,

Onderkomen, magere borstkassen van zwakkelingen
Sterke borstkassen van leeuwen
Grote littekens op de dij
Prachtige tatoeeringen onder de navel Tatoeeringen die zijn gaan
zweren op de borst:

Alle lichaamsdelen
Worden getoond op de dansplaats!
Gezondheid en levenslust
Worden getoond op de dansplaats!

Als de dochter van de Stier
De dansplaats opkomt
Staat ze daar niet
Als verschaald bier dat je niet kwijtraakt,
Ze springt hier
Ze springt daar.
Als je haar aanraakt
Zegt ze 'Blijf van me af!'

De tatoeeringen op haar borst
Zijn als palmvruchten,
De tatoeeringen op haar rug

Zijn als sterren in een zwarte nacht;
Haar ogen glinsteren als vuurvlieggen,
Haar borsten zijn rijp
Als de volle maan.
Wanneer de jaargenoot van haar broer ze ziet,
Wanneer, toevallig,
De ogen van haar geliefde
Op haar borsten vallen
Denk je dat de jongeheer dan slaapt?
Weet jij wat voor vuur aan zijn ingewand vreet?

Het is waar, Ocol
Ik kan geen ballroomdans dansen.
Met iemand zo stijf tegen me aan
Schaam ik mij,
Met iemand zo stijf tegen me aan
In het openbaar,
Zoiets kan ik niet doen,
Dat vind ik schandalig!

Ze komen stomdronken naar het bal
Ze drinken drankjes van de blanken
En ook *waragi*.
Ze doen hun ogen dicht,
En ze zingen niet onder het dansen,
Ze dansen zwijgend als tovenaars.

Iedere man heeft een vrouw Ofschoon dat
niet zijn echtgenote is, Ze dansen ergens
binnenshuis En het is er donker.
Schaamteloos houden ze elkaar Vast, vast,
Ze kunnen niet ademen!

Vrouwen liggen op de borstkas van mannen
Ze steken de borstkas van hun mannen
Met hun borsten
Ze steken de borstkas van hun mannen
Met de wattennesten
Op hun eigen borstkas.

Je kust haar op de wang
Zoals blanken doen, v
Je kust haar lippen, open zweren,
Zoals blanken doen, :
Je zuigt slijmerig speeksel op
Uit eikaars mond
Zoals blanken doen.

En de lippen van de mannen
Raken met bloed besmeurd.
Bloed druipt uit de vuurrode lippen;
Hun tanden zien er uit
Alsof ze op hun bek zijn geslagen.

Vrouwen slaan hun armen
Om de hals van hun partner
En leggen hun wang
Tegen de wang van hun man.
Mannen houden de heupen van hun vrouw
Vast, vast...

En terwijl ze dansen
Raken de knieën elkaar;
En als de muziek afgelopen is
Steken de mannen hun handen in hun broekzak.
Er is geen respect voor familie:
Meisjes houden hun vader vast,
Jongens klemmen hun zuster tegen zich aan,

Ze dansen zelfs met hun moeder.
Moderne meisjes zijn fel
Als Labeja, de *Jok* van *Alero*,⁹
Die zelfs bezit neemt van het hoofd van neven,
Ze kronkelen rond hun neef
En liggen op de borstkas van hun oom
En prikken de borstkas van hun broer
Met hun borsten.

En ze verkleden zich als blanken,
Alsof ze in het land van de blanken zijn.
Op het hoogst van het hete jaargetijde
Doen de progressieven, de geciviliseerden,
Tweedpakken aan
En wollen sokken uit Europa,
Lange onderbroeken
En wollen borstrokken,
Witte overhemden;
Ze dragen donkere brillen
En stropdassen uit Europa.
Hun van vocht verzadigde pakken
Druipen als de tranen
Van een *kituba-boom*
Na een zware storm.

Je rookt sigaren
Zoals blanke mannen,
Vrouwen roken sigaretten
Zoals blanke vrouwen,
En nippen wat vergif uit hun glazen.

Het is heet binnenshuis Het is er heet als in
een grot Als in het schuilhol van een hyena!
En de vrouwen bewegen als vis In een
vergiftigde poel,¹⁰

Ze strompelen
Ze vallen met hun gezicht omhoog
Als vissen die zich hebben bezopen
Aan *lugoro* of *ober*,
Als kleine vissen op het droge.

De rook van tabak
De rook van sigaren
En sigaretten
En de rook van kaarsen
Gebruikt om munten te tellen,
De rook in huis
Lijkt op stapelwolken.

De vluchtige damp
Van al die drankjes,
Het dampend zweet
De hete natte adem
Van al die mensen,
Het hoesten en het speeksel
Dat misselijke dronkaards rondproesten,
De vele merken
Winden die ze laten,
Vochtige winden gelaten door mannen en vrouwen
Die diverse soorten stank opleveren,
Het stof
De pis die verdampt...
De lucht is zwaar als een hamer.

De stank van de pisbak is om te snijden!
Die raakt je neus
Met een stoot,
Als de hoorn van een mannetjesneushoorn!
Je snakt naar adem
In je keel een scherpe pijn
Je gaat er vlug weer uit
En vloekt luid!

Je komt een grote vrouw tegen
Ze strompelt op je af
En leunt tegen de muur
En voordat ze haar jurk open heeft
Staat ze al te pissen;
Ze perst de urine eruit
Alsof ze syfilis heeft.

De stank van de plee
Haalt je onderuit, op een afstand al!
Je gaat binnen;
Het is alsof je de muil
Van een leeuw bent ingekomen.
De lucht van Jeyes
En de lucht van stront
Reiken tot aan het dak.

De hele vloer
Is bedekt met mensendrollen,
Mensendrollen van alle
Verschillende stammen!
Droge drollen en buikloop
Oude drollen en verse drollen
Jonge drollen die nog dampen,
Korte dikke drollen
Die als heuvels in het landschap staan,
Slangedrollen
Oggerold als pythons.
Kleine drollen die maar wat hurken,
Grote drollen die op hun zij liggen
Als boomstronken.

Sommige drollen zijn rood als oker
Andere zijn geel
Als een rijpe mango,
Als de binnenkant van een rijpe papaya.

Andere zijn zwart als aarde,
Als de aarde die we gebruiken
Om een vloer te maken.
Sommige drollen zijn gemengd van ras!

Braaksel en urine stroomt voorbij
En aan de muren
Maken ze hun gat schoon.
En er staan dingen geschreven
Op de muren
Erin gekerfd met messen.

Mijn echtgenoot lacht me uit
Omdat ik de dansen van de blanken niet ken;
Hij veracht Acoli dansen
Hij koestert het waanidee
Dat de dansen van zijn Volk
Zondig zijn,
Dat zij doodzonde zijn.

Ik weet absoluut niets Van de dansen van
vreemdelingen En ik houd er niet van. Elkaar
vasthouden Vast, vast In het openbaar, Dat kan ik
niet. Ik schaam me. Dansen zonder te zingen
Zwijgend dansen als tovenaars, "Zonder respect,
dronken...

Als iemand probeert
Me te dwingen tot deze dans
Krijg ik zin mezelf te verhangen
Ondersteboven!

Ik wou dat ik
Een meteor kon worden
Dan wist ik wel
Waar ik wilde neerkomen!

4 Mijn naam klonk als een hoorn te midden van de Payira

Ik werd benoemd tot meisjes vorstin
Omdat ik levenslustig was,
Ik was bijdehand,
Ik was niet onhandig of slordig
Ik was niet sloom,
Ik was niet traag of zwaar op de hand.

Ik ben een verstandig mens geworden
Ik ben niet koud
Ik ben niet verlegen
Mijn huid is glad
En glanst nog zacht in het maanlicht.
Toen Ocol me het hof maakte
Stonden mijn borsten recht vooruit.
En ze schudden
Als ik stevig doorliep,
En als ik liep
Gooide ik mijn lange nek
Naar links en naar rechts
Zoals de bloem van een /yo/zwo-lelie
Heen en weer gaat in een zachte bries.

En mijn broers noemden me *Nya-Dyang* Want mijn borsten schudden
En wenkten het vee, En ze zongen zacht:

Vader maak de kraal open
Vader maak de kraal open
Het vee komt er aan.

Ik was de meisjes vorstin
En mijn naam klonk
Als een hoorn

Te midden van de Payira.
En ik speelde op mijn boogharp
Lofzangen op mijn geliefde.

Ocol, mijn echtgenoot,
Mijn vriend,
Waar heb je het over?
Je hebt me gezien toen ik nog een kind was.
In het huis van mijn moeder
Heeft deze man over de vloer gekropen!
De zoon van de Stier heeft
Tranen om mij gehuild
Als een hongerig kind
Waarvan de moeder naar het *simsim-veld*
Is gegaan en lang wegblijft!

Elke avond kwam hij Naar het dorp van
mijn vader, Hij sloeg geen avond over Zelfs
niet nadat hij in elkaar Geslagen was door
mijn broers.

Je hield van mijn giraffestaarten armbanden, Mijn
vader had ze voor mij gekocht Uit de Heuvels in het
Oosten.

Het dak van mijn moeder haar huis
Was prachtig doorschoten
Met olifantsgras;
Mijn vader had het gebouwd
Met de vaardigheid van de Acoli.

Je bewonderde mijn zuster haar Kleurige
tiensnoerige leeuwekralen; Mijn moeder had
ze zorgvuldig In patroon geregen.

je beefde
Toen je de tatoeeringen zag
Op mijn borsten
En de tatoeëring onder mijn navel;
En je was erg dol
Op de spleet tussen mijn tanden!
Vriend, waar heb je het over?
Clangenoten, ik vraag jullie:
Wat is er met mijn echtgenoot gebeurd?
Heeft hij steenpuisten?
Zijn zij nu rijp?
Moeten ze ze opensnijden
Zodat de etter eruit kan?

Ik was meisjesvorstin
Om mijn goede manieren,
Om mijn zachte heupen
Ik zong lieflijk
Wanneer ik gierst maalde
Of op weg naar de bron,
Niemand's stem was lieflijker dan de mijne!
En op de dansplaats
Zong ik de solo's
Luid en helder
Als een ogi/o-vogel
Bij zonsondergang.

Nu zegt Ocol
Ben ik louter een hond
Een pasgeboren hond,
Een kleine pasgeboren hond
Die schurft heeft.

Ocol zegt
Dat hij niet meer van me houdt
Omdat ik geen gitaar kan spelen

En niet van hun stomme dansen houd,
Omdat ik de muziek veracht
Die ze spelen bij de ballroomdans
En ik de passen niet nadoe van de vreemde muziek
Op grammofoonplaten.
En ik de radio niet kan afstemmen
Omdat ik geen verschil hoor:
Swahili of Luganda.

Wat is dit allemaal?

Mijn echtgenoot weigert
Naar me te luisteren,
Hij weigert me een kans te geven.
Mijn echtgenoot heeft mijn pad volledig afgesneden.
Hij heeft een wegversperring opgeworpen
Maar hij heeft me niet gezegd waarom.
Hij schreeuwt alleen maar
Als vliegen
Die op uitwerpselen zitten
En worden opgeschrikt!

Mijn echtgenoot zegt
Dat hij niet langer een vrouw wil
Die een paar voortanden mist.¹¹
Hij is verliefd
Op een vrouw
Met al haar tanden in haar mond
Zoals het gebit van krijgsgevangenen en slaven.

Als bedelaars
Pikken jullie de versierselen van de blanken op,
Als slaven of krijgsgevangenen
Nemen jullie de gebruiken van de blanken over.
Hadden de Acoli dan geen sieraden?
Hadden de Zwarten dan geen gebruiken?

Als dronken mannen
Strompelen jullie naar het tijdverdrijf van blanken,
Strompelen jullie naar het vermaak van blanken.

Is *lawala* geen spel?
Is *cooro* geen spel?¹²
Had jullie volk geen vermaak?

Als debielen
Leggen jullie je toe op de dansen van blanken,
Leggen jullie je toe op muziekinstrumenten van
vreemdelingen
Alsof jullie geen dansen hebben; Alsof jullie
geen muziekinstrumenten hebben!

En jullie kunnen niet één lied zingen
Jullie kunnen geen solo zingen
Op de dansplaats.
Je kunt geen ritme aangeven
Op de halve kalebas
Of de ratelkalebas schudden
Op het ritme van de oraA:-dans!
En er is niet één *bwola-lied*
Waarop jullie kunnen dansen,
Jullie kunnen niet op de trom spelen
En ook geen spiegelgevecht opvoeren;
Bij de begrafenisdans
Of bij de oorlogsdans
Weten jullie niet
Hoe je het schild moet houden!

En daarom leggen jullie je toe "A de dansen
van blanken, Onkunde en schaamte brengen
jullie ertoe Je over te geven aan buitenlandse
dingen!

Misschien willen jullie
Je schamele heupen en borstkas bedekken

En het grote litteken op je dijbeen
En de schurft op je kont;

Onder een tweedpak
Verbergen jullie
Je bedorven maag
Die is opgezwollen
Als van een zwangere geit.

En de donkere bril
Beschermt de rottende huid rond jullie ogen
Tegen de strontvliegen
En bedekt
De bolsters van jullie gesprongen oogballen.

En het grote litteken op je dijbeen En de schurft
op je kont;

Onder een tweedpak
Verbergen jullie
Je bedorven maag
Die is opgezwollen
Als van een zwangere geit.

En de donkere bril
Beschermt de rottende huid rond jullie ogen
Tegen de strontvliegen
En bedekt
De bolsters van jullie gesprongen oogballen.

5 5 De sierlijke giraf kan geen aap worden

Mijn echtgenoot zegt me
Dat ik geen idee heb
Van moderne schoonheid.
Hij zegt
Dat ik vasthoud
Aan ouderwetse kapsels.

Hij zegt
Dat ik stom en achterlijk ben,
Dat mijn kapsel
Hem misselijk maakt
Omdat ik smerig ben.

Het is waar
Ik kan mijn haar niet opmaken
Zoals blanke vrouwen.

Luister,
Mijn vader komt uit Payira,
Mijn moeder is een Koe- vrouw!
Ik ben een echte Acoli
Ik ben geen halfbloed
Ik ben geen slavenmeid;
Mijn vader is niet naar zijn dorp gekomen
Als krijgsgevangene
Mijn moeder is niet geruild
Voor een mand gierst.

Vraag me wat schoonheid is
Voor de Acoli
En ik zal het je zeggen;
Ik zal het je laten zien
Als je me een kans geeft!

Ooit heb je oog voor mij gehad
Je hebt mijn kapsel gezien
En het bewonderd, En de jongens
hielden ervan. Op de dansplaats
Omringden de jongens mij
En vochten om me.

Mijn moeder heeft me Acoli haarverzorging
geleerd; Die past bij het soort Haar van de
Acoli, En bij ons leven.

Luister,
Struisvogelpluimen verschillen
Van kippeveren,
De staart van een aap
Verschilt van die van een giraf,
De huid van een krokodil
Is niet als van een parelhoen,
En een nijlpaard is naakt, zonder beharing.

Het haar van de Acoli
Is anders dan dat van de Arabieren;
Het haar van de Indiërs
Lijkt op een paardestaart;
Het is als sisaltouw
En moet geknipt worden
Met de schaar.
Het is zwart,
En het is anders dan dat van blanke vrouwen.

Het haar van een blanke vrouw
Is zacht als zijde;
Het is licht
En bruinachtig als
Dat van een bruine aap,

En heel anders dan mijn haar.
Het haar van een zwarte vrouw
Is dik en met krulletjes;
Het is waar
Dat ringwormen soms het haar opeten
Van een klein meisje
En dat is verschrikkelijk;
Maar wanneer hete brij
Op haar hoofd wordt gesmeerd
En de dans wordt uitgevoerd
Onder de worstenboom
En de meisjes gezongen hebben

Jij, Ringworm
Die Duka d'r haar wegvreet,
Hier is je brij

Dan beginnen de haren
Van het meisje weer te groeien
En het meisje is blij.

Niemand, behalve tovervrouwen
En vrouwen die anderen vergiftigen,
Laat het haar maar groeien!
En mannen
Laten niet toe
Dat er een bos haar groeit op hun kin
Als een leeuwneus,
Als de kin
Van een bok,
Zodat ze er uitzien
Als wilde dieren.

Ze doen hete as
Op het haar
Onder de navel

En verwijderen het
En ze verwijderen het gezichtshaar
En het okselhaar.

Wanneer er een sterfgeval is
Laten de vrouwen hun haar ongekamd!
Ze doen alle kralen
En halssnoeren af,
Omdat ze rouwen,
Omdat ze verdriet hebben.
De vrouw die zichzelf mooi maakt
Wanneer de anderen klagen
Is verantwoordelijk voor het sterfgeval!
Zij komt naar de begrafenis
Om zichzelf te feliciteren.

Wanneer je gaat dansen
Maak je jezelf mooi voor de dans,
Als je touwrok
Oker-rood is
Maak je je haar op
Met oker,
En smeer je je lichaam in
Met rode olie
Zodat je prachtig rood bent over je hele lijf!
Als je een zwarte touwrok aantrekt
Maak je je haar op met *akuku*
Je lichaam glimt van de *simsim-olie*
En de tatoeeringen op je borst
En op je rug
Glinsteren in de avondzon.
En het gezonde zweet
Op je boezem
Lijkt op de vrucht van een *ocuga*,
Op glaskralen.

Jonge meisjes
Met net ontluikende borsten

Smeren *shea-boter* op hun lijf,
Die prachtige olie uit Labwor-omor.

De geur is zalig
En hun witte tanden schitteren
Terwijl ze zingen
En snel dansen
Te midden van de dansers
Als kleine vissen
In een ondiepe rivier.

Boter van koeiemelk
Of vet van de muizen die we eten
Wordt verwarmd en je voegt
Lakura of *atika* toe;
Je smeert het vandaag op je lijf
En de geur
Ruik je de volgende dag nog.

En als je een mooie pot voor water
Op je hoofd in evenwicht houdt
Of een nieuwe mand
Of een kruik met een lange hals
Vol honing,
Lijkt je lange nek
Op een *alwiri-speer*.

Terwijl je over het pad loopt
Bloeit aan weerskanten
Obiya-gras
En *po//oA--bloesem*
En de wilde witte lelies
poepen geluidloos
Naar de bijen en de vlinders!

En zoals de zoete geur
Van de rijpe wilde bessen
De insekten en kleine vogels

Naar zich toe lokt,
En vissers de vis aan de haak slaan
En ze genadeloos binnenhalen,

Komen de jonge mannen
Uit de omringende dorpen
En van over vele rivieren,
Van over de heuvels En de
wijde vlakten, Ze
omringen je En bijten
eikaars oren af Als
jakhalzen.

En wanneer je
Naar de bron gaat
Of het pas gebrande bosland in
Om rode *oceyu* te sprokkelen
Of om orfwggM-struiken te kappen,
Vind je ze,
Verscholen in de schaduw
Als een wijfjesluipaard met welpen.

Ocol zegt me
Dat ik van viezigheid houd.
Hij zegt
Dat *shea-boter*
Huidziekten veroorzaakt.

Hij zegt dat Acoli lichaamsverzorging
Ouderwets en ongezond is.
Hij zegt dat ik zijn witte overhemd vies maak
Als ik hem aanraak,
Mijn echtgenoot behandelt mij
Alsof ik aan de
'Raak-me-niet-aan'-ziekte lijd!

Hij zegt dat ik zijn lakens vies maak
En dat zijn bed naar mij stinkt.
Ocol zegt
Dat ik er foeilelijk uitzie
Wanneer ik me helemaal heb mooigemaakt
Voor het dansen!

Wanneer ik langs mijn echtgenoot loop
Sist hij als een gewonde ororo-slang;
Wraakzucht beneemt hem de adem.
Hij heeft gezworen
Dat hij nooit meer
Mijn handen zal aanraken.
Mijn echtgenoot
Is verliefd op Tina
De vrouw met het grote hoofd;
Ocol verlangt zo hevig naar Clementine
Voor die schoonheid
Die zoveel gelezen heeft
Slaapt Ocol nooit.

Wanneer die schoonheid
Met wie ik mijn echtgenoot deel
Terugkeert van het koken
Van d'r haar
Lijkt ze
Op een kip
Die in een poel is gevallen;
D'r haar lijkt
Op een afgelegde pythonhuid.

2e koken hun haar
Met hete ijzers
En trekken er hard aan
Om het lang te laten worden.
öan binden ze het
Op houten pennen
Als een bok

Die wordt voorgeleid voor het offer En
worstelt om zich te bevrijden.

Ze bakken hun haar
In kokende olie
Als sprinkhanen,
En het haar knettert
Het schreeuwt het uit in hevige pijn
Als eraan getrokken wordt en gerekt.
En het gezonde, krachtige haar,
Krullend, springerig en dik
Dat glinstert in de zonneschijn
Is tenslotte futloos en dood
Als olifantsgras
Bruin geschroeid door de wrede
Februarizon.
Het ligt er levenloos bij
Als trieste afstervende bananebladeren
Op een hete windstille middag.

De schone vrouw
Met wie ik mijn echtgenoot deel
Smeert zwarte schoensmeer
Op d'r haar
Om het zwart te maken
En het te laten glanzen,
Ze wast d'r haar
Met zwarte inkt;

Maar de dichte ondergroei
Neemt de schoensmeer
En de inkt niet op
En blijft zoals hij is
Gelig, grijsachtig
Als het haar van een grijze aap.

Er is veel water
In het huis van mijn echtgenoot
Koud water en warm water.
Je draait een kruisvormige handgreep om
En het water gutst eruit
Heet en dampend
Als de urine
Van een olifant.

Je draait een andere kruisvormige handgreep om
En het is koud water,
Helder als het verkwikkende drinkwater
Van de beken
In de Lututuru-heuvels.

Maar de vrouw
Met wie ik mijn echtgenoot deel
Wast d'r haar niet;
Het hoofd van die schoonheid
Stinkt als muizen
Die in de vuurplaats zijn gevallen
Waarboven ze te roken hingen.

En ze gebruikt
Sterke parfum
Om de vreemde luchtjes te verdringen,
Zoals ze een zwangere doodkist behandelen!
En de verschillende luchtjes
Worstelen met elkaar
En de lucht van de schoensmeer
Vermengt zich ermee.

dementine heeft veel hoofddoeken,
Mooie hoofddoeken in bonte kleuren.
Ze knoopt er een om haar hoofd En
bedekt zo De verrotting daaronder;

De knoop komt
Op haar voorhoofd
En ze schikt de randen
Met veel zorg
Zodat
Haar oren bedekt zijn
Evenals haar brutale voorhoofd
Waar de vonken vanaf spatten
Als het weerlicht,
En dat het zonlicht terugslingert
Met meer kracht dan een spiegel!

Soms draagt ze
Het haar van een of andere dode vrouw
Van een of andere blanke vrouw
Die lang geleden gestorven is
En ze gaat daarmee
Naar het bal!
Wat een hekserij!

Schaamteloos danst ze
Terwijl ze mijn echtgenoot
Bij de schouder vasthoudt,
Met het haar van een dode vrouw
Op haar hoofd
Terwijl het lichaam van de dode vrouw
In het graf tot ontbinding overgaat!

Op een nacht
Trok de geest van de dode vrouw
D'r haar weg
Van het hoofd van de tovervrouw
En die schoonheid
Viel neer
En beefde van schaamte
Ze beefde
Alsof de woedende geest

Van de blanke vrouw
In haar hoofd was binnengetreden.

Ocol, mijn vriend Kijk naar
mijn huid Die glad is en
zacht. Mijn vriendje Speelt op
de *nanga*¹³ En zingt er
lofzangen op.

Ik ben trots op het haar
Waarmee ik geboren ben
En net zoals geen enkele blanke vrouw
D'r haren wenst op te maken
Zoals ik dat doe
Omdat ze trots is
Op het haar waarmee ze is geboren,
Wens ik er niet
Uit te zien als een blanke vrouw.

Geen luipaard
Zou in een hyena willen veranderen,
En de kroonkranvogel
Zou ervoor passen veranderd te worden
In een brutale gier
Die stront vreet,
De sierlijke giraf met zijn lange nek
Kan geen aap worden.

Laat niemand
De Pompoen ontwortelen.

6 De moedersteen heeft een holle buik

Mijn echtgenoot zegt
Dat hij me afwijst
Omdat ik het voedsel
Van de blanken niet
naar Waarde weet te schatten,
En dat ik niet
weet Hoe ik lepel en vork
Moet vasthouden.

Hij is kwaad op me
Omdat ik niet kan koken
Als blanke vrouwen
En ik weiger
Kip te eten
En rauwe eieren te drinken
Zoals blanke vrouwen.

Hij zegt
Dat hij zich schaamt voor me
Omdat ik vreselijk misselijk word
Wanneer hij een blik kreeft opentrekt
Of wanneer hij vertelt
Hoe ze, toen hij in het land van de blanken was
Kikkers en schaaldieren aten
En schildpadden en slangen
Dan komt mijn maag in opstand
En gooit zijn inhoud eruit
Door mijn mond.

Hij klaagt eindeloos,
Hij zegt dat
Als ik op school was geweest
k wel zou geleerd hebben

Hoe je met het kookfornuis
Van de blanken moet omgaan.

Ik beken het,
Ik ontken het niet!
Ik kan niet
Koken als een blanke vrouw.

Ik kan niet met een primus omgaan
Ik weet niet
Hoe je die moet aanmaken,
En als hij verstopt raakt
Zou ik hem moeten doorprikken?
Het ding brult
Als een mannetjesleeuw,
Ik ben er bang voor!

Ze zeggen
Dat hij eens is ontploft
En een geit werd gedood
Door de steekvlam!

Ik heb echt een hekel
Aan een houtskoolkomfoor!
Je handen zijn altijd
Smerig van de houtskool
En alles wat je aanraakt
Wordt zwart;
En je vingernagels
Lijken op die van de vergif vrouw.
Het is zo moeilijk aan te maken:
Je wacht tot de winden
Waaien,
Maar net als jij haast hebt
Gaan de winden op bezoek
Bij hun schoonmoeder.

Het elektrische vuur maakt mensen dood,
Ze zeggen
Dat het de bliksem is,
Ze zeggen
Dat de blanke de Regenhaan¹⁴
Gevangen heeft in een val
En hem heeft opgesloten
In een huis van dik staal.

De wonderen van de blanken
Zijn talrijk.
Ik sta sprakeloos!

Ze zeggen
Dat wanneer de Regenhaan
Zijn vleugels uitslaat
Dat dan het verblindend licht,
Het dodelijk vuur,
Door de draden stroomt
En de straten
En de huizen verlicht;
En het vuur
Gaat het elektrische fornuis in.

Als je het aanraakt
Loopt het dwars door je heen
En het snijdt je hartsnaar door
Zoals ze de navelstreng doorsnijden,
En daar sta je, dood,
Een rechtopstaand lijk!

Ik ben verschrikkelijk bang Voor het elektrisch
fornuis En ik hou er niet van Omdat je rechtop
moet Staan koken. Wie heeft er ooit Staande
gekookt?

En het fornuis
Heeft vele ogen.
Ik weet niet
In welk oog ik moet steken
Zodat het fornuis
Vuur braakt
En ik kan niet zeggen
In welk oog ik moet steken
Zodat er vuur gebraakt wordt
In de ene en niet in de andere kookplaat.

En ik ben bang
Dat ik misschien
De dodelijke tong van
De Regenhaan zal aanraken.

O! ik hou er niet van
Op een elektrisch fornuis te koken
Ik krijg niets goed gaar
Als je me een
Regenhaan-fornuis geeft.

De fornuizen van de blanken
Zijn goed om het eten
Van de blanken op te koken!
Om het smaakloos en bloedeloos vlees
Te koken van koeien
Die jaren geleden zijn afgemaakt
En die sindsdien in het ijs
Hebben liggen rotten!
Om een ei te bakken
Dat als het klaar is
Slijmerig is als een fluim,

Om kip met stoppels te koken
In water /onder zout.

Je denkt dat je op papier zit te kauwen!
En de beentjes van de poten
Bevatten enkel geklonterd bloed
En als je in ze bijt
Maken ze geen knappend geluid
Ze smaken als aarde!

De fornuizen van de blanken
Zijn om kool te koken
En om dat lichte sponsachtige goedje te bakken
Dat zij brood noemen.

Ze zijn voor het opwarmen van
Rundvlees uit blik, vis uit blik,
Kikkers uit blik, slangen uit blik,
Erwten uit blik, bonen uit blik,
Grote tuinbonen
Smaakloos als een *cooro!*

Ze zijn er voor het klaarmaken
Van eten voor wie geen tanden hebben,
Voor kleine kinderen en grijsaards.
Het is om koffie en thee op te zetten!

Je gebruikt een steelpan
En een koekepan
En andere dingen met platte onderkant
Omdat de fornuizen plat zijn
Als de bovenkant van een trom.

Een aardewerken groentenpot
Kan er niet op staan,
Er zijn geen stenen
Waar je een pot voor het bakken van gierstbrood
Tussen kunt zetten.

Kom, broer,
Kom binnen in het huis van mijn moeder!
Sta even stil bij de deur,
Laat me je rondleiden
In het huis van mijn moeder.

Kijk,
Recht voor je uit
Staat de middenpaal.
Dat glimmende krukje
Aan de voet van de paal
Is de geëerde zetel van mijn vader.

Verder
Die rijen potten
Boven op elkaar
Vormen de voorraden
En kasten.
Gierstemeel, gedroogde karkassen
Van diverse beesten,
Bonen, erwten,
Vis, gedroogde komkommer...

Kijk omhoog naar het dak,
Zie je wat daar hangt?
De touwnetten
Heten *cel*.
Die prachtige kruik met zijn lange nek
Links van je
Zit vol honing.
Die aardewerken schaal
Bevat *simsim-pasta*;
En dat zakje van gras
Vlak boven het vuur
Bevat gedroogde witte mieren.

Hier links van je
Liggen de maalstenen:

De grote
Askleurig en bestoft En
haar dochter Die in haar
buik zit Zijn het die gierst
Gemengd met maniok En
koren Vermorzelen.¹⁵

De moedersteen Heeft een
holle buik, Een vreemde
vrouw Nooit wordt ze
zwanger; En haar dochter
Wordt nooit dikker Ze
wordt steeds kleiner
Totdat ze op is.

Weet je
Waarom de knieën
Van gierst-eters
Hard zijn?
Harder dan de knieën
Van de mensen die bananen drinken!
Waarheen denk je
Dat het pulver
Van de maalstenen gaat?

Met deze steen
Malen ze ook
Gedroogde bonen en erwten.
Haar zuster,
Djfi kleiner is,
Schoon en mooi geolied
Als een meisje
Gereed voor de 'oA:-dans,
Is de maalsteen voor *simsim*.

En als mijn zuster
Simsim maalt
Vermengd met aardnoten
En ikzelf maal
Gierst vermengd met koren
Hoor je het lied van de stenen
Hoor je het lied van de korrels
En de zaden
En boven dit alles uit
Het prachtige duet
Van Lawino en haar zuster.

O wat mis ik mijn zuster En wat
mis ik het zingen Onder het malen
van gierst In het huis van mijn
moeder!

Links van je Boven de maalsteen
Opgestapeld zo hoog als het dak
Ligt het brandhout.

Als je me
Over brandhout vraagt
Kan ik je de soorten precies beschrijven
Ik ken hun namen
En hun bladeren
En zaden en schors.

Oywelo en *lucoro* en *kituba*
Is ongeschikt als brandhout,
Dat brandt als papier
Het lijkt op papaja
Vuur daarvan is koud
Als het vuur van een vuurvlieg.

Labwori is te gebruiken
Als het kurkdroog is.

Maar als het nog groen is
Is de rook die ervan afkomt
Als een speer!
Het is geschikt
Om mannen de hut uit te jagen
Mannen die te dicht
Bij de kookplaats zitten
De blik strak op de pot gericht!
*Odure*¹⁶ die niet luistert
Als de anderen zingen:

Odure, kom naar buiten De
keuken uit. Het vuur van de
kookplaats Zal je piemel
verbranden!

Opok is makkelijk
Te kloven met een bijl;
Yaa brandt zachtjes
Het brandt als olie;
Poi is ongeschikt als brandhout,
Het is rotshard;
Het is alleen te gebruiken
Voor een staf waar de ouden
Op kunnen leunen bij het lopen.

Daar helemaal rechts
Is de kookplaats.
De vuurplaats in het huis van mijn moeder
Is uitgegraven in de grond.
De "Vrouw van mijn moedersbroer
Heeft er een van het Lango type,
Drie heuveltjes klei
In de vorm van jonge borsten vol melk
Staan bij elkaar als
liefhebbende zusters.

Ik kan niet
Met vreemde fornuizen werken,
Mijn moeder heeft me
Leren koken op het Acoli fornuis
En toen ik
Mijn moedersbroer bezocht
Heb ik maaltijden gekookt
Op het Lango fornuis.

In het huis van mijn moeder
Zijn geen borden: We
gebruiken een halve kalebas En
aardewerken schalen.

De borden van de blanken
Zien er prachtig uit
Maar doe er gierstebrood in
En dek het
Een paar minuten af—
En al gauw is de onderkant
Van het brood nat
En het hele brood koud.

Een brood in een halve kalebas
Behoudt zijn warmte En wordt
niet nat Aan de onderkant; En
de aardewerken schaal Zorgt
dat de jus heet blijft En het
vlees blijft dampen; En
wanneer je echtgenoot Is
thuisgekomen van de jacht Of
van een lange tocht Geef hem
dan hete brij In een halve
kalebas.

En wanneer ik
Een hele dag in de tuin ben geweest
Om te wieden of te oogsten in de hete zon,
Geef me dan
Als ik thuiskom
Water in een grote halve kalebas
Water uit een glas
Heeft geen zin.
Dat is op voor het beneden is.

In het huis van mijn moeder
Eten we op de grond
En niet in bomen
Zoals apen;
De jonge mannen
Zitten met de benen gekruist
Een een meisje vouwt zorgvuldig
Eén been onder zich.
Alleen vader zit op de zetel.
Wij zitten op huden
Of op papyrusmatten
Op de lemen vloer.
De messen in het huis van mijn moeder
Zijn om te oogsten
Of om vlees te snijden
Voordat het bereid wordt:
Maar niet om gierstebrood te snijden.

We wassen onze handen schoon En
vallen op het brood aan VS_n alle
kanten. We kneden een lepel
Soppen die in de jus En eten hem
op.

En je gebruikt je rechterhand
Zelfs al ben je linkshandig:
Zo hoort het. Alleen
ongelike beren Gebruiken
hun linkerhand Om
gierstebrood te breken.

Ik kan niet
Koken zoals
Blanke vrouwen;
Ik houd niet van
Het voedsel van de blanken;
En hoe ze eten—
Hoe zou ik dat kunnen weten?
En waarom zou ik dat moeten weten?

Fornuizen van blanken
Zijn om het voedsel Van
blanken te koken. Ze
zijn niet geschikt Om
Acoli voedsel Te koken
En ik ben bang van ze.

Ocol zegt
Dat het eten van de Zwartten primitief is
Maar wat is er dan wel zo achterlijk aan?
Hij zegt dat
Het eten van de Zwartten smerig is;
Hij bedoelt
Dat sommige onhandige en slonzige zwarte vrouwen
Het eten onhandig klaarmaken
En het
In smerige schalen doen.

Hij staat erop
Dat ik rauwe eieren eet
Slijmerig geel spul met een luchtje eraan.

Hij zegt
Dat het goed voor me is!
Hij zegt
Dat er in eieren iets zit
Dat goed is voor de botten.

Maar mijn botten zijn sterk
Ik kan de hele nacht door dansen
Luister naar het lied
Dat ze over mij hebben gezongen:

Wat een schoonheid!
Zij danst de hele nacht door
Alyeker laat niet toe dat ik slaap.
Ik wacht op het pad
Ze weigert naar me toe te komen
Wat een schoonheid!
Zij danst de hele nacht door.

Wat zit er dan wel voor goeds in eieren?
Is dat niet in ander voedsel Te vinden?

Echtgenoot,
Ik klaag niet
Dat je voedsel eet
Van de blanken.
Als je dat lekker vindt,
Wat let je!
Maar zullen we afspreken
Dat ieder voortaan vrij is
Te eten wat hij wil?

7 Er is geen vaste tijd voor borstvoeding

Mijn echtgenoot is kwaad
Want, zegt hij,
Ik heb geen idee van tijd
En ik kan
De jaren niet tellen;

Hij vraagt me
Hoeveel dagen
Er in een jaar zijn
En hoeveel weken
In vier manen;
Maar ik weet het antwoord niet:
Het aantal manen
In negen weken?
Ik zou het niet kunnen zeggen.
Hoe weet ik dat nou?

Ocol heeft een grote klok
Mee naar huis gebracht
Hij doet van tok-tok-tok-tok
En laat een bel rinkelen.

Hij windt hem eerst op
En dan loopt hij!
Maar ik heb hem nooit aangeraakt.
Ik ben bang om hem op te winden!

Ik vraag me af waar
Dat geluid daarbinnen vandaan komt!
En hoe het komt dat hij loopt!

Op het gezicht van de klok
Staan dingen geschreven
En de ene grote teelbal die hij heeft

Bungelt eronder.
Hij gaat heen en weer
Als de vrucht van een worstenboom
In de storm.

Ik weet niet
Hoe laat het is
Want ik kan
De cijfers niet lezen,
Voor mij is de klok
Een grote bron van trots
Hij is prachtig om te zien
En als er bezoekers komen
Zijn ze erg onder de indruk!

En Ocol heeft een vreemde manier
Om te zeggen hoe laat het is.
's Morgens
Als de zon net fijn is om je in te koesteren
Zegt hij
'Het is acht uur!'
Wanneer de haan
Voor de eerste keer kraait
Zegt hij
'Vijf uur!'
Tegen middernacht,
Als de tovenaars zich klaarmaken,
Zegt Ocol
'Elf uur!'
En na zonsondergang
'Zeven uur!'

Mijn hoofd raakt in de war,
De dingen lijken op hun kop te staan
Alsof ik
In het rond ben gedraaid
En duizelig ben.

Als mijn echtgenoot staat
Op het juiste tijdstip
Voor zijn ochtendthee
En ontbijt,
En het juiste tijdstip voor koffie
En het juiste tijdstip
Om de familiefoto te nemen—
Lunchtijd, theetijd,
En etenstijd—
Dan moet ik eerst naar de zon kijken,
De haan moet kraaien
Om me eraan te herinneren.

Als in ons dorp
Iemand vertrekt
Op een lange reis,
Wanneer men op jacht gaat
Of met het hele dorp
Op het land gaat werken
Dan staan de mensen vroeg op,
Als de horizon in het oosten
In vuur en vlam staat
En in het westen
De Buffelster rijp is
Als een gele zoete mango
Die al bijna van de boom valt.

Rond middernacht is niemand buiten Behalve
tovenaars met as op hun lijf Die poedelnaakt dansen
«Gewapend met opengesneden kikvorsen En dode
hagedissen;

Of jonge dieven
Uit op andermans dochters,
Zonder vrees trekken ze

Door de ijle geesten Die
pokken zaaien In het
land;

Ze klieven de duisternis
Met hun blote borst
Door de dichte dauw
Ruiken ze waar hun geliefden zijn!

Als de zon volwassen is
En de giftige punten
Van haar pijlen pijnlijk bijten
In de ruggen van de mannen
Die met de hak werken
En van de vrouwen die wieden of oogsten,
Dan is het tijd om drinkwater
Naar ze toe te brengen.

Eten wordt naar de akkers gebracht
Als de mannen uitgeput zijn.
Ze laten de kippebotten knappen
En eten veel erwten en bonen
En bergen gierstebrood
Zo groot als de hoop van een olifant.

Dan keren ze terug naar huis
Ze laten een uitgestrekte akker achter zich
En strontvliegen
Die vechten om stukjes eten
En uitwerpselen.

Als de zon
Is afgekoeld,
Gaan de mannen en jongens
Langs de valkuilen en strikken,
Zij jagen op muizen,
Of vissen in de rivieren
Met haak en lijn.

Anderen snijden houten schalen
Uit een blok hout
Of maken touw voor de koeien
Of vlechten manden
Voor het kippenhok;
Ze repareren de daken
Van de graanschuren
Of maken versieringen op halve kalebassen.

Je hoort de fluiten
Van de herders
Die het vee naar huis voeren.
De fluitmuziek vermengt zich
Met het loeien van de stieren.

Een man luistert
Naar het brullen van zijn eigen stier
En schreeuwt woorden van lof naar hem
Maar niemand prijst de stier van een ander,
Zelfs niet de stier van zijn broer.

De jongens Die de geiten
hoeden Maken om de
beurt Het buiten vuur
aan.

De moeder die zo gelukkig is
Een goede dochter te hebben
Zit buiten voor haar hut, Met
haar rug Naar het buitenvuur
toe, Haar benen languit
gestrekt En ze feliciteert
zichzelf.

Maar als je dochter
Geen manieren heeft

Als ze zo lichtzinnig is
Dat mannen zelfs in het gras
Met haar slapen,
Dan moet je zelf naar de bron
Om water te halen
Zelfs al ben je ziek,
En de Hanger-spelers
Zullen een lied over je zingen:

De moeder van het mooie meisje
Sterft op weg naar de bron
Alsof ze geen dochter had
Haar kind heeft geen manieren
Wat nu? Wat nu?
De moeder van het meisje
Sterft aan de maalsteen
In het woud bij het sprokkelen!

Tijdens de *orak-dans*
Danst een goed meisje
Waarvan de moeder blind is
Energiek
En kijkt terloops naar de zon,
Ze gaat naar huis
Vóór zonsondergang.
Een goede dochter
Neemt haar moeder
Het werk uit handen
De moeder zit bij het avondvuur
En vertelt sprookjes
Aan haar jongere kinderen.

Mijn echtgenoot zegt Dat hij
niets aan me heeft Omdat ik
tijd verknoei, Hij maakt ruzie

Omdat, zo zegt hij,
Ik nooit stipt ben.
Hij zegt
Dat hij geen tijd te verliezen heeft.
Hij zegt me
Dat tijd geld is.

Nooit praat Ocol
Gezellig met mij,
Nooit schertst hij
Met iemand,
Hij zegt
Dat hij geen tijd heeft
Om bij het avondvuur te zitten.

Wanneer mijn echtgenoot
Een nieuw boek leest
Of wanneer hij op de bank zit,
Zijn gezicht helemaal verborgen
Achter een grote krant
Zodat hij er uitziet
Als een lijk,
Als een eenzaam lijk
In een graf,

Is hij zo stil! Zijn
mond Begint al te
rotten!

Als een kind huilt
Of hoest
Stormt Ocol er als een buffel op af,
ffij gooit dingen
Naar het kind;
Hij zegt
Dat hij geen
Herrie wil horen,
Dat het huilen

En hoesten van kinderen
Hem stoort!

Is dat geen taal
Voor een heks?
Welke muziek is heerlijker
Dan kindergehuil?

Een dorp waar
Het huilen van kinderen
Niet wordt gehoord,
Waar de korte liedjes
Niet eindeloos herhaald worden,
Waar korte snikken
En beschuldigingen tussen broertjes
En uitvluchten
Niet gehoord worden!

Een dorp waar niet
Hoe je ook veegt
De uitwerpselen van kinderen
Verspreid liggen over het hele erf
En rond de graanschuren,

Waar alle potten en aardewerken schalen
Veilig zijn
Omdat er geen dommerds zijn
Om ze te breken,
Geen onervaren handen
Die zo nodig moeder moeten helpen
En de halve kalebassen breken,

Wie anders dan een heks
Zou willen wonen
In een dorp waar alle volwassenen
Zo schoon zijn na de regen
Omdat er geen
Dikke kinderen zijn die onder de modder zitten

En die zich tegen je boezem laten vallen Nadat ze
in de regen hebben gedanst
En in de modder gespeeld?

Om geboorten
Wordt er bij het familieheiligdom gebeden!
De vrouw die bij de *ogodo-dans*
Trots en waardigheid in haar dansen legt
Dat is de moeder van velen,
Dat is de bevoorrechte;
En ze danst
En kijkt naar haar eigen schaduw.

Tijd is de meester
Van mijn echtgenoot geworden
De echtgenoot van mijn echtgenoot.
Mijn echtgenoot rent van hot naar haar
Als een kleine jongen,
Hij jaagt rond zonder waardigheid.

En als er bezoek is
Betrekt het gezicht van mijn echtgenoot,
Hij vraagt je nooit binnen
En bij wijze van groet
Zegt hij
'Wat is er van je dienst!'

Bc weet niet
Hoe de tijd van de blanken werkt.
Mijn moeder leerde me
Als een Acoli te leven
En niemand heeft het recht
Tegen me te schreeuwen

Omdat ik de gebruiken Van ons
volk ken! Wanneer een baby
huilt Laat hem dan melk
drinken Aan de borst. Er is geen
vaste tijd Voor borstvoeding.

Wanneer een baby huilt
Kan het zijn dat hij ziek is;
Het eerste medicijn voor een kind
Is de borst.
Geef hem melk
En hij zal met huilen ophouden.
En als hij ziek is
Laat hem dan aan de borst drinken
Terwijl de medicijnman
Gehaald wordt
Van het bierfeest.

Kinderen in ons dorp
Slapen niet op vaste tijden:
Wanneer er slaap
In hun hoofd komt
Slapen ze,
Wanneer de slaap hun hoofd verlaat
Worden ze wakker.

Wanneer een kind smerig is
Was het dan,
Je kijkt niet eerst naar de zon!
Wanneer er geen water
In huis is
Kun je het kind niet wassen
Zelfs al is het tijd
Voor zijn bad!
Luister,
Echtgenoot,

Volgens de wijsheid van de Acoli Is
de tijd niet zo dom opgedeeld In
seconden en minuten, En hij vloeit
niet Als bier in een pot Waaraan
gelurkt wordt Totdat het op is.

Tijd lijkt niet
Op een gierstebrood
Omringd door hongerige jongelui
Na de jacht;
Tijd raakt niet op
Zoals groenten op een schaal.

Een luie jongen wordt berispt, Een
lui meisje krijgt een klap, Een luie
vrouw wordt geslagen, Een luie man
wordt uitgelachen Niet omdat ze tijd
verknoeien Maar omdat ze alleen
maar vernielen En niets opbouwen.

En wanneer hongersnood
Jullie dorpen binnendringt
En vrouwen hun mand pakken
En voedsel gaan bedelen
In het dorp verderop
Zullen er vreemden met ze slapen!
Zij zullen jullie vrouwen hebben
En wat kunnen jullie daaraan doen?

Ocol lacht me uit
Omdat, zegt hij,
Ik de namen
Van de manen niet ken,

Omdat ik niet weet
Hoeveel manen er in een jaar zijn
En het aantal sabbatten
In één maan.

De sabbat is een dag
Voor christenen
Wanneer protestanten en katholieken schreeuwen
En hoofdpijn hebben.

De Acoli hebben
Geen speciale dag toegewijd
Aan *Jok*;
Als onheil het dorp treft
Komen de clanleden bijeen
En brengen offers
Aan de voorouders.

Als de regens
Maar niet komen
Organiseert de Regenhaan¹⁷ een feest.
Een geit wordt met een speer doorstoken
In de wildernis
En de ouden richten hun gebeden
Tot *Jok*.

We kennen allemaal de maan— Ze
gaat er vandoor, Beklimt de
heuvel En valt neer;

Ze verlicht de nacht,
De jongeren houden van haar,
Tovenaars haten haar,
En hyena's janken

Wanneer de maan In
hun ogen schijnt.

Op vaste tijden ziet elke vrouw
De maan,
En wanneer een jong meisje
Haar voor de eerste keer
Gezien heeft
Is dat een teken
Dat de tuin klaar ligt
Om te zaaien,
En als de landman komt
Aandragen met twee zakken levend zaad
En een goede sterke hak
Dan zwelt de rijke rode aarde op
Met nieuw leven.

Je echtgenoot je rug toekeren Is
een ernstig taboe,
Maar wanneer de baby
Nog tandeloos schuim is,
Dan keer je je echtgenoot Je
rug toe
Wanneer je de maan ziet.

Als je de grote honger
Niet bedwingt
Dan wordt je kind Ziekelijk en
mager
Zijn knieën worden
Slap als brij,
Hij zal zwanger worden
"En het gewicht van zijn zieke buik
Zal hem beletten
Te staan.

Ik ken de namen niet
Van de manen

Omdat de Acoli
Hun manen geen namen geven.

Tijdens de 4ger-periode
Wordt de gierst gezaaid,
Vlak voor de regentijd En
bij het zaaien Waait er veel
stof op.

Wanneer de regen terugkeert
Zeggen we
De regen is gevallen
Die periode noemen we
Poto-kot
Dan ontkiemen de gierstzaden.
Soms komt de regen vroeg
Soms keert hij laat terug.
Wanneer de gierst
Begint te bloeien
En de oogsttijd nadert
Zijn alle graanschuren leeg:

En de honger begint te bijten
In de buik van de mensen,
Deze periode
Wordt *Odunge* genoemd,
Omdat felle honger het ingewand
Van de mensen verbrandt
En ze drinken
Soep van groenten
Om de tanden
Van het vuur af te stompen.

En als de gierst
Oogstrijp begint te worden,
Vragen sommige vrouwen,
Van wie anders is deze tuin dan van mij?
Ze nemen hun oogstmes

En een kleine mand,
Ze snijden hier en daar
Een aar af,
En wanneer er iemand lacht,
Vragen ze,
Wie haar tuin is het die ik bedorven heb?
Dus de periode
Juist voor de oogst
Noemt men
Abalo-pa-nga?

De Acoli kennen
De Regentijd
En de Droge Tijd.

De Regentijd betekent Hard
werken op de akkers, Zaaien,
wieden, oogsten, Opstaan
voor zonsopgang,
Modder en zware dauw.
Herdersjongens houden er niet van.
Luie mensen hebben er een hekel aan.

De Droge Tijd betekent vermaak,
Dans, jagen
In pas gebrande valleien.

Je hoort de *otole*-danstrommels
En begrafenisliederen,
Je hoort de hoorns en trompetten
En de liederen voor het dansen in het maanlicht
Zweven door de lucht.

*

Jongens gaan in kleine groepen
Op *apet-jacht*,
Grote jagers verblijven alleen In
de wildernis

Waar ze de romp van een hinde Of
een buffel roken.

Anderen gaan op weg naar Pajule Op
zoek naar bruidsgoederen, Want als
je geen zuster hebt Dood dan een
olifant. Je verkoopt de slaganden En
trouwt een vrouw Dan noem je je
zoon Ocan, omdat je arm bent!

De Droge Tijd betekent
Meisjes het hof maken en ze schaken,
En de *moko-dans*
Waarbij jongens en meisjes
Aan elkaar blijven hangen!

Mijn echtgenoot zegt
Dat mijn hoofd verdoofd is en leeg
Omdat, zegt hij,
Ik niet kan zeggen
Wanneer onze kinderen geboren zijn.

Ik weet dat Okang
Mijn eerstgeborene
Geboren werd in het begin
Van de Droge Tijd
En mijn kleine meid
Midden in de Regentijd.
Okang werd geboren
Tijdens de hongerperiode
Die *Abongo-wang-dako* heet.
Ze zeggen
Dat op een nacht
Een man zo'n honger had

Dat hij opstond
Aan de ogen van zijn vrouw voelde
Om te zien of ze sliep
Zodat hij in de kookpotten
Kon kijken
Of er nog iets in zat.

En Atoo werd geboren
Toen de pokkenduivels
Het dorp net verlaten hadden.
De duivels vonden
Vele mensen met een slecht hart
Er werd veel getwist
En er was veel jaloezie onder de vrouwen,
Daarom kwamen vele mensen om.
Zo verloor ik mijn vader,
Daarom kreeg de kleine meid de naam Atoo.

Iemands leeftijd
Kun je zien door naar hem
Of haar te kijken.
Een meisje is volwassen
Wanneer haar borsten zijn opgekomen;
Een jongen krijgt de baard in zijn keel
En er verschijnt haar
Op zijn gezicht
En onder zijn navel.

Als een meisje de maan ziet
Is ze rijp,
Als ze drie kinderen gebaard heeft
Begint ze rimpelig te worden En
spoedig wordt ze Schoonmoeder.
Dan wordt ze zeer geacht.

Iemands leeftijd
Is te zien aan wat hij of zij doet,
Ligt aan wat hij of zij is,
En aan wat voor een soort mens
Hij of zij is.

Of je nu een reus
Van een man bent,
Of je haar nu al
Grijs begint te worden,
Of je nu onverschrokken
En tandeloos van ouderdom bent,
Als je niet getrouwd bent
Ben je niets.

Ocol vertelt me
Dingen die ik niet begrijpen kan,
Hij praat over een zeker iemand,
Jezus.
Hij zegt
Dat die man
Lang geleden geboren werd
In het land van de blanken.

Hij zegt
Dat toen Jezus geboren werd
De blanken begonnen zijn
De jaren te tellen:
Eerst één, toen al gauw tien.
Toen honderd
Toen duizend
En nu zijn ze aan
Negentienhonderd
zesenzestig.

Mijn echtgenoot zegt
Dat voordat deze man geboren werd
De blanken de jaren achterstevoren telden.
Ze begonnen met het grootste getal
Toen werd het
Duizend
Toen honderd
Toen tien,
En toen het één werd
Toen werd Jezus geboren.

Ik kan dit allemaal niet begrijpen Ik
begrijp er volstrekt niets van!

8 Ik heb geen idee van het goede woord in het
schone boek

Mijn echtgenoot
Kijkt op mij neer:
Hij zegt
Dat ik maar een heidin ben,
Ik ken
Gods weg niet.
Hij zegt
Dat ik geen idee heb
Van het goede woord
In het Schone Boek
En dat ik geen
Doopnaam heb.
Ocol heeft een hekel aan mij
Omdat, zegt hij,
Jok in mijn hoofd zit
En ik graag
De sjamaan bezoek
Zoals mijn moeder!

Hij zegt
Dat hij zich over me schaamt
Want wanneer de *Jok*
In mijn hoofd
Getard is
Slaat die me neer
Alsof ik stuipen heb.

Ocol lacht me uit
Omdat ik geen
Fatsoenlijk kruisteken kan maken

In de naam van de Vader
En de Zoon
En de Schone Geest

En ik begrijp niets
Van biechten
En ik ben bang voor
De pater met zijn behaarde gezicht
En zijn dikke buik
Voor wie de mensen knielen
Als ze bidden.

Ik heb geweigerd
Op catechisatieles te gaan
Bij de protestanten,
Omdat ik geen
Dienstmeisje wilde worden,
Ik wilde geen
Slavin worden
Van een vrouw met wie
Ik misschien een man zal delen.

O zoals jonge meisjes
Ploeteren om een naam te kopen!
Je breekt je rug
Met water halen
Voor de vrouwen
Van de onderwijzers,
De huid van je handen
Wordt hard en vervelt
Van het malen van gierst en *simsim*.
Je bewerkt hun akkers,
Klooft brandhout,
Je snijdt gras voor het dak
En om het vuur aan te maken,
Je smeert koemest en aarde
Op hun vloer
En oogst hun gewassen.

En wanneer ze eten
Zeggen ze 'Ga jij maar spelen
Ga jij maar mens-erger-je-niet spelen
Onder de mangoboom!'

En meisjes verzamelen
Wilde zoete aardappels
En eten ze rauw
Alsof er hongersnood is,
En ze zijn zo mager
Ze zien er uit als
Vee dat aan de schijterij is.

Je werkt alsof je
Een meisje bent dat pas geschaakt is!
De vrouwen van protestantse
Leraren en priesters
Hebben het maar goed
Die zitten met hun benen op een stoel
En koesteren zich in de morgenzon.
Al wat ze kunnen
Is een hok vol kinderen fokken.

Mijn grote zus
Kreeg bij het doopsel
De naam Erina,
Ze was protestant
Maar ze heeft bitter geleden
Om een naam te kunnen kopen.
En haar lendensnoer
«Paste haar niet meer.

Op een zondag Ben ik met
haar meegegaan De
protestantse kerk in: Een
grote man

Richtte zich tot de mensen.
Hij had zijn hand omhoog,
Mijn zuster zei
Dat hij de mensen zegende.
De man had geen rozenkrans;
Hij droeg een lange zwarte toga
En een wijd wit overkleed
Hij hield een blinkend schoteltje vast:
Daarop lagen kleine stukjes van iets.
De naam van de man
Was Elia
En hij riep de mensen op
Om mensen vlees te komen eten!
Hij gaf ze er kleine stukjes van
In hun handen
En ze aten het op!

Toen nam hij een beker,
Hij zei
Dat er mensenbloed
In de beker zat
En hij gaf het
De mensen
Te drinken!

Ik rende de kerk uit,
Ik moest overgeven!
O! Protestanten eten mensen!
Het zijn allemaal tovenaars,
Ze graven lijken op
Voor hun avondmaal!

Ooit heb ik meegedaan Met de
katholieke Aansprekersklas¹⁸ Maar ik
ben er niet lang op gebleven Ik ben
weggelopen,

Ik ben weggelopen van het loos
Geschreeuw in de avonden Als
papegaaien Als kraaien

Maria de Schone Vrouw Moeder
van de Bultenaar¹⁹ Bid voor ons die
De dingen vol genaai bederven²⁰

De dingen die ze schreeuwen
Begrijp ik niet,
Ze schreeuwen, maakt niet uit wat
Ze schreeuwen als dollen.
De pater schreeuwt woorden,
Je kunt ze niet begrijpen,
En het lijkt hem
Volstrekt niets te kunnen schelen
Of zijn toehoorders
Hem begrijpen of niet;
Een vreemde taal spreken ze hoor
Die christelijke sjamanen,
En de blanke nonnen
Denken dat de meisjes begrijpen
Wat ze zeggen
En worden kwaad
Als de meisjes lachen.
Op een avond
Was de maan heel helder
En in de verte
Dreunden krachtig de trommels
Voor de 'pak-me-dan'-dans,

w

De onderwijzer was stomdronken
Zijn ogen waren als rotte tomaten
We dachten maar dat hij iets
Over de Schone Geest aan het onderwijzen was.

Hij schreeuwde ons woorden toe
En wij schreeuwden terug naar hem,
Heftig en kwaad
Als okwik-vogels
Die een kiekendief wegjagen
Van hun nest.

Hij schreeuwde kwaad
Alsof het scheldwoorden waren,
Wij schreeuwden dezelfde woorden
Naar hem terug
Net zoals je beledigingen schreeuwt
Aan het adres van iemand zijn moeder.

We herhaalden de loze frasen
Zoals de gele vogels In het
lajanawara-gras.

De onderwijzer was Acoli
Maar hij sprak dezelfde taal
Als de blanke priesters. Zijn
neus zat dicht

En hij probeerde
De woorden door zijn
Verstopte neus te persen.
Hij klonk als
Een trom die niet op spanning is.

De naam van de onderwijzer
Was Bicenycio Lagucu. Hij
was stomdronken En hij
glimlachte, beneveld.

De trommels van de 'pak-me-dan'-dans
Donderden in de verte En de liederen
kwamen Aandrijven door de lucht.

De melk
In onze rijpe borsten kookte,
En zweetdruppeltjes
Verschenen op ons voorhoofd,
Denk je het plezier in
Van de meisjes
Die dansen onder het oog van hun minnaars,

En kijk dan naar de onderwijzer
Die zinloos blaft Als een gele aap.

Op de dansplaats
Begonnen ze mijn lied te zingen,
We konden het zachtjes
Horen kringelen in de lucht
Zoals sliertjes rook
Uit de pijp van een oude man:

O! Lawino!
Kom laat me je zien
Dochter van Lenga-moi
Pas opgeschoten als een jonge boom
Kom naar huis!

O Lawino Meisjesvorstin
Lievelling kom Ik wil je
schaken Dochter van de
Stier Kom ik wil je
aanraken.

Qe onderwijzer beukte
Zijn loze frasen
Op het membraan van zijn verstopte neus;
Hij werd nog erger dronken.
Dik wit schuim
Vormde zich rond zijn mond

Alsof hij net door een aanval
Van stuipen was gevelde.

Bid voor ons die
De dingen vol genaai bederven.

En toen hij
Het woord 'genaai' uitschreeuwde
(Wat dat dan ook mag betekenen)
Spoot er spuug uit zijn mond
En het schuim vloog van zijn mond
Als witte mieren op de vlucht,
De onsmakelijke druppels
Kwamen op ons gezicht neer
Als dikke strontvliegen
Recht van de mesthoop!

En toen hij boerde
Traf de lucht van rottend bier je
Als een baksteen,
En toen hij boerde
Vulde zijn mond zich met warm bier
Uit zijn buik
En luidruchtig slikte hij het weer in.

De kraag van het hemd van de onderwijzer
Was zwart van het vuil, Hij zweette
overvloedig En zijn wangen waren ruw Als
de tong van een os.

Geen kam heeft zijn hoofd ooit aangeraakt,
Zijn haar leek op olifantsgras,
Lang en pezig
De onderwijzer zag er uit als een heks.

En eindeloos
Beukte hij zijn zinloze woorden

Op het membraan van zijn verstopte neus,
En wij schreeuwden de woorden terug naar hem,
En de trommels van de dans voor bij het maanlicht
Donderden in de verte.
En de liederen kwamen aandrijven
Van over de heuvels.
Mijn vriendinnen
Dansen in het maanlicht
En ik
Zit bij die lelijkerd,
Bij die man
Met zijn ruwe huid,
Die man
Met zijn lijf dat stinkt!

De meisjes dansen
Onder de ogen van hun minnaars,
Schudden hun heupen
Op het ritme van de trommels;
En ik
Zit hier
Als oudbakken brood
Op de mestvaalt;

Mijn vriendinnen zijn blij
Zij dansen
En zingen liederen vol betekenis,
Op de dansplaats
Zingen zij
Mijn lied;

En de jongens Fluisteren
zoete woorden In de oren
van de meisjes En onze
onderwijzer Is dronken!

Woede welde in me op
En brandde in mijn borst als gal,
Ik stond op
Twee andere meisjes stonden ook op,
Wij liepen weg,
Weg uit die koude zaal
Met zijn stenen vloer.
We renden,
Weg van die lelijkerd
Weg van het zinloze geschreeuw
Van papegaaien,
Van gele vogels
In het *lajanawara-gras*.

We staken de rivier over
En gingen via de flauwe helling
Recht de dansplaats op.
We voegden ons bij de rei van vriendinnen
En dansten te midden van jaargenoten
En zongen liederen die we begrepen,
Toepasselijke en zinvolle liederen,
Lieder over onszelf:

O vader
Breng de bruidsprijs bijeen
Zodat ik een vrouw kan thuisbrengen,
O de vrouw van mijn hart
Die schoonheid
Belet me te slapen.
De vrouw van mijn hart.

Als iemand mijn geliefde lastig valt
Zal ik tranen van bloed storten;
De vrouw van mijn hart
Belet me te slapen.
O vader,
Als ik sterf,
Zal ik een wraakgeest worden,

De vrouw van mijn hart
Belet me te slapen.

Wij dansten krachtig
En zweet stroomde
Langs onze rug, Jong
zweet Uit een gezond
lijf.

Laat de dwaas
Doorgaan zichzelf te bedriegen!
Wie heeft ooit het vee ervan weerhouden
Zich te goed te doen aan het zout?

De tijd dat jonge mensen Elkaar
zouden moeten vinden Wordt
verdaan met het schreeuwen Van
onbegrijpelijke woorden, Met het
zingen Van zinloze liederen Waarin
niemand gelooft.

De melk in je borst
Kookt pijnlijk
Je borsten moeten aangeraakt worden, Tegen
de koele borst van je geliefde gewreven Zodat
de stekende pijnen Verzacht worden. Het
hoofd van de jonge mannen Wil geen kussens
"Maar de armen van hun lief.

Maar ze sluiten je op In
een kille zaal Alsof je een
schaap bent, En ze sluiten

Alle meisjes op
In één kille zaal,
En de jongens
In een andere kille zaal.

En de jonge mannen
Slapen alleen Koud,
als messen Zonder
heft.

En de speer Van de eenzame
jagers, De beproefde
rechterspeer Van jonge
stieren Roest in de klamme
kou Van de nacht.

Maar kijk! Wie hebben
we daar Met zijn
knuppel Zo dik van
boven?

De onderwijzer, nog steeds dronken.
Hij komt ook
Om op meisjes te jagen
Tijdens de 'pak-me-dan'-dans!
Hij ging bij de jongens staan
Maar ze duwden hem weg!
Hij ging aan het eind van de rij dansen
Deed zijn best mee te zingen
En zwaaide zijn grote uilehoofd
Heen en weer
Op het ritme van de trommels.

Schaamteloos Fluisterde
die lelijkerd

Iets in mijn oor
En raakte mijn borst aan
Met de ruwe palm
Van zijn magere hand
Zo ruw dat hij mijn huid openhaalde
Als een oud roestig mes.

Ik spuugde hem in zijn gezicht.

Hij zei
Dat hij me zou wegsturen
Van de Aansprekersklas,
En dat ik als ik zo stom ben
Nooit iets zal krijgen
Uit de portemonnee
In zijn broekzak.

Raak me niet aan
Ouwe viezerik met je ruwe huid!
Wie heeft er boodschap aan
Je stomme geschreeuw in de avond?
Laat mijn hand los
Syfilislijder!
Wie kun je kopen
Om je dood aan door te geven!

En alle onderwijzers Zijn
hetzelfde, Ze hebben een
scherp oog ^Voor volle
meisjesborsten; Zelfs de
paters Die niet mogen
trouwen Hebben het moeilijk
Bij zoveel gezondheid, Zelfs
de dikbuik Die zijn navel

Niet zien kan
Voelt zich beter
Wanneer hij
De borsten
Van een meisje aanraakt,
En zij die
Biechthoren
Gluren door het venstertje
En doorsteken de borsten
Met hun blikken.

*

Mijn echtgenoot wijst me af
Omdat, zegt hij,
Ik geen doopnaam heb.
Hij zegt
Dat Lawino niet voldoende is.
Hij zegt
Dat Acoli namen *Jok* namen zijn
En dat ze niet mooi klinken.
Hij houdt vol dat ze primitief zijn
En hij is een vooruitstrevend man.

Ocol wilde me
'Benedeta' laten dopen,
Hij heeft één dochter
'Marta' gedoopt.
De ander heeft
De naam gekregen van de moeder van de Bultenaar!

Maria de Schone Vrouw
Moeder van de Bultenaar

Zijn eerstgeboren zoon heet Jekcon
En de tweede noemt hij Paraciko.
Eén van zijn buitenechtelijke zonen heet Tomcon
En de andere Gulyelmo Iriko.²¹

Mijn echtgenoot wijst Acoli namen af,
Namen met betekenis,
Namen die ik kan uitspreken.
Hij zegt
Dat dat *Jok-namen* zijn
En hij heeft met *Jok*
Niets van doen.

Hij zegt
Dat hij alle zondige dingen
En alle bijgelovigheden en angsten
Achter zich heeft gelaten.
Hij zegt
Dat hij zich niet meer wenst
In te laten
Met de duivel.

Heidense namen, zegt hij,
Zijn namen van zondaars
Die in eeuwige Vuren zullen
branden: Ocol staat erop Dat
hij bij zijn Doopnaam
genoemd wordt!

Maar de naam van mijn echtgenoot Is
zo moeilijk uit te spreken; Hij klinkt
zo ongeveer als Medikijedeki
Gilirigoloyo.²²

Voor mij klinkt dat als 'Geef de
mensen meer groenten, "Vossen maken
holen in het pad',

Het klinkt als een erenaam
Uitgesproken door een stotteraar! Wat
is de betekenis van 'Marta'?

Gulyelmo, Iriko, Jekcon,
Zijn dat namen van voorouders?

Mijn Stierenaam is Eliya Alyeker,
Ik nam die naam tot mij Van de
Vorst van Payira, Eliya Alier
Zoon van Awic.

Stierenamen worden gegeven Aan
meisjesvorstinnen Omdat ze net
als stieren Hun jaargenoten
leiden, Zoals de volle maan bij
nacht Maakt dat je de sterren
Haast niet meer ziet.

Het zijn namen Van
grote vorsten En
grote krijgers.

Is 'Benedeta' een Stierenaam? Is
'Maria' een Stierenaam In het
land van de blanken?

Apiyo en Acen
Zijn *Jok* namen
Tweelingen zijn Joks,
En worden met achting behandeld.
Akelo is degene
Die na tweelingen komt,
Ajok en Ajara
Hebben meer dan vijf vingers of tenen,
Adoc komt eerst met zijn voeten
De buik uit.

Deze zijn allemaal *Jok*
En ze worden gevreesd en geacht.
Wanneer een meisje Adong wordt genoemd
Is haar vader gestorven
Vlak voordat ze geboren werd.
Akot betekent niet
'Geboren in de regentijd',
Maar 'de nageboorte bevatte waterblazen',
En dit is een teken van regen.
De dochter van
Een vrouw met een zwart hart
Die mensen doodt met vergif
Wordt Akwir of Anek genoemd.

Sommige namen zijn namen van droefenis.
Alobo, Abur, Ayiko, Woko
Dat het Noodlot ons
Een grote mand heeft toegeworpen
Om te vullen
Met dode kinderen

Het noodlot heeft zorgen gebracht
Zoon van mijn moeder
Het noodlot heeft me een mand toegeworpen,
Het begon allemaal als een grap
Lijden doet pijn
Het begon voor ik werd geboren.

De naam van mijn vader
Is Otoo Lenga-moi,
fijf nam de titel Lenga-moi tot zich
Bij de slag in de Heuvels.
De titel van Ocols grootvader
Is Lutany-moi.
Je verdient de moi

Met je speer,
Je geweer of je zwaard.

Is 'Tomcon' een /oA:-naam?
'Paraciko', is dat een strijdtrofee?
'Bicenycio' en 'Iriko'
Zijn dat erenamen
Die de blanken roepen
Bij de 'pak-me-dan'-dans?
Of zijn het rouwnamen?

De eerstgeborene
Kan een naam hebben
Maar hij wordt altijd Okang genoemd,
Hij is de eerste
Die mocht luisteren
Naar het zingen van de vogels;
Hij is het bewijs
Dat een vrouw niet onvruchtbaar is;
Hij is de eigenaar van het heiligdom
Dat gebouwd zal worden
Ter ere van zijn vader,
Hij wordt geacht.

Degene die op Okang volgt
Wordt Oboi genoemd.
Hij is altijd jaloers,
Hij vecht met zijn broer
En vecht voor zijn broer.
De derde zoon wordt Odai genoemd
En de laatste zoon is Cogo.
Als je hem maar een tikje
Met één vinger geeft
Zal zijn moeder
Dingen naar je hoofd gooien;
Want dat is het kind
Waarvan een moeder het meeste houdt.

Wie begrijpt
De betekenis van doopnamen?
De namen die ze uit boeken hebben
De namen van blanken
Die zij aan kinderen geven
Wanneer ze water op hun hoofd doen,
Wat betekenen die?

Voor mij
Klinken ze allemaal
Als een leeg conservenblik,
Een oud leeg conservenblik
Dat van de nok van het dak
Omlaag is gegooid.

9 Uit de monding van welke Rivier?

Toen ik op Aansprekersklas zat
Zegden we het Geloof van de Boodschappers²³ op
En Onze Vader die in Luchtland is
We zongen de Groeten aan Maria
We leerden:

Laat Gloria²⁴ schijnen op het lijf van de Vader
En op het lijf van de Zoon
En op het lijf van de Schone Geest

We zegden het Gebed van Ja op,
En het Gebed van Liefde,
Het Gebed van Vertrouwen,
De Groeten van de mooie mannen
Met vogelvleugels,
En de 'Dekalogu',
De Tien Opdrachten van de Bultenaar.

Maar onze onderwijzers Hadden een
hekel aan vragen. Protestantse en
katholieke priesters Zijn allemaal
hetzelfde— Ze houden niet van
vragen.

Wanneer ze de kathedr beklimmen
Om te preken
Schreeuwen en schreeuwen ze
§n het meeste van wat ze zeggen
Kan ik niet volgen.
Maar zo houden ze op met schreeuwen
Of ze rennen snel weg,
Ze blijven nooit eventjes
Om ook maar één vraag te beantwoorden,

Onmiddellijk
Beginnen ze
Te collecteren.
Je hoort:

Die weinig zaaien
Zullen weinig oogsten
Die veel zaaien
Zullen veel oogsten
Het is niet verplicht
De Bultenaar dankt hen die teerhartig geven

Kopen ze plaatsen
In Luchtland met geld?
De zetels
Aan de rechterhand van de Bultenaar,
Zijn die gereserveerd
Voor de rijke stinkerds,
Vetzakken
Met een nek als het achtereind van een nijlpaard,
Een nek met plooiën waaruit
Groene olie druïpt?

Zij die dicht bij
De Bultenaar zullen zitten,
Zullen dat degenen zijn
Met drie kinnen
Die niet tegen de hitte kunnen
En die daarom niet naar de plek beneden²⁵ moeten gaan
Omdat dat niets voor ze is:
Veel te warm?

De onderwijzers Van de
Aansprekersklas Hebben een
hekel aan vragen. Als je naar de
Pater gaat

Lok je een gevecht uit.
Je zoekt het dus verderop
En gaat naar de Non,
Maar die jonge vrouw
Is fel als
Een gewonde buffelkoe,
Ze schreeuwt
Alsof iemand haar met een speer
Op een dodelijke plek heeft geraakt.
En de zwarte onderwijzers
Zijn kwaad
Ze zeggen
Dat te veel vragen stellen
Alleen iets is voor Maarten Luther
En die stomme koppige protestanten.
Ze zeggen
Dat het niet toegestaan kan worden
Dat iemand zoveel stomme vragen stelt,
En de Pater leest je de les
En zijn geïtesik
Gaat driftig op en neer.

We zongen het Geloof van de Boodschappers
Als papegaaien,
Ik begreep er helemaal niets van!
Ik dacht erover na
Bij mezelf
Maar ik kwam er niet uit,
En er was niemand
Die het me kon uitleggen.
De Pater en de Non zijn eender,
Ze maken maar ruzie
Ze zijn kwaad op mij
Alsof ik het was
Die hen belet heeft te trouwen.
Wat zij willen

Is brave kinderen
Dat wil zeggen
Kinderen die geen vragen stellen,
Die alles aanvaarden
Zoals een graf
Dat zelfs
Een melaatse niet afwijst
Als hij dood is!
Dat alles aanneemt
Zoals een afvalkuil,
Zoals een plee
Die zelfs
Buikloop niet afwijst.

En die brave kinderen
Die geen vragen stellen
Die zijn geliefd,
Die krijgen sinaasappels
En guaves en bananen
Ze mogen mee voor een ritje
In de auto van de Pater.
De Non geeft ze schouderklopjes
En zegt mijn zoon jij bent braaf!

We zegden
Het Geloof van de Boodschappers op
Als gele vogels
In het *lajanawara-gras*

De onderwijzer schreeuwde
Als een halve gek
En wij schreeuwden terug:

Ik aanvaard de Bultenaar
De Vader die geweldig sterk is
Die het Luchtland en de Aarde gekneet heeft.

Mijn moeder
Was een bekende pottenbakster,
Ze kneedde grote potten
Groentepotten
En prachtige kruiken met lange nekken.
Ze maakte waterpotten
En pijpen
En groenteschalen.
En grote aardewerken bekkens om te baden.
Ze groef de klei
Uit de monding van de Oyitino-rivier.
Die plaats
Was bekend bij pottenbaksters.
Ik heb ervan gehoord
Toen ik een klein meisje was,
En toen mijn borsten opkwamen
Ging ik met mijn moeder mee
En hielp ik haar de klei te dragen.

Die Bultenaar Waar groef hij
de klei uit Om dingen van te
knedden? Waar is de pot
Waar hij de klei voor uitgroef Om het
Luchtland te kneden, En de klei om de
Aarde te vormen? Uit de monding van
welke Rivier? Wanneer mijn moeder
De klei uit de Rivier Heeft gehaald
Laat ze hem een nacht besterven.
De volgende dag
"Bewerkt ze hem met een houten hamer
En dan kneedt ze De potten en schalen
En geen van haar werkstukken Barst
bij het bakken!

Toen het Luchtland er nog niet was
En de Aarde nog niet gekneed was
Noch de Sterren
Noch de Maan,
Toen er niets was
Waar woonde de Bultenaar toen?

Waar groef de Bultenaar
De klei uit om dingen van te kneden,
De klei om het Luchtland van te kneden
De klei om de Aarde van te kneden
De klei om de Maan van te kneden
De klei om de Sterren van te kneden?
Waar is die plek
Waar hij is uitgegraven,
Aan de monding van welke Rivier?

En toen de Bultenaar
De klei uitgroef
Waar stond hij toen?
En toen hij de klei om dingen van te kneden
Had thuisgebracht
Waar legde hij de klei neer om te besterven?
En toen hij hem bewerkte
Met een houten hamer
Op welke rots
Legde de Bultenaar die klei toen?

Mijn echtgenoot
Heeft aan de Makerere Universiteit gestudeerd.
Hij heeft veel en diepgaand gelezen,
Maar als je hem een vraag stelt
Zegt hij
Dat je hem beledigt;
Hij begint al met ruzie te maken
Hij begint met uit de hoogte te doen

En zegt
Dat je vragen stelt
Die de moeite niet waard zijn!

Hij zegt
Dat mijn vragen stom zijn,
Typische vragen van dorpsmeisjes,
Vragen van mensen die niet op school hebben gezeten,
Nutteloze vragen van een ongevormde geest.

Mijn echtgenoot zegt
Dat ik een piepklein verstand heb
En dat het niet getraind is,
Ik kan niet intelligent tegen de dingen aankijken,
Ik kan de dingen niet scherp zien.

Hij zegt
Dat zelfs als ik hem pres
Mijn vragen te beantwoorden
Ik nog niet zou begrijpen
Wat hij zei
Omdat de taal die hij spreekt
Zo anders is dan de mijne
Zodat ik een tolk nodig zou hebben
Zelfs al sprak hij tegen mij in het Acoli.

Mijn echtgenoot zegt Dat sommige
antwoorden Niet in het Acoli gegeven
kunnen worden Want dat is een primitieve
taal Niet rijk genoeg
Om zijn diepe wijsheid uit te drukken. Hij
zegt dat de Acoli taal ""Heel weinig woorden
heeft Niet zoals de taal van de blanken Die
rijk en prachtig is Een taal die geschikt is Om
diepe gedachten te bespreken.

Ocol zegt
Dat hij zijn tijd niet gaat verdoen
Aan discussies met zoets onbenulligs als ik
Die niet op school ben geweest.
Hij zegt
Dat een academisch gevormd iemand
Alleen een zinvol gesprek kan hebben
Met een andere academisch gevormde
Man of vrouw.
En dat het eigenlijk gek is,
Dat hij zich verwaardigt
Zelfs maar te luisteren
Naar mijn vragen.

En wanneer hij Zulke dingen
tegen mij zegt Kijkt hij me
niet aan, Hij draait me zijn
rug toe En praat langs zijn
neus weg Terwijl hij iets
anders doet.

En wanneer de Pater
Deze vragen hoort
Dreigt hij je met zijn baard!
Wanneer de Non
De vragen hoort
Zegt ze
Je moet de Gebeden van Geloof
Nog maar eens opzeggen.

Ik denk over deze vragen na
In mijn hoofd
En mijn hoofd begint zeer te doen, En
mijn hals begint zeer te doen, Maar
aan wie kan ik iets vragen? Waar kan
ik naar toe gaan?

Ik ben geen verlegen vrouw
Ik ben voor niemand bang
En ik ben niet gauw overdonderd.
Ik weet dat wie vraagt
Niet iets verkeerd doet,
Ik zal me niet bang laten maken
Door hen die zeggen
Dat vragen doodzonde is
En iemand op de Plek Beneden
Doet belanden.

Maar ik slik de vragen in,
Ze branden binnen in me
Als een bij
Die in je oor is gekropen;
En mijn ogen worden rood
Van onlustgevoelens En ik
beef Van woede.

Toen de Bultenaar er nog niet was
Voordat hij zichzelf had gekneed
Wat was er toen wel?

Toen het Luchtland nog niet gekneed was
En er geen Aarde was,
Geen Sterren
Geen Maan
Toen Vorst Bultenaar er nog niet was
Voordat hij zichzelf had gekneed,

f

Waar heeft hij de klei vandaan gehaald
Om dingen van te kneden?
De klei om zichzelf van te kneden
Waar haalde hij die vandaan,
Uit de monding van welke Rivier?

Toen de Bultenaar er nog niet was
En zijn hoofd nog niet was gekneed
En zijn ogen
En zijn handen
En zijn benen
Toen zijn hart er nog niet was,
Hoe heeft hij
De klei gevonden om dingen van te kneden
Voordat hij ogen had?
De klei om de Bultenaar van te kneden
Waar werd die uitgegraven?
Uit de monding van welke Rivier?

Hoe heeft de Bultenaar de klei uitgegraven
Om dingen van te kneden
Voordat zijn handen gekneed waren?
De houten graafstok
Om de klei uit te graven,
De houten hamer
Waarmee hij de klei kon bewerken
Waarvan hij zichzelf kon kneden,
Hoe heeft hij die houten hamer vastgehouden
En die graafstok?
Van wie heeft hij handen geleend?

En wiens benen heeft hij gebruikt Om op
te staan Toen hij de klei uitgroef
Waarvan hij zichzelf kon kneden?

Waar heeft Vorst Bultenaar Een hoofd
vandaan gehaald Waarmee hij kon
bedenken hoe Hij zichzelf moest kneden,
Waarmee hij kon beginnen te denken
Over hoe hij zichzelf zou kneden En wat
voor vorm en afmetingen Hij moest
hebben?

Waar heeft de Bultenaar
De handen gevonden,
De handen om zichzelf te kneden
Waar heeft hij die gevonden?
Hoe heeft hij zijn handen gekneed
Voordat hij zelfs maar één hand had?

Ik denk over deze vragen na
Op weg naar de bron
Om water te halen
In het woud
Waar ik droog brandhout sprokkel
Als ik gierst maal
Of gehakte maniok droog
Op de rotsen
Op weg naar het veld
's Morgens vroeg
Door de dichte dauw,
's Nachts kan ik niet slapen
Maar mijn hoofd stopt pardoos
Als een auto met panne!

En de vragen
Zijn talrijk als grashalmen,
Als je begint ze te stellen
Stromen ze maar door
Als de wateren van de Nijl,
Ze branden maar door
Als de rode vlam
Op het altaar!
Je zou wensen
Dat er geen ander werk was
Zodat je ervoor kon gaan zitten
Zolang je maar wilde;

En je zou wensen
Dat je het geluk had
Iemand te vinden om je te helpen;
Iemand die echt
Veel en diepgaand heeft gelezen
En niet iemand zoals mijn echtgenoot
Wiens voornaamste bezigheid bestaat
In opscheppen op het marktplein
En indruk te maken op de mensen!

Je zou willen dat je het geluk had
Iemand te vinden die je bij kon staan
Iemand die niet schreeuwt
Als strontvliegen
Wanneer ze gestoord worden
Op de mestvaalt!
Die niet zinloos schreeuwt
Zoals de Pater,
Iemand die luistert,
En niet zo vlug kwaad wordt
Als de Non:
Die niet bluft
Zoals de onderwijzers van de
Aansprekersklas.

Je denkt na over de geboorte van Christus:
Ze zeggen
Dat zijn moeder
Geen kennis heeft gehad aan een man.
Ze zeggen ook
Dat de bruidsprijs al betaald was,

Bij ons
Wanneer een meisje
Het aanzoek van een man heeft aanvaard
Geeft ze hem iets

Dat dat duidelijk maakt, En dan
bezoekt ze hem In zijn
vrijgezellenhut Om te zien of hij
een man is.

Voordat de bruidsprijs betaald is
Legt de man zijn wangen Op de
boezem van het meisje En als
het meisje geluk heeft Raakt ze
met jong!

En wanneer ze onderwijzen Dat
de Moeder van Christus Geen
kennis gehad heeft aan een Kan
ik dat niet begrijpen.

Maar de godsdienstonderwijzers
Hebben een hekel aan vragen;
Ze houden er niet van
Een jonge boom die scheef gaat
Recht te leiden langs een stok.
Of ze het met opzet doen,
Of dat ze zelf
De antwoorden niet hebben
Dat weet ik niet,
Maar ik weet
Dat ze een hekel hebben
Aan vragen.

10 De laatste safari naar Pagak²⁶

Bitter maakt mijn echtgenoot ruzie.

Hij zegt

Dat ik geen benul heb van hygiëne

En niet weet

Hoe ik met zieken moet omgaan.

Hij zegt

Dat ik het gebruik

Van kinine niet ken,

En niet geleerd heb

Hoe ziekten kunnen worden voorkomen.

Mijn echtgenoot schaamt zich voor mij

Omdat mijn vader

Een bekend sjamaan was;

Hij zegt

Dat mijn bijgelovigheden en angsten

Hem de strot uitkomen.

En hij is bang

Voor wat de burens zeggen

Want mijn moeder heeft

Een of ander krachtig medicijn in huis gehaald,

Als tegengif voor de dodelijke invloed

Van de kinderloze vrouwen

In ons dorp.

Sommigen hadden *agugu* gehaald

Anderen *adraka*

Om daarmee alle kinderen te doden.

Mijn echtgenoot klaagt

Dat ik bezoek aanmoedig van mensen

Die zijn huis

Niet zouden moeten binnenkomen,

Omdat ze viezigheid en strontvliegen meebrengen!

Hij zegt
Dat mijn oude verwanten afschuwelijk stinken.
En dat ze vreselijke ziekten hebben
Lepra en tuberculose
En dat ze jeuk hebben
Over hun hele lichaam.
Hij zegt
Dat deze ziekten zullen worden
Overgebracht op de kinderen.
Hij heeft me gewaarschuwd
Dat mijn vaderszuster
Luizen heeft in d'r haar
En zandvlooien in haar voeten.
Die kan maar beter wegblijven!

Mijn echtgenoot zegt deze dingen
Open en bloot.
Hij spreekt hardop,
Het kan hem niet schelen
Of mijn verwanten
Hem horen of niet.
En als er onweer dreigt,
Zegt hij
Dat er in zijn huis
Geen bed is
Voor mensen uit het dorp!

Mijn echtgenoot zegt
Dat mensen uit het dorp zijn stoelen vies maken
En zijn lakens,
Hij zegt
Dat ze zijn keurig gewreven vloer ruïneren
Met hun modderpoten.

Ook om zijn eigen verwanten
Geeft hij weinig. Van zijn eigen
moeder Zegt Ocol

Dat ze zo'n smerige tabak rookt
En overal spuugt
En pissebedden fokt
In haar lendendoek.
En wanneer zijn moeder
Hem komt bezoeken,
Sluit Ocol de deur
En zegt hij
Dat hij een belangrijke bespreking
Heeft in de stad!

Mijn echtgenoot klaagt
Dat ze zoveel eten.
Je zou denken
Dat hij geen geld verdient maar zand!
Hij heeft tegen zijn moedersbroer gezegd
Dat er voor hem niets te eten was
Omdat hij vooraf
Geen brief had geschreven!

De zoon van de Stier
Staat de kinderen niet toe
Mijn moeder te bezoeken,
Hij zegt
Dat hij er tegen is
Zoals grootmoeders
De kinderen volstoppen met eten.

Ocol zegt
Dat de manier waarop zijn moeder Kinderen grootbrengt
Alleen maar leidt
"Tot onwetendheid, armoede en ziekte. Hij zweert
Dat hij geen vertrouwen heeft In de wijsheid van
de Acoli.

Mijn echtgenoot veracht me
Omdat ik bang ben Voor de
kiekendief Met de vlammen uit
zijn gat.

Hij zegt
Dat zoiets niet bestaat.
Het zijn mijn ogen
Die ziek zijn
En slechts dwaas bijgeloof
Doet me deze dingen zien.
Maar mijn echtgenoot gelooft wel
Dat sommige mensen
De prachtige mannen
Door de lucht zien vliegen
Met hun vleugels van aasgieren!

Mijn echtgenoot dreigt
Me te slaan
Als ik de sjamaan nog eens bezoek.
Hij zegt
Dat er geen haargif bestaat,
Dat het mijnworm is
Waar de mensen last van hebben.

Ocol veroordeelt sjamanen
En Acoli kruidendokters.
Hij zegt

>
Dat het allemaal leugenaars zijn
Die de dwazen bedriegen,
En de mensen van hun kippen beroven,
Van hun geiten, schapen, vee en geld.

Hun zogenaamde medicijnen
Zijn smerige drankjes
Met allerlei troep die ze uit de rimboe hebben gehaald

Opgelost in bier.
Hij zegt
Dat de kalebassen met medicijn vuil zijn,
En dat kruidendrank
Gedronken wordt uit onhygiënische drinkbekers.

Mijn echtgenoot vindt wel
Dat soms toevallig
Sommige kruiden echt werken.
Hij geeft ook toe
Dat niet allen die
Het ziekenhuis van de blanke binnengaan
Naar huis lopen op hun eigen benen,
Maar weggedragen worden
In een gerieflijk bed
Bevrijd van pijn en zorgen,
Voorgoed verlost van honger of woede
Of de verwijten van hun vrouwen!

Als de boze geesten
Die pokken brengen
Het dorp bezoeken,
Gaat Ocol niet
Naar het heiligdom van de voorouders.
Hij zegt
Dat zoiets dwaas is,
In plaats daarvan
Moeten we onze armen laten openkrabben
En een of ander bijtend gif
Op de wonden laten doen.

Hij zegt
"Dat als het ongeluk ons treft
We moeten zeggen:

Kijk Mariya²⁷
Moeder van de Bultenaar...

We moeten bidden tot Jozef
En Petero, en Luka
En de andere voorouders van de blanken!
Hij zegt
Dat het een dom bijgeloof is
Te bidden tot onze voorouders
Om de pokken af te wenden,
Maar we zouden moeten bidden
Tot de boodschappers van de Bultenaar
Om voorspraak voor ons.

Mijn echtgenoot draagt
Een klein kruisbeeld Om
zijn hals, En al zijn
dochters Dragen
rozenkransen.

Maar hij belet mij
Om een halssnoer van olifantsstaart te dragen,
Een keer heeft hij me geslagen
Omdat ik een muizepootje droeg
En een hoorn van een neushoorn
En een kaakbeen van een krokodil.

Eens viel er een grote slang
Van het dak
Van de kille zaal!
De Non die Aansprekersklas gaf
Greep naar haar grote kruisbeeld
En klemde dat tegen haar boezem,
Sloot haar ogen
En zei iets
Dat we niet konden verstaan.

Mijn echtgenoot zegt Dat
kaurischelpen, Haar van
een colobusaap,

Hoornen amuletten voor de honden
Allemaal nutteloze dingen zijn.

Hij zegt
Dat enkel dwaze en achterlijke mensen
Simpele zielen zonder opleiding
Mensen die leven in de schaduw van de angst
Deze smerige dingen dragen!

Wanneer een stiereziekte
Mij velt
Of wanneer de geest in mijn hoofd
Getart wordt
En dreigt me ziek te maken,

Wanneer een kind
Vervloekt is door zijn oom
Of wanneer het Boze Oog
Mijn dochter heeft aangevallen,

Staat mijn echtgenoot mij niet toe
De sjamaan te bezoeken,
Er mag geen geit geofferd worden,
En er mogen geen *Jok*-dansen
Worden uitgevoerd.

En als *Jok* Omara
Krankzinnigheid heeft veroorzaakt,
Of Odude of Ayweya
Rampspoed heeft gebracht,
"Wanneer *Jok* Rubanga"²⁸
Iemands rug heeft gebroken
Of *Jok* Odude
De schoot van een vrouw heeft toegebonden,
En de echtgenoot
Huult om zijn verloren bruidsprijs,

En zegt
Wat is een huwelijk dat geen kinderen voortbrengt?

Dan lacht Ocol,
Dan zegt Ocol
Dat dwazen in het duister dwalen
En dat niets zo dwaas is
Als zij!

Mijn echtgenoot
Heeft ooit de ratelkalebas stukgegooid,
De trommel opengesneden
En de sjamaan weggejaagd
Uit het dorp van wijlen zijn vader.
De oude man liep weg,
Met zijn wuivende hoofdtooi
Met zijn ritmisch rinkelende enkelbellen,
De grote tas van apesvel
Bungelde aan zijn hals.
Mensen floten tussen hun tanden van verbazing,
Ze vroegen
Wat voor geest heeft bezit genomen
Van het hoofd van Ocol?

Mijn echtgenoot greep een bijl
En dreigde de *Okango* om te kappen
Die op het heiligdom van zijn vader was gegroeid.
Zijn moeder liet zich neervallen
Aan de voet van de boom,
Ze zei
Hak eerst mij om
En dan de heilige boom!

Hij gooide de bijl neer
En ging naar de kerk.
Hij knielde
Voor het stenen beeld van Jozef

En mompelde dingen Die
ik niet kon verstaan.

Ik ken de namen niet
Die de blanken aan ziekten geven,
Ik ken de namen
Van hun medicijnen niet,
Ik kan de warmte
Van het lichaam niet meten
Met de glazen staf van de blanken
Want mijn hand beeft
En ik weet niet hoe ik
Het ding moet aflezen.

Wanneer mijn kind niet lekker is
Zie ik dat aan zijn loopneus,
De haren van zijn lijf staan rechtop
En zijn lippen zijn schraal,
Ik zie dat hij lusteloos is,
Ik lees de namen van ziekten niet uit boeken,
Ik hoor hem huilen
En zijn ogen tranen,
Ik hoor het geluid uit zijn buik
De wormen die klagen;

Hij is zo bleek
Alsof hij in een hoop as gespeeld heeft,
Je hoort zijn borst kraken, Hij heeft geen
eetlust, En hij is agressief maar moe en
zwak; "Hij is lastig, Hij wil steeds iets
anders, En dan wil hij Dat weer niet
meer.

Zijn lijf voelt heet aan als vuur,
En hij zit bij het vuur Midden op
een hete namiddag.

Wanneer mijn kind ziek is
Probeer ik de verschillende Acoli kruiden,
Ik probeer de medicijnen
Die mijn moeder me heeft getoond:

De wortels van *bomo*
Voor maagpijnen, Dat
doodt gif Maar ook
wormen.

Op *om wombye*-wortel
Moet je kauwen bij een zere keel,
Een druppel in de ogen
Doodt de pijnen
En verwijdert de angel van het Boze Oog.
Wanneer de ogen uit elkaar spatten van de pijn
Doe dan een beetje *akeyo* in een pot.
Kook het een tijdje,
Stel de ogen dan bloot
Aan de stoom uit de pot;
Zo verbranden de speren
Die in de ogen zaten.

Scheuten van *lapena*
Voor hoesten en een zere keel—
Je doet er wat zout op
En kauwt erop!
Scheuten van *lapena* en van *olim*
Moet je kauwen wanneer ze de prop
In je keel hebben opgeruimd.

Verse wonden worden behandeld
Met *ogali* of *pobo*, Het kleverige
sap

Vormt een laagje over de kapotte huid
En het bittere gif
Houdt de strontvliegen op een afstand.

Mijn moeder heeft me veel medicijnen getoond
Medicijnen tegen lepra en framboesia,
Voor bij moeilijke bevalling en onvruchtbaarheid
Voor mannen van wie de speer
Weigert rechtop te staan,
Een luie speer
Die slaapt op hun buik
Als een aardworm!
Medicijnen voor slangebeten,
Medicijnen voor borsten
Die te vlug opdrogen
Grote melkloze borsten
Vol vezels
Zoals de vrucht van de *barusus-palm*.

Als mijn kind ziek is
Probeer ik de verschillende medicijnen
Die mijn moeder me heeft getoond,
Als deze allemaal niet helpen
Ga ik naar de medicijnvrouw,
En wanneer het kind vooruitgegaan is
Breng ik de kruidendokter een kip,
Of een geit of een ram.

Als mijn kind vaak last heeft van koortsen,
Als alle ziekten
Verliefd op hem zijn geworden,
En alle kinderziekten Hem
achternazitten Alsof hij een mooi
meisje was, Zodat hij hoest en
buikloop heeft En keelpijn en
oogziekten,

En een lopend oor
En zweren op zijn benen
En hij knokig is, vel over been
En zijn lendenkoord loszit,
Dan weet ik dat dat niet voor niets is!

Ik weet dat er iemand achter steekt.
Ik weet dat iemand de uitwerpselen van het kind
Verborgen heeft in de oksel van een boom,
Of zijn afgeknipte haar en nagels
In een rivierbedding
Heeft begraven
Ik weet dat een of andere jaloerse vrouw
Misschien zelfs een naaste verwant
De schaduwjager bezocht heeft
Die de schaduw van het kind
Gevangen heeft in zijn strikken.

Wanneer je kind zwak en lusteloos is,
Wanneer hij geen energie meer overheeft,
Wanneer hij zich terugtrekt uit de strijd
Om het bestaan, en gauw opgeeft,
Dan betekent dat dat zijn hoofd in bezit is genomen,
Dat hij nog maar een kruipend lijk is:

Er moet een sjamaan geroepen worden.
Met zijn waarzeggen Zal hij onthullen wie
de moordenaar is Door jaloezie verteerd!

Tien mooie meisjes Lopen
achter elkaar, Over het pad,
Ze dragen bijlen Ze gaan het
woud in Om brandhout te
kappen,

In het gras schuilt
De zwarte mamba,
Het vergif brandt in zijn keel.

De eerste drie meisjes gaan voorbij,
Dan het vierde en het vijfde,
En alle negen meisjes gaan voorbij,
En jouw dochter
Die aan het eind van de rij loopt
Wordt gepakt!

Ze staat daar,
De slang weigert zijn giftanden los te haken,
Ze drinkt een volle beker dood,
Ze krijgt even
En mompelt een woord van afscheid
Aan haar liefhebbende moeder!
Dan valt ze neer
Dood!
Ze ligt daar
Alsof ze zich dood houdt;
Haar rijpe borsten heffen hun handen op
En weklagen luid,
Ze zeggen:

Geen monden zullen aan ons zuigen! Onze
tepels zullen niet gekieteld worden! Onze
melk zal rotten in de aarde!

In de strijd
Vechten de heetste jonge mannen in de voorhoede,
Vurig, kwaad, trots,
Denken de jonge mannen aan hun geliefden
En zeggen:
Het zijn de grijsaards
Die in bed sterven!
De speren van de vijanden
En hun pijlen

Regenen neer als hagelstenen,
Jouw zoon wordt geraakt
In de lendestreek
En de speer
Snijdt door de lever
En het hart.

De zonen van anderen lopen kneuzingen op,
Anderen snijwonden,
Velen onderscheiden zich in de strijd,
Ze keren huiswaarts
En blazen op hun hoorns, luid en helder!

En terwijl anderen feestvieren En
oorlogsliederen zingen, Zing jij
lofliederen, Afscheidsliederen voor de
gestorvenen!

Waarom moet de bliksem
Juist jouw echtgenoot uitzoeken
In zijn slaapkamer?
De echtgenoten van andere vrouwen
Lopen buiten in de regen!
Wat is er zo lekker aan jouw man?
Wat is er zo afstotend aan de zonen van anderen?

Waarom valt, tijdens de jacht,
De gewonde buffelstier
Jouw vader aan
En rijt hij met zijn stompe hoorn
Diens buik open,
Zodat de ingewanden
Op het gras terechtkomen?
Waarom zou jij
En niet iemand anders
Wees moeten worden?

Alle ongelukken hebben een wortel,
De slangebeet, de speer van de vijand,
De bliksem en de stompe buffelhoorn,
Dat zijn de bittere vruchten
Die groeien aan de boom van het Noodlot.
Ze vallen niet zomaar,
Ze vallen niet in het wilde weg,
Ze komen niet bij toeval op ons pad,
We komen ze niet zomaar tegen.
Wanneer je oom je vervloekt
Pis je in je bed!
En je blijft in bed pissen
Totdat je hem
Een witte haan hebt gebracht!

Wanneer je moeder haar borst optilt
En je vraagt:
Heb jij hieraan gezogen?
Als je vader zijn penis naar jou richt!
Weet dan dat je in grote moeilijkheden bent.

Niemand worstelt met zijn vader,
Niemand kijkt neer
Op zijn moeder,
Je mag je moeder niet uitschelden!
Want dat is de vrouw
Die jou uit de rots heeft gehouwen
En jouw hoofd en lijf heeft gevormd.

Denk aan de poep en de pis "Het
braaksel en het slijm Waarmee jij je
moeder besmeurd hebt! Denk aan het
vuur
Waraan zij haar vingers zo vaak gebrand heeft,
Als ze voor je kookte.

Denk aan de jaloezie van anderen, De
tovenaars en schaduwjagers,
Gifmengers en het Boze Oog, Denk
aan de strijd Die zij om jouwentwil
heeft geleverd!

Je hebt aan die gerimpelde borsten gezogen,
En dat heeft jou gemaakt
Tot de volwassen man die je nu bent!

En zelfs al is je vader volstrekt blind,
Zelfs al zijn zijn oren dood,
Zelfs al heeft de wereld hem
Getroffen met zijn vuistslag,
Zelfs al zijn zijn benen zo droog als brandhout,
Als hij grof tegen je is
Zeg je: 'Dank U'
En je spreekt hem niet tegen,
Want hij staat voor je
Als de reusachtige *tido-boom*
En jij bent niet meer dan een liaan.

De toorn van een moeder is bitter, Hij
is als het weerlicht zo fel En kookt
als de donder. Als je haar woede
opwekt Slaat ze zich onder de navel,
Als je die meid kwaad maakt Slaat ze
op de as En dan zul je precies krijgen
Waar je om vraagt!

Je krachten zullen afnemen,
Je zult je gedragen
Alsof je simpel bent,
Je mannelijkheid zal verdwijnen
En als bij een os
Zullen vrouwen volkomen veilig zijn bij jou!

En wil je beter worden,
Dan moet er een geit geslacht worden,
jouw moeder en haar broer
Moeten zegen in jouw hand spugen,
En dan zul je opnieuw een man worden.
Er is geen medicijn in het ziekenhuis
Tegen de vloek van een moeder,
En geen tegen de vloek van een oom!
En als je vaders kwaadheid
Is overgekookt
Zijn de medicijnen van de blanken
Misplaatst en nutteloos
Als de nep-regen
In het midden van de droge tijd.

Wanneer een vrouw
Een medicijnbundel vol dood heeft gehaald
Om daarmee mensen te doden,
En de Dood heeft het binnenste van de slachtoffers bevoeld
En bevonden dat ze schoon zijn,²⁹
Dan kaatst de Dood terug
En vernietigt degeen die haar gehaald heeft!
Zij weigert terug te gaan,
Zij weigert alle offers.
Zij zegt
'Ik ben niet gehaald
Om geit te komen eten,
Ik wil geen ram,
En geen stier!

"De Dood in de bundel
Doodt de kinderen van de vrouw die haar gehaald heeft,
Haar echtgenoot, Haar andere verwanten En daarna eet
die vrouw zelf Stof.

Welk medicijn van de blanken
Kan de hand van de Dood in de bundel tegenhouden?
Welk medicijn kan de scherpe snede
Van het zwaard van de Dood bot maken?

Als bij een jacht
De speren van de mannen
Boomstammen treffen, en de aarde,
En ze huiswaarts keren
In stilte,
Zonder hoorngeschal,

Als in het dorp
Pasgehuwde vrouwen jong blijven,
Hun borsten maar niet omvallen
En hun buik voor altijd
Ingetrokken blijft,
Omdat die hard is
Als lela-rotsen
Als de droge stam van een *poi*,
En de mannen slap in hun knieën zijn
En zwak in de lendenen,

Wanneer de regen niet komt
En de honger dreigt met een meedogenloze invasie,
Wreder dan de speren van de Lango,

Als de gewassen zijn neergemaaid door Okwil
Of het heeft gehageld
En de hagel heeft alle gierst vernield,

Als de zwermen sprinkhanen
Die de hemel zwart maken
De nacht doorbrengen in het dorp
En de volgende dag
Weigeren te vertrekken,

Als er veel moeilijkheden
In het dorp zijn,
Dan is dat niet voor niets,
Het is omdat
De voorouders vertoornd zijn,
Omdat ze honger hebben,
Dorst hebben,
Verwaarloosd zijn.

Dus komen de oudsten samen Bij
het heiligdom van de clan, Er wordt
bloed, vlees en bier Geofferd aan
de voorouders, Men wisselt een
groet En de levenden bidden tot de
doden Om het dorp te zuiveren, En
als ze bidden Zeggen ze

De moeilijkheden in het dorp—
Laat de ondergaande zon Met hen
verdwijnen!

En de mensen herhalen

Laat ze verdwijnen Laat
ze verdwijnen Met de
ondergaande zon!

En een oude vrouw Zal de jonge
mannen zegenen Ze zal zegen in hun
hand spugen "Zodat hun speren
scherp worden, Scherp en hard,
Zodat hun beproefde speren Niet
buiten hoeven te slapen In de
klamme kou, Maar de dodelijke plek
zullen raken

Diep en pijnlijk!
Dan zullen de jonge hinden
Het uitschreeuwen
En huilen van zoete pijn!³⁰

Mijn echtgenoot wijst me af
Omdat, zegt hij,
Ik maar een heidin ben
En ik in de duivel geloof.
Hij zegt
Dat ik niets weet van gezondheidsleer,
En ik gezondheid en bijgeloof
Door elkaar haal.

Ocol bezorgt me hoofdpijn, Hij
praat te veel En stapelt
beledigingen op mij Zowel als op
mijn verwanten.

Maar de meeste van zijn woorden zijn zonder betekenis,
Ze klinken als de liedjes
Die kinderen zingen bij hun spel.
En hij behandelt zijn clangenoten
Alsof ze vijanden zijn.
Ocol gedraagt zich
Alsof hij een heks is!

Het is waar
De medicijnen van de blanken zijn sterk,
Maar Acoli medicijnen
Zijn ook sterk.

De zieke wordt genezen Omdat zijn
tijd nog niet gekomen is; Maar als de
dag is aangebroken Voor de reis naar
Pagak

Kan niemand je tegenhouden,
Medicijnen van de blanken,
Acoli medicijnen, Kruisbeelden,
rozenkransen, Muizepootjes,
De hoorn van een neushoorn,
Niets van dit alles Kan de weg
versperren Die naar Pagak leidt!

Wanneer de Dood
Je komt halen
Komt Ze onaangekondigd,
Ze komt plotseling
Zoals honden braken
En als Ze komt
Blijft de wind waaien
Gaan de vogels door met zingen
En laten de bloemen
Hun hoofd niet hangen.
Maar de *agoga-vogel* zwijgt
De *agoga-vogel* komt pas naderhand,
Hij zingt om te zeggen
Dat de Dood daar langsgesproken is!

Wanneer Moeder Dood komt
Fluistert ze Kom,
En je staat op En
volgt haar Je staat
meteen op, En je begint
te lopen "Zonder het
stof Van je kont te
slaan.

Of je nu
Een nieuw schild van buffelhuid voor je houdt,
Of je nu je gelijke niet kent

Bij het spiegelgevecht
Of in de strijd;
Of je je nu verbergt
In het holletje
Van het kleinste zwarte insekt,
Of op de donkerste plek
Waar muizen hun jongen zogen,
Of achter de Agoro-heuvels,

Of je nu de snelste loper bent,
Een lange-afstandloper,
Wanneer de Dood
Je komt halen
Bied je geen weerstand,
Je mag geen weerstand bieden.
Je kunt geen weerstand bieden!

Moeder Dood
Die zegt tegen haar kroost
Kom!

Haar kroost is braaf,
Gehoorzaam,
Toegewijd,
En wanneer Moeder Dood komt
Springt haar kroost op,
Ze springen blij op
Want zij roept
En zegt dat ze *simsim-pasta*
Voor ze heeft
Gemengd met honing!
Ze zegt
Mijn enig kind
Kom,
Kom, laten we gaan.
Laten we
Witte-mierenpasta gaan eten
Gemengd met s/ze«-boter!

En wie kan daar
Weerstand aan bieden?

Blanke sjamanen,
Acoli kruidendokters,
Alle medicijnmannen en medicijnvrouwen
Zijn prima, zijn geweldig
Zolang de dag nog niet is aangebroken
Voor de grote reis
De laatste safari
Naar Pagak.

11 De buffels van de armoede werpen de mensen omver

Sinds de komst
Van de nieuwe politieke partijen Trekt mijn
echtgenoot door de streek Als een wilde geit;

Hij is op voor dag en dauw:
Je denkt
Dat hij het nieuwe katoenveld gaat bewerken
Of gierst gaat zaaien
Of de *simsim* gaat oogsten.
De hele dag
Is hij weg,
Hij eet niet thuis
Alsof ik soms
Geen eten maak!

Als hij dan komt
Blijft hij zelfs niet even,
Hij zegt
Dat er nog een bijeenkomst is
In het dorp van de Hakvorst.
Hij is de hele nacht weg,
En als hij zo laat terugkeert
Zegt hij
Dat hun auto was blijven steken
In de modder.

Hij zegt
Dat ze strijden voor Uhuru
Hij zegt
Dat ze Onafhankelijkheid en Vrede willen
En als ze elkaar tegenkomen

Schreeuwen ze 'Uhuru! Uhuru!'
Maar wat wil dat zeggen, Uhuru?

Hij zegt
Dat ze de Acoli en de Lango willen samenbrengen
En dat de Madi en de Lugbara
In vrede met elkaar moeten leven!
Hij zegt
Dat de Alur en de Iteso en de Baganda
En de Banyankole en de Banyoro
Samengebracht moeten worden
Met de Jo-pa-Dhola en de Toro
En dat alle stammen
Eén volk moeten worden.

Hij zegt
Dat de blanken moeten teruggaan
Naar hun land van herkomst,
Omdat ze een toestand van slavernij
In dit land hebben gebracht.
Hij zegt
Dat blanken leugens vertellen,
Dat ze heel goed zijn
In het liegen,
Als mannen die een vrouw het hof maken.
Ocol zegt
Dat ze tegen de graanschuren van de voedselhulp zijn
En tegen het systeem van gedwongen arbeid.

Ik begrijp
De nieuwe politieke partijen niet.
Ze kleden zich anders,
Ze kleden zich in toga's
Zoals de christelijke sjamanen,

Maar Ocol behandelt zijn broer Alsof ze geen familie
van elkaar zijn,

Ocol trekt een groen-witte toga aan,
Een grote wapperende toga
En hij schrijdt
Als een mannetjesbaviaan,
Met zijn politiefloitje
En zijn koperen bel
Roept hij de mensen bij elkaar
Op het marktplein.

Zijn broer draagt een rood-zwarte toga,
Hij ziet er uit als een rechter
Die mensen ter dood veroordeelt
Hij lijkt op een an'èe-haan
En schreeuwt als een trein.
Hij loopt als een vorst
Als een mannetjesolifant.

Mijn man is de leider Van de Democratische
Partij. Wanneer ze elkaar begroeten Heffen ze
de vuist. Zijn broer is bij het Oegandees
Volkscongres.³¹ Hun herkenningsteken Is een
geopende hand.

Democratische Partij, Wat betekent
dat?
De meesten van hun leiders zijn katholiek. --Het Congres,
Wat is dat voor een geloof? Wat betekent Congres?

Ocol deelt geen Gierstebrood met zijn broer,

Water van de dorpsbron Is
het enige wat zij delen!

Ocol gaat het huis
Van zijn broer niet binnen.
Je zou haast denken
Dat er een geval van moord tussen hen in staat
Waarvoor het bloedgeld nog niet betaald is,
Je zou haast denken
Dat het verzoeningsritueel van opwf-drinken
Nog niet heeft plaatsgevonden
En ze bang zijn voor het dodelijke *ojebu* taboe!

Ocol heeft een diepe afkeer van zijn broer,
De haat van de zoon van zijn moeder
Is als kokende olie!
De nieuwe partijen hebben het dorp
Doormidden gespleten
Zoals een strijdbijl een schedel klieft!

Mijn man heeft me ernstig gewaarschuwd
Nooit te schertsen
Met mijn zwager-echtgenoot:
Niet omdat schertsen me zwanger zou maken,
Niet omdat ik een lichtzinnige vrouw zou zijn,
Maar omdat het krachtige bindmiddel van de scherts
De gesprongen snaar van broederschap
Tussen hem en zijn broer
Weer zou herstellen!

Is dit de eenheid van Uhuru?
Is dit de Vrede
Die door de Onafhankelijkheid wordt gebracht?

Wanneer mijn man Begint
ruzie te maken Met zijn broer
Ben ik bang!

je zou denken
Dat ze niet in dezelfde schoot
Geslapen hebben,
Je zou denken
Dat ze niet dezelfde borsten
Gedeeld hebben!
En ze zeggen
Dat toen die twee nog als jongens
Op de geiten pasten
Ze elkaar na stonden
Als oog en neus,
Ze waren als tweelingen
En ze deelden alles
Zelfs één enkele witte mier.

Ocol zegt
Dat zijn broer een leugenaar is
En een grote dwaas.
Hij zegt
Dat zijn broer
Niet goed bij zijn hoofd is
Dat niemand zo'n beest
Vertrouwen moet schenken.

Hij zegt
Dat zijn broer hem wil doden,
Hij noemt de zoon van zijn moeder
'Die Man'!
Hij zegt dat zijn broer gevaarlijk jaloers op hem is
En stiekem een pistool heeft laten komen,
En geld heeft bijeengebracht
En een man heeft gehuurd
Om hem van kant te maken!
Wanneer Ocol deze dingen zegt
Puilen zijn ogen uit zijn hoofd,

Als rijpe papaya's Dreigen
ze eruit te vallen!

Hij schreeuwt
Dat zijn broer het communisme zal brengen!
Ik weet niet
Wat voor beest dat is!

Hij zegt
Dat de Congrespartij
Alle katholieken werkeloos zal maken
En dat zij ons
Al het land en alle scholen zullen afpakken
En de mensen hun vrouwen
En hun geiten, en kippen, en fietsen,
Alles zal het eigendom worden
Van die Congreslui.

Wat zou dat verschrikkelijk zijn
Als dat waar was!
Maar ik weet
Dat als Ocol sterft
Dat dan de zoon van zijn moeder
Die hij nu zo haat
Al Ocols eigendommen zal erven,
De geiten, de kippen en de fietsen,
En ik zal zijn vrouw worden
En mijn kinderen zullen zijn kinderen worden!

Waar moet hij met het land naar toe?
En met de scholen?
En als ze alle katholieken
Werkeloos zullen maken
Wie zal dan het werk doen?
Waar zullen ze dan de mensen vandaan halen
Om hun werk te doen?

Wanneer Ocols broer antwoordt,
Klinkt hij als de danstrommels
Laat op de avond.
Hij zegt
Dat de Democratische Partij
De Paters-Partij is
De Partij voor dwazen en stommelingen,
Hij zegt
Dat katholieken verdoofd zijn
Ze horen alles alleen van de Italiaanse Paters!³²

Hij zegt
Dat de Democratische Partij
Het land wil verkopen
Aan arme blanken
Vluchtelingen, die naar dit land gekomen zijn
En die zeiden dat ze zijn gekomen
Om de godsdienst van de blanken te onderwijzen
Hoewel ze geen onderwijzersakte hebben.

Hij zegt
Dat Ocol en die andere dwazen
Hun hoofd laten verdoven
Met dwaze gebeden
En met knielen
Voor de blanken!

Ik heb nooit
Een blanke Pater
In de Democratische Partij gezien!
Op de bijeenkomsten op het marktplein
Komen veel katholieken
Maar ik heb nooit een Italiaan horen
Schreeuwen 'D - P! D - P! Uhuru!'
Geven ze soms kadercursussen
In het holst van de nacht

In het huis van de bisschop? En als de blanken arm zijn
Waar halen ze dan het geld vandaan Om land te
kopen?

Ik heb vele leiders
Van de D.P. gezien
Zij komen bij mij aan huis
En eten en drinken daar,
Sommigen hebben echt een verdoofd hoofd
Zoals het hoofd van mijn echtgenoot;
Maar anderen hebben een hoofd als de bliksem
Snel en geducht,
Sommigen zijn echte mannen
Geen vrouwen in een zwart mantelpak.

Ik heb vele leiders
Van het Congres ontmoet
Zij gaan naar het huis van Ocols broer
Zij eten en drinken daar.
Sommigen hebben een hoofd als de zon
Helder, gloeiend en stralend,
Anderen dragen een stuk steen
Op hun nek
En noemen dat een hoofd!

Waar is de Vrede van Uhuru?
Waar is de eenheid van de Onafhankelijkheid?
Moet die niet thuis beginnen?
En de Acoli en de Lango
En de Madi en de Lugbara,
Hoe kunnen die een eenheid vormen?
En hoe kunnen alle stammen van Oeganda

Eén worden?

Wat wil dat zeggen, Uhuru? 154

Ik begrijp het niet
Waarom toch al die bitterheid
En wreedheid
En lafheid,
Al die angst
Die dodelijke angst
Die aan de harten
Van de politieke leiders vreet!

Is het het geld?
Is het de wedijver om baantjes?

Iemand zei
Dat de Onafhankelijkheid neerstort als een buffelstier
En dat de jagers
Erheen rennen met getrokken messen»
Scherpe blinkende messen
Om het lichaam in stukken te snijden.
En als je borstkas
Klein, mager en zwak is
Duwen ze je opzij,
En als je mes bot is
Krijg je de stront op je elleboog,
Je komt thuis met lege handen
En de honden blaffen naar je!

Als je geen man bent
Schrikken ze je af met lawaai
Maar je keert huiswaarts,
Je loopt als een kip
Die door de regen verformfaaid is
En de vrouwen sissen tegen je
En je kinderen rennen van je weg!
Je bent stil
Als een vrouw die een taboe heeft gebroken!

En de andere mannen
Dragen grote stukken vet buffelvlees,

Luid en trots hoor je
Hun hoorns klinken!

En jij eet groenten
Zonder s/ms/m-pasta
En je magere kinderen
Verzamelen *odir*- en *oce*«/ie-insekten
En ze roosteren de *odir* en *ocenne*
En eten die
En de kinderen van anderen
Zijn dik,
En de vrouwen van anderen krijgen een dikkere kont,
Ze eten stierekarbonade
En de huid van hun benen
Glanst van gezondheid!

De maag schijnt een
Geweldige overredingskracht te hebben
Als het erom gaat lid te worden
Van een politieke partij,
Vooral wanneer de portemonnee
In je broekzak
Alleen maar munten bevat
Met gaatjes in het midden,
En je er nooit paarse bankbiljetten
In hebt opgevouwen;

En vooral voor degenen
Die van kindsaf nooit honing hebben geproefd,
En voor degenen die zonder vader of moeder
Zijn opgegroeid!
En voor degenen die geen vast werk hebben!

Mannen met een zachtmoedig hart,
Mannen met zachte, sullige ogen,
Mannen die ervoor terugschrikken Om
de grootste leugens te vertellen, Die
bang zijn

Om ze te herhalen in het bijzijn Van hun
moeder en hun kinderen, Om lege
leugens te herhalen In het bijzijn van
hun echtgenote En de moeder van hun
echtgenote, Zulke ingetogen mannen
Kunnen beter thuisblijven!

En wanneer de Partijleiding Komt
vanuit Kampala, Springt mijn
echtgenoot op, Hij is als een meisje
Dat pas geschaakt is,

Hij is overal te vinden
Hij doet zijn best in de smaak te vallen,
En wanneer hij praat,
Ontploft hij als een droge cooro-peul!
Hij is als een vrouw
Die zojuist de andere vrouw
Met wie zij een echtgenoot deelt
Heeft begraven.

Hij zegt tegen de bonzen
'O chef wat was dat grappig!'
De terughoudendheid van de leiders
Verdrinkt in zijn holle lach en zijn geveinsde glimlach!
Waarschijnlijk denken ze dat hij geweldig is!

Mijn echtgenoot beschuldigt andere partijleiders,
Ieder ander is waardeloos,
Hij alleen
Werkt het hardst,
is zo loyaal,
Geeft zulke betrouwbare inlichtingen.
Alles wat anderen zeggen

Liegen ze,
Dat is alleen maar bedoeld
Om een wit voetje te halen!
Om baantjes te kopen
En een betrekking
En deelname aan conferenties
In Kampala en in het buitenland!

Mijn echtgenoot zegt
Dat de volksmassa's
In de dorpen
Alleen naar hém luisteren.
Hij zegt
Dat de andere partijleiders
Een nieuwe partij gevormd hebben,
Een nieuwe partij voor dwazen,
Dat zij niet loyaal zijn
En geroyeerd moeten worden!
Hij zegt
Dat de afvalligen in de minderheid zijn
Dat de volksmassa's
Als één man achter hem
En de Partijleiding staan
En dat ze op elk bierfeest
Over hem praten.

Wanneer mijn echtgenoot
Het spreekgestoelte beklimt,
Hoor je de bel
Hoor je de trommels!
Er is een grote menigte,
Sommige mensen staan op heuveltjes!
De menigte lijkt op
De Palaro als zij bijeenkomen
Ter ere van Lapul, de *Jok* van hun vorstendom.

Mijn echtgenoot
Leest zijn toespraak voor uit een boek,
Hij zegt een paar woorden
En zwaait met zijn vliegemepper,
De vrouwen jodelen
Met schrille keelgeluiden!
Zij jodelen met schrille keelgeluiden
Niet omdat ze het begrijpen,
Ze jodelen om hun stem te laten horen
Zodat hun geheime minnaars ze kunnen horen,
Ze schreeuwen met schrille keelgeluiden
Omdat ze moe zijn
Moe van het zinloze gepraat
Moe van de beledigingen
En de leugens
Van de sprekers.
Ze schreeuwen en steken hun hand op
Niet omdat ze het begrijpen,
Maar omdat ze
De vele vreemde woorden *niet* begrijpen.
Uhuru! Congres! Vrijheid!
Democratisch! Onafhankelijkheid!
Minister!...
De vrouwen maken schrille keelgeluiden
Omdat ze geprikkeld zijn
Omdat ze opgewonden zijn
Omdat ze willen dansen.
Ze willen dat de toespraken afgelopen zijn
Zodat ze kunnen dansen.
En wanneer hij op het marktplein is,
Praat hij eindeloos
Als de schoonmoeder van een vogel.
&jn woorden jeuken als schurft,
Jeuken als schurft op je kont.
Hij praat eindeloos,
En sommige dingen die hij zegt
Bezorgen je een diepe stekende pijn,
Als een onrijpe steenpuist.

Hij schreeuwt en schreeuwt
En raakt zijn stem kwijt.
Hij zegt
Dat we ons allen moeten verenigen
En vechten voor Onafhankelijkheid en Vrede.

Hij zegt
Dat ze ziekten,
Armoede en onwetendheid bevechten.
Dat ze vrede en vriendschap willen,
Dat ze vechten tegen achterbaksheid en verdeeldheid!

En als je niets zou weten
Van de dood van het dorp
Van mijn echtgenoot,
De dood van het dorp
Veroorzaakt door de partijen
Zou je denken
Dat mijn echtgenoot de beste leider was.

En terwijl degenen die dicht bij het vuur zitten
Dikke honing eten
En *ghee* en boter,
Sterven degenen die buiten zitten,
Op het platteland,
Van de stank,
Zij kluiwen voor de tweede maal
De botten af
Die al waren weggegooid
Voor de honden.

Degenen die
Met hun neus in de boter zijn gevallen
Rollen hun opgemaakte bed in, Maar
de heupen van de kiezers Gaan pijn
doen

Van het slapen op dezelfde grond
Waar ze ook al sliepen
Vóór Uhuru!
En zij bedekken de zweren
Op hun benen
Met dierehuiden.

En als ze met hun neus
In de boter zijn gevallen
Verdwijnen ze uit het gezicht,
Als een python
Met een mannetjes-waterbok
In zijn buik,
Zij gaan in winterslaap
Blijven weg
En eten!

Ze komen terug
Naar het binnenland
Bij de volgende verkiezingen
Zoals de kiekendief
Terugkomt in de Droge Tijd

Als de kiekendieven zijn teruggekomen
Is de Droge Tijd aangebroken!

Waarin verschilt
De Democratische Partij
Van het Congres?

Ocol zegt
Dat ze Uhuru willen,
Zijn broer zegt
Dat ze Uhuru en Vrede willen,
Beiden zeggen ze

Dat ze vechten
Tegen onwetendheid en ziekten!

Waarom slaan ze de handen dan niet ineen,
Waarom delen ze het leger op
In twee vijandige groepen?
De speren van de jonge mannen
En hun schilden,
Waarom zijn de wapens
En de mannen en vrouwen
Zo nutteloos verstrooid?

En terwijl de pythons van ziekte
De kinderen verslinden
En de buffels van de armoede
De mensen omverstoten
En onwetendheid rotsvast staat
Als een olifant,

Bevinden de aanvoerders van de oorlog
Zich in de houdgreep van
Bloedige vetes,
Ze kunnen eikaars bloed wel drinken
Alsof de Democratische Partij lepra
En het Congres framboesia was;
Als de partijen
Tegen armoede zouden vechten
Met dezelfde gedrevenheid
Als waarmee ze elkaar bevechten,
Als op ziekten en onwetendheid
Zou worden aangevallen
Met dezelfde dodelijke wraakzucht
Als waarmee Ocol de zoon van zijn moeder bestookt,
Dan zouden nu aan de vijanden
Zware verliezen zijn toegebracht.

Ik maak me zorgen
Over de toestand van ons dorp!
De vrouwen daar
Zijn in de rouw
Het dorp is dood
Zoveel vijandschap, achterbaksheid,
Ruzie, jaloezie...

Wanneer de boze geesten
Die pokken zaaien
Door ons dorp gaan
Zal dat het einde zijn van de bewoners,
Want hun binnenste is verdorven!
Dat zal het geschenk zijn
Dat de politieke partijen hebben gebracht!

12 Het huis van mijn echtgenoot is een donker woud van boeken

Luister, clangenoten,
Ik huil om mijn echtgenoot
Die zijn hoofd kwijt is.
Ocol heeft zijn hoofd verloren
In het woud van boeken.

Toen mijn echtgenoot
Mij nog het hof maakte
Stonden zijn ogen nog levendig,
Zaten zijn oren nog niet dicht,
Ocol was nog geen dwaas
Toen was mijn vriend een man!

Hij was nog geen vrouw geworden,
Hij was nog een vrij mens,
Zijn hart was nog zijn meester.

Mijn man was nog een Zwarte
De zoon van de Stier
De zoon van Agik
Die vrouw uit Okol
Was nog een mens,
Een Acoli.

*

Mijn echtgenoot heeft veel gelezen,
Hij heeft veel en diepgaand gelezen,
Hij heeft gelezen te midden van de blanken
En hij is even knap als de blanken.

En het lezen
Heeft mijn echtgenoot gedood,
Wat de gebruiken

Van zijn volk aangaat
Is hij
Een geamputeerd lichaamsdeel geworden.

Hij veracht alles wat Acoli is,
Hij zegt
Dat de gebruiken van zwarten
Zwart zijn
Want zijn oogballen zijn uiteengespat,
En hij draagt een donkere bril,
Het huis van mijn echtgenoot
Is een donker woud van boeken.
Sommige staan er
Breed en hoog bij
Als een *tido-boom*

Sommige zijn oud
Hun schors laat los
En ze verspreiden een sterke geur.
Sommige zijn dun en slap.

De rug van sommige boeken
Is zo hard als de stenige stam van een *po/-boom*,
Sommige zijn groen
Andere rood als bloed
Sommige boeken zijn zwart en vettig,
Hun rug blinkt als
Een gevaarlijke ororo-slang
Opgerold in een boomtop.

Sommige hebben afbeeldingen op hun rug,
Dode gezichten van mannen en vrouwen
Die er uitzien als heksen, Ongeschoren,
brutaal, dikbuikig Maar met een mager
gezicht, Dat kwaad kijkt en als op wraak
belust, Afbeeldingen van mannen en
vrouwen Die lang geleden gestorven zijn.

De papieren op het bureau van mijn echtgenoot
Krullen dreigend op
Als reuzenlianen,
Als een *kituba-boom*
Die andere bomen dooddrukt;
Sommige staan rechtop,
Andere liggen op hun rug,
Ze sluiten in elkaar
Als de benen van jongelui
Tijdens de *orak-da.ns*,
Zoals de benen van de planken
Van een *goggo*-schutting,
Ze sluiten vast in elkaar
Als de benen van reuzenlianen
In het ondoordringbare woud

Het huis van mijn echtgenoot
Is een geweldig woud van boeken,
Het is donker en zeer vochtig,
De stoom die uit de grond opstijgt
Heet, dik en giftig
Vermengt zich met de bijtende dauw
En de regendruppels
Die zich verzameld hebben in de bladeren.

Het verstikt je Als je er lang
blijft, Het tast je tong en
neus aan •Zodat je niet meer
Kunt genieten van de frisse geur van *simsim-olie*
"•Of van de smaak van *mctlakwang*;

En de kokende duisternis Doet je
oogballen uiteenspatten. En de
kleverige sappen Die uit de
gombomen druipen

Verstoppen je gehoorgang,
En wanneer tien meisjes
Op een heuvel
In het maanlicht staan
En oye/e-liederen zingen,
En ze stenen van scheldwoorden gooien
Naar de lelijke oude mannen met hun ruwe huid
Die door de op geld beluste vaders van de meisjes
Als schoonzoons zijn uitgezocht,

Of wanneer je dochter
Een lief slaapliedje zingt
Voor haar kleine broertje
Dat ze op de rug draagt in een doek,
En ze bij het zingen
Naar voren deint en weer terug

O kindje
Waarom huil je?
Ben je ziek?
O kindje hou op met huilen
Je moeder heeft *aluru-vogels*
Gebraden in *ghee!*

Wanneer de meisjes oye/e-liederen zingen
En zusje zingt haar slaapliedje
Hoor jij alleen maar lawaai,
Lawaai dat je stoort
Zoals een steen die
Op het golfplaten dak wordt gesmeten.

Als je lang
In het huis van mijn echtgenoot blijft,
Zullen de geesten van de doden
Die dit donkere woud bevolken,
De geesten van al die blanke mannen

En blanke vrouwen
Die het uitschreeuwen telkens wanneer je een boek aanraakt,
De dodelijke wraakgeesten
Van de schrijvers
Bezit nemen van je hoofd,
En net als mijn echtgenoot
Zul je
Een wandelend lijk worden.

De oren van mijn echtgenoot zijn doof geworden,
Hij hoort het kraken
Van de gom in zijn gehoorgang
En denkt dat de muziek is
Van zijn volk;
Hij kan de beledigingen niet horen
Van vreemdelingen die zeggen
Dat de liederen van zwarten waardeloos zijn!

Luister, mijn echtgenoot,
Hoor hoe ik huil!
Misschien weet je het niet
Misschien dacht jij van niet,
Maar je gedraagt je als
Een hond van de blanken!
Een goede hond pleziert zijn baas,
Hij blaft 's nachts
En hij past op het vee in de kraal
Hij jaagt wilde katten weg
Die kippen komen stelen!
En wanneer de baas roept
4-egt hij zijn staart tussen zijn poten.

De honden van de blanken
Zijn goed afgericht En ze
verstaan Engels!

Wanneer de baas eet
Liggen ze bij de deur
En waken
Terwijl ze spinsen op de etensresten.

Maar o! Ocol
Jij bent mijn baas, mijn echtgenoot,
Jij bent de vader van deze kinderen
Jij bent een man,
Jij bent jij!

Schaam je je niet
Om je te gedragen als de hond van iemand anders
Ten overstaan van je eigen vrouw en kinderen?

Mijn echtgenoot, Ocol,
Jij bent een Prins
Van een oud vorstendom,
Kijk,
Daar in het midden van het dorp
Staat het Heiligdom van je grootvader,
Je grootvader was een Stier onder de mensen
En ook al stierf hij lang geleden
Zijn naam klinkt nog als een hoorn,
Zijn naam wordt nog gehoord
Door heel het land.

Toen hij stierf
Bouwde je vader vol trots
Dat Heiligdom voor hem!
Als een ware zoon van zijn vader
Vervulde hij alle plichten
Van een eerstgeboren zoon.

Hij was zelf een grote vorst
Innig bemind door zijn volk.
Tijdens de *otole-dans* Bevond
hij zich in het midden

Geheel omringd door zijn krijgsmacht
Zoals een termietenkoningin,
Maar je kon hem herkennen
Aan zijn enorme hoofdtooi
Die wuifde als een veld rietsuiker in bloei.

In de strijd vocht hij vooraan
Fel als een gewonde buffelkoe,
Als zijn mannen een charge op de vijand uitvoerden
Schudde de hemel op zijn grondvesten;

Heeft het Vuur As voortgebracht?
Is de Stier gestorven zonder Kop?
Ah! Ik weet iemand
Die geen gierstakker heeft,
Hij leeft op geleend voedsel.
Hij leent de kleren die hij draagt
En de gedachten in zijn hoofd
En zijn daden en zijn gedrag
Dienen om iemand anders te behagen.
Zoals een vrouw probeert haar man te behagen!
Mijn man is een vrouw geworden!

Waarom draag je dan een overhemd?
Waarom knoop je geen heupdoek om
Zoals andere vrouwen doen?
Doe een touwrok aan
En wat kralen langs je lendenen!

O, clangenoten
iaat ons allen samen huilen!
Kom,
Laat ons rouwen om de dood van mijn echtgenoot,
De dood van een Prins
De As die is voortgebracht
Door een groot Vuur!

O, dit dorp is morsdood,
Sluit de toegangspoorten
Met /aca/7-doornstruiken,
Want de Prins
Erfgenaam van de Zetel
Is ten onder gegaan!
En alle jonge mannen
Zijn omgekomen in de wildernis!
En de roem van dit dorp
Die eens laaide als een wild vuur
In een maanloze nacht
Is nu als de laatste ademtocht
Van een stervende oude man!

Er is geen enkele echte zoon over,
Het gehele dorp
Is overgegaan in de handen
Van krijgsgevangenen en slaven!
Misschien is één van onze jongens
Levend ontkomen!
Misschien verbergt hij zich in het woud
En wacht hij tot de zon is ondergegaan!

Maar zal hij komen
Vóór de volgende rouwochtend?³³
Zal hij op tijd komen?

Gal brandt in mijn binnenste! Ik
moet overgeven!

Want alle jonge mannen
Zijn afgemaakt in het woud,
Hun mannelijkheid werd om zeep geholpen
In de klaslokalen,
Hun ballen
Werden verbrijzeld
Tussen grote boeken!

13 Laat ze een *malakwang-schotel* bereiden

Maar Ocol, mijn echtgenoot,
Als je nog niet morsdood bent
En slechts geschikt voor de buik van de aarde,
Als je hartsnaar
Nog niet geheel is doorgesneden,
Als je geest
Nog niet losgebroken en volstrekt verdwaald is,
Als er nog wat bloed stroomt
Hoe zwak dan ook,
Verman je dan,
Neem een beetje gierstebrij,
Laat ze een kussen in je rug zetten,
Drink wat vissoep
Langzaam, langzaam
Zul je herstellen.

Kauw op *omwombye-wortels*.
Dat is erg bitter
Maar het zal je keel zuiveren.

Laat ze een *malakwang-schotéi* bereiden
Eet /«rono-wortels
En de wortels van je tong
Zullen ontspannen.

Wanneer ze de *lukut* klaar hebben,
Eet die dan,
Dat zal je kracht geven in de knieën!

Laat ze *simsim-ólie*
In je gehoorgangen druppelen,
Laat ze met een spateltje
De gom eruit peuteren
Die je oren al zo lang verstoppt,

De dikke laag stof afkomstig
Van het altaar
En het kaf
Van de boeken
En al die waardeloze troep
Uit tijdschriften en kranten,
En radio en televisie!
Hier is wat water.
Het is handwarm,
Je zult je er niet aan branden.
Laat mij het voor je uitgieten
Zodat je je gezicht kunt wassen!

Maar doe eerst
Die donkere bril af,
Gooi hem weg,
Verwijder dan de schellen
Die zich op je ogen gevormd hebben
Op klaarlichte dag
Toen je je ogen gesloten had
In gebed.

Haal rijpe /aWAr/ra-zaden
En krab er Ocols oogballen mee af
En verwijder het geronnen bloed
Dat daar zit,
Doe neushoornpoeder
In zijn ogen,
Laat dat de etter afbijten
Die zijn ogen verstopt!

De blindheid die je in de bibliotheek opliep
Zal worden verwijderd door de sjamaan!

De prop die je keel heeft verstopt Zal
behandeld worden met /opener-scheuten
Kauw op scheuten van *lapena* en *olim*,
Doe wat zout op de scheuten

En slik het bittere groene sap in!
De onderworpenheid die je gegeten hebt in de kerk
Moet je uitbraken.
Drink rauwe eieren geklopt met gierstemeel;
En als dat je niet misselijk maakt
Steek dan een vinger
Diep in je keel!

Reinig je tanden met zand,
Ik zal het zand voor je klaarmaken,
Zo wit als het zand
Dat is uitgebraakt door een kikvors!

Borstel je tong
Die bedekt is
Met een dikke laag bittere beledigingen;
Hier is lauw water
Er zit wat zout in,
Gorgel ermee,
Reinig je mond,
Spuug de beledigingen uit
Tegelijk met het water!
De scheldwoorden die je geleerd hebt
Van je blanke meesters
En je domme koppigheid
Spuug ze tegelijk met het water uit.

En, zoon van de Stier, Wanneer je volkomen
gezen bent Wanneer je al je krachten hebt
herwonnen "Ga dan naar het heiligdom van je
vaderen, Organiseer een feest, Geef bloed aan
je voorouders, Geef ze bier, vlees en
gierstebrood, Laat de oudsten Zegen op je
spugen

Laat ze je voorspraak zijn
En tot de voorouders bidden
Die slapen in hun graf Met
het gezicht omhoog.

Smeek hun om vergiffenis
En vraag hun
Je een nieuwe speer te geven
Een nieuwe speer met een scherpe harde punt.
Een speer die rots kan splijten.

Vraag om een speer die je kunt vertrouwen
Een die niet gemakkelijk buigt
Als een aardworm.
Vraag hun je je mannelijkheid terug te geven!
Want ik ben het beu
Om het bed te delen met een vrouw!

Vraag hun om je stommiteiten
Van vroeger te vergeven,
Bid dat de ondergaande zon
Al je onderworpenheid, je bedrog, je kinderachtige trots
En je scherpe tong zal wegnemen!

Want toen je me beledigde
Door te zeggen
Dat ik maar een dorpsmeisje was,
Heb je je grootvaders beledigd
En je grootmoeders, je vader en moeder!
Toen je mij vergeleek
Met de belachelijke o/ww-insekten
Die op een bierpot zitten,
Schold je je hele volk uit.
Je zei
Dat de gebruiken van je volk
Waardeloze troep zijn
Achtergelaten in een oud dorp.

Toen je de bijl pakte
En bijna de *Okango* omkapte
Die groeit op het heiligdom van je voorouders
Hakte je bijna jezelf los,
Om door de wind heen en weer
Geslingerd te worden
Zoals de dode droge bladeren
Van een *olam-boom*
In de droge tijd.

Wanneer je naar behoren hersteld bent
Ga dan naar je oude moeder
En vraag haar om vergiffenis;
Laat haar zegen in je handen spugen
En wrijf het speeksel
Op je borst
En op je voorhoofd!

En ik als je eerste vrouw, Als moeder van
je eerstgeborene, Als moeder van je zoon
en je dochter, Ik heb maar één verzoek.

Ik vraag geen geld
Hoewel ik het gebruiken kan,
Ik vraag geen vlees,
Ik kan nog wel een tijdje
Op groenten leven.
Koop kleren voor de vrouw
Met wie ik je deel,
Koop kralen voor haar, en parfum
En schoenen en halskettingen, en oorringen!

Wanneer je je krachten hebt herwonnen
Heb ik slechts één verzoek, En al wat ik
vraag is

Lied van Ocol

Dat je de wegversperring
verwijdert Van mijn pad.

Hier is mijn boogharp Laat me
begroetingen voor je zingen Laat
me slechts één lied voor je zingen
Laat me het lied zingen en spelen
Van toen ik jong was:

Ze is de weg naar Nimule
opgegaan
Ze zal morgen terugkomen
Zijn ogen zijn strak op de weg
gericht
En zeggen, Haal Alyeka naar
mij toe
Zodat ik haar kan zien
De dochter van de Stier
Is al te lang weg
Zijn ogen zijn strak op de weg
gericht

Al wat ik vraag
Is dat je me één kans geeft,
Laat me je loven
Vorstenzoon!

Bind enkelbellen aan mijn
benen Haal /acwcwAru-
rammelaars En bind ze aan
mijn benen Roep de «onga-
spelers Laat ze spelen Laat ze
zingen,

Laat me voor je uit dansen,
Mijn lief,
Laat mij je de rijkdom
Van je huis laten zien,
Ocol, mijn man,
Zoon van de Stier,
Laat niemand de Pompoen
ontwortelen.

*Voor Opii Jebedayo Bitek
en Lacwaa Cerina
die als eersten mij hebben leren
zingen*

Voor hun buitengewoon inspirerende
vriendschap, aanmoediging en hulp
betuig ik mijn dank aan
Owuor Miruka James en
Yunia min Bebi;
Okiki Amayo David en
Auma Julia min Ochieng';
Ochieng' Ezekiel en
Clare min Auma;
Carmichael Avid en
Diana min Omondi;
Omondi Collins;
Ogessa Onyango Silvano en
Ester min Cindy;
Ojany Francis en
Agnes min Achieng';
Walter Martin;
Charles Mbindyo en de
Jongens van het Festival.
Bijzondere dank aan Abraham John
die het manuscript gelezen heeft, en aan
AUMA KALINA KIRENG *min* NYINYA ANYANGO

Okot p'Bitek

Hippo Point Kisumu 7 april 1969

1

Mens,
Hou je mond! Pak je spullen Ga weg!

Neem alle kleren mee
Die ik voor je gekocht heb
De kralen, halskettingen
En wat er nog over is
Van het keukengerei,
Ik hoef geen tweedehands spullen.

Er ligt een grote zak
In de kofferruimte
Van de auto,
Pak die maar
Doe al je spullen erin
En ga weg!

Lied van de vrouw
Is het verwarde geluid
Dat een ram maakt
Nadat het slagersmes Is doorgedrongen
Voorbij de luchtpijp,
Rode verf
Sproeit over het gras;

Het is een lied in haar eentje
Een solo
Zonder refrein
Zonder begeleiding,
Een vreemde melodie
Niet te bewerken voor orkest;

Als een echo
Van het weeklagen van vrouwen
Op de begrafenis gisteren,
Het lied van de doden
Vanuit een oud graf,
Het steels kraken
Van droge beenderen,
Schedels die invallen
Onder het gewicht
Van grond;
Het is de doffe klap
Waarmee een houten pijl
Tegen het beton
Van een muur slaat
En op de grond valt,
Uitgeblust
Zonder leven
Als een vogel
Geraakt door een steen
Uit een jongen zijn katapult.

Hoor je het zuchten
Van een vorst In
ballingschap?

Hij hurkt op een houtblok
In de schaduw
Van een verlaten hut,
Het is koud
De scherpe wind
Snijdt als een mes dwars door zijn
Gescheurde broek
En raspt met zijn kattetong
Over zijn gekneusde knie.

Nog pas vannacht! Ach, nog
pas vannacht!

Uit een schaafwond
Op de kleine teen Van
de linkervoet Komt
wat bloed, Een vette
strontvlieg Gonst weg;

Onder de oksels
Is hij bezweet,
Flarden van een overhemd
Kleven aan zijn rug,

Nog pas vannacht!
Het warme bad
Het dikke paarse vloerkleed,
De rode muilen...

Zijn droge lippen smaken zout,
Een prop van dorst
Werkt zich in zijn keel omhoog
Met moeite dringt hij
Wat speeksel terug,

Nog pas vannacht!
De lakei die voor hem knielde,

De vrouw die fluisterde,
'Mijn Heer, Mijn Gemaal',
Rode wijn •
Getemperd licht,
Glimlach van een vrouw
Die man bed in noodt,
De hete lippen
Van haar jongere zuster

Stevige borsten
De omhelzing...

Hij kijkt naar zijn handen
Naar de zwarte nagels,
Koud zweet...
Hij snakt naar adem,
Hij blijft zich afvragen
'Waarom toch? Waarom? Waarom?'

Lied van de vrouw
Is het krankzinnig lallen
Van een verslagen Generaal,
Tienduizend man
Dood, stervende,
De anderen uiteengedreven;

Het is de zinloze onverzettelijkheid
Van de veroordeelde,
Hij is geblinddoekt,
De ruwe hand
Van de strop
Om zijn nek.

Mens
Jouw lied
Is een rottende buffel
Achtergelaten door
Stroppers op de vlucht,
Zijn snuit verstopt met
Strontvliegen
Die zich volzuigen met bloederig slijm,
Zijn ogen
Twee klompen bladluizen

Die zich te goed doen aan korsten
Van zoute tranen,
Maden zwelgen
In de etter
Van speerwonden;

Kaalhoofdige gieren
Met magere nekken
Cirkelen in de lucht,
Terwijl stramme oude leeuwen
En hyena's met kreupele ledematen
Grommen over de beenderen;

Lied van de vrouw
Is bitterzoet,
Sterk geworden varkensvlees,
Zure melk gemengd
Met honing en bloed
In de stinkende
Maasai kalebas.

Ik zie een Oud Dorp
Beneden in het dal Hutten,
graanschuren... Allemaal
vervallen;

Ik zie een grote Pompoen
°ie ligt te rotten Met
duizend torren Erin;
"•We zullen het hele dal
Omploegen,
Compost maken van de Pompoenen
E n de andere inheemse groenten, De
schutting die

Familie-erven scheidt
Zal worden neergehaald,
We zullen de bomen ontwortelen
Die het land
Van verschillende clans markeren,

We zullen de grenzen Tussen de
stamgebieden uitwissen En met
onze duimen op hun keel Inheemse
talen tot zwijgen brengen.

Huisknecht,
Luister
Roep de *ayah*³⁴
Help dat mens
Haar spullen te pakken,
Veeg dan het hele huis
En schrob de vloer,
Ik ben even naar de Stad
Om de huisschilder te halen.

2

Wat betekent Afrika
Voor mij?

Zwartheid,
Diepe, diepe onpeilbare
Duisternis;

Afrika,
Reus die niets te doen heeft
Zich koestert in de zon,
En slaapt, snurkt
En zich roert in zijn dromen;

Die lijdt aan een chronische ziekte, Naar
adem snakt in zwarte onwetendheid,
Geketend aan de rots Van de armoede,

En toch goedlachs,
Altijd maar lachen en dansen,
De ketenen aan zijn benen
Rammelen;

Hij lacht en je ziet zijn witte tanden
Gevat in helder roze tandvlees,
Witte tanden die loszitten
üie niet kunnen bijten,
Hij schertst en giechelt en danst...

ƒ

Vast in het drijfzand Van
bijgeloof, Angstig vanwege
de geesten Van de rimboe,
de rivier,

De rots,
Bang voor lijken...

Hij hoort enge geluiden
Uit de richting van het meer
En van de bergtop,
Ziet slangen
In de wervelwind
En aan beide einden
Van de regenboog;

De grotten herbergen zijn goden
Of hij draagt ze
Op zijn hoofd
Of op zijn schouder
Als hij door de wildernis zwerft
Zijn vee achterna,
Of het spoor volgt
Van een olifant
Die hij met zijn speer geraakt heeft
Maar niet heeft kunnen doden;

Kind,
Dol op speelgoed,
Kijk naar zijn speelgoedwapens,
Zijn gereedschap, zijn hut...
Speelgoedtuinen, speelgoedkippen,
Speelgoedvee,
Speelgoedkinderen...

Bedeest,
Zonder initiatief,
Bang voor het ongebaande pad,

Nog niet gespeend
Klampt hij zich vast aan de melkloze
Borsten van moeder
Klampt hij zich vast aan broer,

Aan oom, aan de clan,
Aan de stam

Aan zwart

Aan Afrika

Afrika
Deze rijke graanschuur
Vol taboes, gebruiken,
Tradities...

Moeder, moeder,
Waarom
Waarom ben ik
Geboren als zwarte?

3

Opgerot
Met je Pompoenen
En je Oude Dorpen,
Opgerot
Met het kaf
Van oude tradities
En betekenisloze gebruiken,

We zullen de
Taboes één voor één
Verbrijzelen,
De fundering van
Elk bijgeloof
Opblazen,
We zullen elke heilige boom
Ontwortelen
En elk heiligdom van de voorouders
Slechten.

We zullen niet alleen
Een bres slaan in de muur
Van je lemen hut
Om lucht binnen te laten,
Dacht je
Dat het ons er alleen om te doen is
Om licht
In de hut te brengen?

We zullen de brand erin steken
Laat het vuur dit leugenbeest
"an achterlijkheid maar volkomen verteren;

We zullen de graanschuren
Van hun palen lichten
De kookpotten
En waterpotten stukslaan,
We zullen de maalstenen zelf
Verpulveren;

Dat verouderde speelgoed
Waarmee je in de aarde krabt En
dat andere roestige speeltuig In
je hut,

Die gedroogde vis
Die wemelt van de kakkerlakken,
Het stuk vlees
Dat boven de kookplaats hangt
Zwart van het roet...
We zullen een grote hoop maken
Van alle rommel
Uit de hut
En die hoop
In brand steken.

Kijk naar die vrouw
Die een ratelkalebas schudt
En tegen zichzelf praat,

Krankzinnig schepsel,
D'r haar
Lijkt een afgebrand bos,
Haar ogen
Lijken een stel vuurpijlen
Die het hoofd uit schieten,
Slangetong
Die gif spuugt

Krokodillestaart Die
klappen uitdeelt;

Zie je
De dwazen
Om haar heen zitten?
De gezichten
Door angst geteisterd
De ogen gesloten
Met tranen dichtgeplakt,
Hun lippen gesprongen, bloedend,
Hun kelen
Woestijnen van droogte;

Dat kind
Dat op de grond ligt
Versuft
Bommen ontploffen in zijn hoofd,
Zijn hete bloed jaagt
Dik van de malariaparasieten
Door zijn aderen,

De krankzinnige vrouw
Spuugt in de palmen Van zijn
handen En op zijn voeten,
Laat bier uit haar mond In
zijn gezicht druipen Om hem
af te koelen, Morst
kippebloed Op zijn borst,
Een geschenk aan de Dood! *f*
De moeder van het kind
Glimlacht,
De waarzegger bepleit haar zaak
^{Bi}J Heer Malaria

Ik geef je bloed,
Laat dit kind leven;
Hier is je bier Neem je
bier,
Laat ons dit kind behouden;
Neem je eten...

We zullen razzia's houden
En al deze priesters
En priesteressen der duisternis
Opbrengen,
Alle regenmakers
En kruidendokters,
De mannen en vrouwen
Die offers brengen bij het heiligdom
Van vorstendommen of clans.

We zullen alle heksen arresteren,
Alle tovenaars, werpers van het boze oog,
Verkopers van fetisjbundels,
Van beenderen en klauwen,
Handelaars in plantaardige
Gifstoffen en in slangegif;

Al deze toeverlaten van de angst
Zullen we
In een stoomboot laden,
En op een van onze meren
Naar de diepste plaats varen
En ze in de diepte werpen;

We zullen alle dorpsdichters
Muzikanten en dansers van de stam
Arresteren,
Alle sprookjesvertellers
En mythenbedenkers,

Al wie de dorpsmoraal
In stand houden In
hechtenis nemen;

We zullen
Het nest uithalen van de hovelingen
Die de overleveringen beheren,
Verheerlijkers van het verleden, We
zullen een wet uitvaardigen Tegen het
stomme volkslied Van de dorpsstaat:
'Altijd terug
En nooit vooruit'.

Aan de galg
Met alle hoogleraren
In de Antropologie
En docenten in de Afrikaanse Geschiedenis,
Een vreugdevuur
Zullen we van hun geschriften maken,
We zullen alle bloemlezingen
Van Afrikaanse literatuur vernietigen
En alle instituten
Voor Afrikaanse Studiën
Opheffen.

Waar is Aimé Césaire?³⁵
Waar is Leopold Senghor?³⁶
Arresteer Janheinz Jahn³⁷
En pater Placide Temples,³⁸
Neem alle woordvoerders van
De *Negritude*³⁹
In hechtenis;

De ballon van
De Afrikaanse Persoonlijkheid
Is al lang geleden doorgeprikt,
DuBois is dood⁴⁰
We zullen geen
Gedenkteken voor hem
Oprichten;
Waarom zou het me kunnen schelen
Wie de citadel
Van Zimbabwe gebouwd heeft?⁴¹
Wat is de relevantie van de vraag
Of zwarte mensen
De architecten van de Piramide zijn geweest?

Verbrijzel al die spiegels
Zodat ik de zwartheid van het verleden
Waar ik uit voortkwam
Er niet in
Weerspiegeld hoef te zien.

4

Vanuit een donkere hut
Komen geluiden, Een
smerige lucht Van rauwe
waragi en Verschaald
kwete-bier, Kippen
vechten Over verse
kinderpoep;

Het is Adok Too
De blinde dichter uit Lamogi
Die *nanga* speelt
En lofliederen zingt
Op een jonge bruid;
De voeten van mannen en vrouwen
Stampen op de aarde,
Stof waait op
Vermengd met rook,
En de lucht van verbrand vlees;

Een vrouw maakt schrille keelgeluiden
Een man blaast
Op een lange houten hoorn,
Het klinkt als een nijlpaard dat niest,
Adok Too zingt zacht...

Tien bussels pas gekloofd brandhout
Leunen tegen de oude boom
in het midden
van het Dorp,
Vijf bussels gras
Om vuur aan te maken,
viJf bussels gras

Om een nieuwe hut te dekken, De
hut van de jonggehuwden:

Ken je de slaaf
Die het brandhout gekloofd heeft?
Laat me de tractor eens zien
Die ze voor het grasmaaien gebruikt hebben
En de kar
Waarmee ze het brandhout
En het gras hebben vervoerd;

Ik zie een jonge vrouw
Die van de bron naar huis terugkeert,
Ze houdt een grote pot
In evenwicht op haar hoofd,
Ze morst wat water,
Haar gezicht glibberig nat.
Water parelt
Op haar blote borsten,
Lange gele en rode
Stralen van de ondergaande zon
Dartelen als libellen
Over haar jonge borsten;

Haar blote voeten
Zakken diep in het pad,
Ze knabbelen de grond weg,
Haar voetzolen zijn dik
En gebarsten als de grond
In de droge tijd,
De huid van haar handen
Is ruw als een betonnen muur,
Er zijn steentjes
Vergroeid met haar huid,
Haar handpalmen zijn versleten

Zoals de zolen Van
oude schoenen;

De stem van de blinde dichter
Boort door het rieten dak,
De pijl van zijn lied
Trefte de vrouw
Als een bliksemstraal:

O! Dochter van Stier Wilde
lelie der heuvels Je bent
geschikt Voor Vorstenzoon,
O! Mijn broer, Een droom
bedroog mij, Zo'n jaloerse
droom? Toen ik ontwaakte
Was ik nat...

Zuster
Vrouw uit Acoliland
Gooi die pot
Met water en al
Op de grond,
Laat hem stukvallen
Laat het water
°e dorstige aarde verkoelen;

„Het is taboe
Om waterpotten met water erin JJP de
grond te gooien, Maar taboes moeten
doorbroken worden, ^{ab}°es zijn ketenen

Om je hals,
Ketenen van slavernij;

Sla die pot in stukken,
Sla taboes, gebruiken,
Tradities in stukken...

Luister niet
Naar het lied van de dichter
Die blinde muzikant
Speelt voor zijn brood,
De eigenaars van het brood
Zijn degenen die jullie
Tot slaven maken;
Luister niet naar Adok Too's lofzangen,
Het zijn sporen
Voor vermoeide paarden,
Oogkleppen voor ezels;

Jij vrouw uit Kikuyuland
Laat glijden die last,
Van je rug afvallen,
Je bent te goed
Om voor ezelskar te spelen;
Snijd dat *mukwa-koord* door
Dat een vallei in je hoofd groeft,
Verbrand de fryoncto-balen
Die je voorover doen buigen
Zodat je enkel mijn stoffige laarzen ziet.

Hef je hoofd op
Loop rechtop
Mijn lief,

Laat me
Je prachtige ogen zien,

Laat me
je zwoele hals strelen,
Laat me je kuiltjes kussen...

Hou je bek
Rimboe-dichter uit Kiambu
En jij daar uit Nyeri,
Hou op mijn vrouw te beledigen
Met je stomme lied
Mijn lief
Is geen kameel;

Luister
Zuster van me uit Ankole
En jij uit Ruanda
En Burundi,

Hier is een hamer,⁴² Verbrijzel
die potten Bedorven melk
Stoot de deur open Treed in
het volle daglicht,

Geef die oude vrouw Die
jou vol melk pompt Een
pak ransel,

Ben jij een rups
Waar wespen
Hun eieren in moeten leggen?
Wie heeft je verteld
Dat jouw vruchtbaarheid
Toeneemt naarmate je dikker bent?

Wie heeft je gezegd dat je mooi bent
zo
Terwijl je niet eens meer kunt lopen?

Smeltend, druipend, nat
Waggel je
Het zonlicht in,
Een zwanger nijlpaard;
Met zachte, papperige, slappe
Billen die op springen staan,
Je borsten zijn twee trommels,
Kun je je navel zien?

Ik hoor het vee loeien
Een woud van lange witte hoorns
Komt op huis aan,

Ik hoor het wilde lied
Van de herder Hij
zingt lofliederen Op
jouw lelijkheid!

Vrouw van Afrika
Jij veegt maar
En smeert koemest en zwarte aarde
Op de vloer en de muur,
Je kookt maar, speelt voor *ayah*,
De baby op je rug gebonden
Zit te kotsen,
Je wast borden,
Plant, wiedt, oogst,
Drijft een winkeltje, bouwt een huis,
Doet boodschappen,
Wordt gebruikt als kar,
Vrachtwagen,
Ezel...

Vrouw van Afrika
Wat doe je niet?

je gezicht is gehuld
In *buibui*
In zwarte textiel
Als de lederen vleugel
Van een vleermuis,
Harem
Privé-verzameling
Smakelijk vlees,
Hoor je de bel
Van de koe die vooroploopt?
Het stof dat je ziet
Wordt niet veroorzaakt door een orkaan,
Het zijn de kudden
Van de Jo-Lango;

We zullen al dat *shenzi-vee*⁴³
Vernietigen
De wortel van hun barbaarsheid
De oorzaak van hun misère
En hun dood;

Ik zie je man
Hij heeft wat gedronken
En zit te kwijlen:

Asha voor het middageten
Chausiku na het avondeten
De jonge Akelo na middernacht.

In Buganda Kopen ze
je Voor twee potten
Bier,
°e Luo ruilen je

Tegen zeven koeien,
En wat stelt die Madi hak voor
Die de Acoli mannen je vader geven?
Hij kan hem zelfs niet gebruiken
Om het land te bewerken!
Ze kopen je
Zelfs op huurkoop,
Zoals een fiets,

Je bent een meubelstuk,
Een mannenmatras Je arm
Een kussen Voor zijn
hoofd!

Vrouw van Afrika
Hoe je jezelf ook noemt,
Hoe de rimboe-dichters
Je ook noemen,
Je bent
Niemand echtgenote!

5

Jij, Karamojong oudste
Getekend met speerlittkens,
Jullie, jonge krijgers
Die de vlakte afschuimen,
Struisvogelveren dansen op jullie hoofd
In de wind, als pollen papyrus
Op de Nijl,
Ik zie bloed
Op de schachten
Van jullie speren;

Jij, Maasai krijger
Die je speer wet
En oppoetst met *ghee*,
Jij, naakte Jie
Gebogen over een zieke koe,
Jij, Turkana verkenner
Op uitkijk op een termietenheuvel,
Ijakait uit Toposa,
Jij, Dodos Generaal
Die de krijgsraad voorziet,

Jij, Suk jongen
Ik hoor je lofzangen zingen
Op je zwarte os,
Met opgeheven handen
^oe je zijn hoorns na.

«•Jullie, mannen van de Nandi-heuvels
Die vee hoeden op de rotsweiden Altijd
bedacht op een overval, Jullie, Pokot
horden te het gestolen vee naar huis
drijven;

Kipsigis mannen
Ik zie bonte schilden
Die dichte struiken omringen
Waarin ik
De pluimstaart van een leeuw zie.

Jullie, trotse Kalenjin
Zonder opperhoofd, vrij,
Elke man het opperhoofd
Van zijn hut.

Toen jullie speren⁴⁴
Aan de horizon verschenen
Aan de overkant van de Bahr el Ghazal
Zijn de Niloten uiteengestoven
Als rondvliegend puin
Van een gebombardeerd huis,
De Luo hebben
Duizend mijl ver gehold
Zijn gestopt door het Grote Meer,
Als jullie ze hadden nagezeten
Waren ze misschien omgekomen
In het water
Zoals de Egyptenaren
In de Rode Zee;

Toen jullie naar het zuiden stormden
Naar de Grote Slenk
Zijn anderen gevlucht
Als antilopen
Opgejaagd door een luipaard,

Als sprinkhanen
Die aan een wild vuur ontsnappen;

jullie hebben de Kikuyu geleerd
Hun jongens te besnijden,
Hebben de democratie zonder hoofdschap verbreed
Met het systeem van leeftijdsklassen...

Kalenjin,
Jullie, Jo-Lango— Door
geesten belaagd,
Inventariseer jullie buit,
Overzie jullie rijk, Jullie
opbrengst:

Een wijde boog
Half-woestijn
Bezaaid met mensengeraamten
Nauwelijks begroeid met
Onvriendelijke doornstruiken
En bloeiende cactus,
Een monument ter ere van vijfhonderd jaar
Veediefstal!

Zwelgend in de modder
Van armoe en onwetendheid
Zegden jullie gedichten op
Over de schoonheid van je beesten,
Zongen jullie liederen over de macht
van je speren
En je heldendaden als dieven;

Terwijl jullie geloofden at jullie de rijkste
mensen ter wereld waren, onken van de
illusie echte macht, jullie niet opgehouden "P
en neer te springen "P en neer

Terwijl jullie dansen
En de speer stevig omklemmen,
Als symbool van je achterlijkheid;

Jullie desolate keizerrijk
Bleef 'verboden toegang' voor de vooruitgang,
Een uitgestrekt reservaat door de natuur gevormd
Waarin wilde mannen
En wilde beesten rondzwierven,
Onderzoekers van primitieven
Jagers op groot wild
En toeristen zijn binnengestroomd
Van alle uithoeken van de aarde,
Blanke vrouwen zijn komen ontdekken,
Zijn met eigen ogen komen zien
Hoe mannen ook kunnen zijn!

Jullie, Sebei in de bergen
Hoor je me?
Jullie, Kumam
Die longvissen opdiept
Uit de moerassen,
Jullie, Iteso
Die vechten op jullie bierfeesten,
Jullie, Lutuko...

Luister,

We zullen niet alleen
De Maasai een broek aantrekken
En een eind maken aan vijfentwintigduizend jaar
Menselijke naaktheid,
Het opblazen van de okergroeven
Is slechts ons startschot,

We zullen alle oudsten
De mentoren der jongeren
Bij besnijdenisrituelen
Arresteren,
Het zal worden verboden
Dat jongens nog langer
In de rimboe bijeengebracht worden
Om geïnitieerd te worden,
De raad van oudsten
Zal worden afgeschaft;
Dekrijgsdans...
Blazen op de oorlogshoorns
Zal worden bestraft
Met twaalf stokslagen
Voor elke hoornstoot;

Alle mannen met *moi*-namen
En die met 'doder'-tatoeeringen
Op hun ruggen
En op hun armen
Zullen worden opgehangen
Wegens moord;

Jullie zullen ontwapend worden,
Zonodig met geweld,
Al jullie speren
En bonte schilden,
Al jullie bogen
En giftige pijlen
Zullen vernietigd worden,
Niet één zal er overblijven
Zelfs niet voor de musea,

Sperenmakers en smeden
Zullen gevangen gezet worden;
Ah!

i

Wat een kleurige hoop
Zullen we maken
Van de struisvogelveren
En alle andere hoofdtooiën,
We zullen die hoop terugbrengen tot as;

We zullen de vrouwen
Hun stinkende geitehuidschorten
Afrukken
En die verbranden,
Alle giraffeharen halssnoeren
En armbanden van olifantshaar
Afsnijden,
De ivoren amuletten
Die diep in het vlees
Van de bovenarm snijden
Losbreken,
Verwijderen zullen we
Alle kettingen,
Oorringen, neusringen,
Lip-pluggen...

Elk hoofd zal geschoren worden...

Het doodspere van
Zwarte bokken
In een droge rivierbedding,
Offers om het bloed
Van een vermoorde man af te koelen,
Alle bijgelovige activiteiten
Zullen uitgeroeid worden,
Zelfs op het toneel
Zullen zij niet worden getolereerd;

Zeg me
Jij, jonge man
Uit Maasai-land,
Ze noemen je *morán*⁴⁵
Ik zie de speer van je broer
Voor de deur
Van jouw hut staan,
je weet dat hij daarbinnen is
En slaapt met je vrouw!

Jij zou een man
Jouw vrouw laten 'lenen'
Maar hem wel doden
Als hij je je *shuka* afneemt?⁴⁶

De *manyatta's*⁴¹
Zullen we platbranden,
Ze allemaal vernietigen
Samen met alle stompzinnige gebruiken
Die daarin worden nageleefd.

Ijakait,
Kom, broer,
Je bent lang en atletisch,
Je bent knap,
Loop je Stad binnen
Met opgeheven hoofd;

Zie je hoe
De ogen van de meisjes "Je niet
loslaten? Hier hoef je niet eerst ^Een
mens of een leeuw te doden.

Neem dat meisje
Ze wil je.

Jij, zuster
Uit Pokot
Opgegroeid in de buitenlucht,
Je bent fris...
Ah!
Kom,
Laten we samen
In het Stadspark gaan wandelen,
Hou mijn hand vast...
Vrouw van me
Hier is een rozeknop,
Houd hem,
Bewaar hem,
Verlies hem niet,
Begrepen?

6

Hoor ik je fluisteren
Wie is die man?
Hoe heet hij?
Ken je mij niet
Of mijn zwagers, allemaal ingetrouwd In
dezelfde familie: Macht?

Al die tijd
Dat ik Economie deed
Op Makerere,
En mijn vriend de Politierechter
Zat te blokken en zweten
Om toegelaten te worden tot de Balie,
Heb je het druk gehad
Met de 'pak-me-dan'-dans,
Je hebt weken doorgebracht op begrafenisfeesten,
Of in de rimboe
Waar je op wilde dieren hebt gejaagd
Of wilde honing hebt verzameld,
Gedachteloos, zonder zorgen
Zoals kinderen rond de hut dansen
Na een maaltijd;
Wij hebben jaren
In gevangenschap doorgebracht
Hebben geleden maar zijn niet verbitterd geraakt,
En hebben plannen gesmeed voor de revolutie;

Zeg me,
'Vriend en kameraad, Geef me een eenvoudig en
openhartig antwoord,

Behalve de twee shilling contributie
Voor het Partij-lidmaatschap
fin de dansen die je hebt uitgevoerd

Toen de Partij-leiders
Jouw dorp bezochten,
En de leuzen die je hebt geroepen
Maar niet begreep,

Wat is jouw bijdrage geweest
In de strijd om uhuru?

Kameraad,
Ben je niet ook van mening Dat er
zonder je huidige leiders Nooit
uhuru had kunnen komen?

En je bent toch zeker
Niet zo kleinzielig
Om hun een symbolische beloning
Te misgunnen,
Of wel soms?

Ik heb een mooi huis
In de Stad,
Mijn ruime tuin
Is barstensvol jacaranda's en rozen,
Ik heb lelies, bougainvillea, canna...

Heb je oog voor de pracht
Van mijn rozen?
Of zou je liever
Mijn bloementuin veranderen
In een *maïs-shamba*?⁴⁸

Wat heb jij binnengehaald
Toen uhuru rijp werd
Om te oogsten?

Is het mijn schuld
Dat jij slaapt In
een hut Met een
lek dak?

Geef je mij er de schuld van
Dat jouw zieke kinderen
Op de grond slapen
En de smerige vloer delen
Met schapen en geiten?
Wie zegt
Dat ik verantwoordelijk ben
Voor de armoede van de boeren?
Ben ik de oorzaak van werkeloosheid
En landloosheid?

Zag je me ooit
Campagne voeren op het platteland
Om de mensen hun dochters te werven
Voor de prostitutie?

Ik de mensen kennis onthouden?
Was ik het niet
Die de Minister vroeg
Om een school te bouwen
In jouw dorp?
En belette ik
Kinderen uit andere dorpen
Naar die school te gaan?

Ik heb nog meer onroerend goed
In de Stad,

Maar,
Kom,
Sla het stof van je voeten,
En spring in mijn Merc.,⁴⁹
We gaan samen een ritje maken
Zodat je mijn boerderij kunt zien...

Toen de tractor voor het eerst
Over deze jachtgronden ronkte
Repten de inlanders zich hun holen in
Als eekhoorns,
Als een muis
Achtervolgd door een jachthond,

Ziet,
Afrika's wildste rimboe
Is nu een tuin
Groen van tarwe, gerst, koffie...

Kijk die prijsstier eens,
Zwart, zonder hoorns en zonder bult..

Raak de uier van mijn koe niet aan
Met je niet-steriele handen, Raak het
melkgerei niet aan...

Zie je
Dat gouden tapijt Dat
de heuvels bedekt? Dat
zijn mijn schapen...
Wol, lamsvlees;

O!
Hoe verkwikkend is het De
planten te zien ontkiemen,
Groeien, bloeien en rijpen, En de
jonge gezonde dieren Te zien
spelen!

Ik kom elk weekend
Op mijn boerderij,
Het is geweldig om
De Stad uit te zijn
pe frisse lucht in
Van het platteland,
Ik geniet van de geur
Van de aarde,
Het aroma van de koffieblossom
Bedwelmt me!

Zeg me,
Vriend en kameraad,
Herinner jij je
De nacht van uhuru
Toen de feesttrommels dreunden
En mannen en vrouwen van vreugde huilden
Onder het dansen
En met opgeheven handen
Het saluut brachten
Aan de nationale vlag?

Heeft iemand jou gezegd
Dat op de ochtend van uhuru
De dauw op het gras
Langs de dorpspaden
In goud zou veranderen,

Dat de vrouwen konden vergaren
Op weg naar de bron
Om water te halen,
Of de jagers
Als ze 's morgens vroeg
Vallen gingen zetten voor de duikers⁵⁰
Bij de poelen?
En de bladeren

Van de *olam*-boom
Die afvallen
Aan het begin van de droge tijd,
Had jij soms gedroomd Dat die
bladeren Bankbiljetten zouden
worden Die de wind zou
uitstrooien Onder de
dorpsbewoners?

Wij hebben onroerend goed

En rijkdom,
We zijn aan de macht;

Degenen die het 'verboden toegang'-bord negeren
Moeten levenslang krijgen,
Dieven en rovers
Moeten opgehangen worden,
Dissidente elementen
Moeten gedetineerd worden zonder proces...

Zijn de leeuwen
Soms gras gaan eten,
Hebben ze zich soms
Bij de lammeren neergevlijd
En zijn zij
Haasje-over gaan spelen
Met de antilopen?
Kan een luipaard wijf je
Een big zogen?

7.

Wat mompel je daar
Idioot?
Ik hoor je snotteren
Als een zieke jonge hond,
je penis opgeschrompeld
Van angst;

Luister naar dit bedelaarslied, Het
lied van een kreupele Bij
zonsondergang:

Hectaren vol Cynisme
Hebben we gezaaid
En water gegeven,
Hele wouden van Lachen
Hebben we geplant
Bitter Lachen
Bijtend vergif,
De mannen kregen tranen in hun ogen
Terwijl ze schuddebuikend
Met hun hand op hun milt
Lachten, lachten,
Een tranenvloed
Die rood geworden is;

Wij hebben het Land bemest
Frustraties zijn ontsproten
En uit de grond gebarsten
Als jonge bananebomen,
Vette Frustraties

Zij zijn snel in bloei gekomen
En hebben vruchten gedragen
Groen als gal;

Op de heuvelruggen
Hebben we Angst geplant,
Zijn bloedrode bloesem
Heeft de heuvel bedekt
Als de bosbranden in februari,
Stekelige bladeren
Hard en geel
Hebben de huid van de mensen opengehaald
Tot etterende wonden;

In het dal sijpelde
Een waterloopje,
Het water traag,
Vol rotte planten,
Aan de kant
Het lam
Uhuru
Zo dood als een steen,
De glinsterende vliegen
Verlenen bedrieglijk leven
Aan de open ogen
Van het lam!

Een herdersjongen
Zat op de helling erboven,
Gooide steentjes
Raakte het karkas,
De vliegen zijn opgestoven
Als witte mieren,
De jongen snikte
Peper brandde
In zijn ogen;

Twee mannen stonden
Aan de overkant
Te brullen als de donder,
Lachsalvo's als speren met giftige punten
Hebben de jongen doorboord
Als stalen dolken,
Bloed is uit zijn hart gegulpt
Als doopsel voor het land!
Wij hebben Cynisme geoogst

Hebben het opgeslagen
In een betonnen graanschuur
Groter, dieper
Dan Mwitanzige,⁵¹
We hebben Angst gedistilleerd
Uit het Lachen
Tienduizend ton
Venijn,
Hebben dat opgeslagen
In een ondergronds reservoir,
Er is bijtende stoom opgestegen
Als trage rook,
Bomen en gras zijn afgestorven;
Een smeulende berg hebben we
Gemaakt van Frustraties en Angst
Een berg hoger dan Kirinyaga⁵²
Zijn gloeiende lippen
Hebben aan de wolken gelikt,
De hemel heeft geweend;

Een jager gezeten h de
schaduw «•Van een
rotsblok, Heeft twee stokjes
Tegen elkaar gewreven Een
flits, ^De donder heeft
gebruld

Vlammen
Hebben het Land gezuiverd!

Uit mijn ogen
Jij lafhartige dwaas
Kruip terug en verberg je
In de schoot van je moeder;
Terg me niet meer
Met je holle klaagzangen
En krokodilletranen
Om uhuru!

Jullie, Pigmeeën
Die een olifant stropen
Met een roestig mes,
Ik zie jullie kinderen,
Zij zijn gelukkig en dansen
Van tak naar tak
Als naakte onbehaarde
Zwarte apen,

Jij, dwerg Die twee stokjes
Tegen elkaar wrijft Om
vuur te maken, Uit welke
plant Win je het vergif
Voor je pijlen?

Jij, *mukopi*⁵³
Die water draagt

Voor de vrouw van je baas,

Jij, landloze... Wat is uhuru

voor jou? 224

Jij, Indische *dukawallah*
Die een fluim op de vloer hoest,
Je registratiekaart
Zit gespijkerd op de muur,
jij, prostituee
Die syfilis zaait in de nachtclubs
jij, werkeloze...

Jij, trouwe Muganda⁵⁴
Gekleed in een witte *kanzu*,
Ik zie je knielen Voor een
ander mens, Waarbij je je
kanzu Door de modder
haalt, Je lijkt wel een
priester Maar je celebreert
Aan een altaar van mensen
Niet van God;

Jij, man uit Bunyoro
En jij uit Toro
Heb je iets aan je knieën
Dat jullie op je buik liggen
En stof eten?
Zijn jullie aardwormen?

Toen de naakte Luo
Door slinksheid Hun
heerschappij Over
jullie vestigden, Je vee,
je vrouwen, Je land
stalen
"fin je tot horigen maakten,
Zijn jullie vijfhonderd jaar
Doorgegaan 'e 'trouw' te
tonen °oor dienstbaarheid;
°at is uhuru voor jullie?

Jullie, Bairu uit Ankole,
Jullie, slaven uit Ruanda en Burundi,
Zie ik jullie
Een bierpot vasthouden
Terwijl jullie verheven meester
Het bier opzuigt
Door een pijpje?

Laat die pot vallen
Met bier en al
Verbrijzelen en neerspatten
Op het hoofd van het opperhoofd;

We zullen elke boom
In het Ituri-woud
Ontwortelen
En de Kilimanjaro
Opblazen,
Het puin van de Ruwenzori
Zal de Grote Slenk vullen,
We zullen de machtige wateren
Van de Nijl omleggen
Naar de Indische Oceaan.

8

Vrouw
Ik zie bekers vol tranen
Langs je wangen stromen,
Je lichaam beeft
Van woede en wanhoop
Als een moeder die
Waakt bij haar gestorven zoon;

Laat ze alarm slaan,
Laat de oorlogstrommels
En de oorlogshoorns klinken,
Laat de vrouwen schrille keelgeluiden
Roep alle mannen
En vrouwen van de stam,
Laat ze
Voor de laatste keer samenkomen;
Laat ze as strooien
Op hun hoofd
En op hun lichaam
Laat de vrouwen luid wenen
En zich met stenen op de borst slaan,
Laat ze zich
Op de grond werpen
En in het stof rollen
En het haar uitrukken
In geweeklaag!

Laat de mannen
Hun wapens oppoetsen
En zich bewapenen met speer,
Schild, pijl en boog
En strijdbijl,
Laat ze struisvogelveren dragen
Op hun hoofd

En kwastjes Op
hun armen,

Laat ze op hun hoorns blazen
En hun houten trompetten,
Laat de jongeren
Een spiegelgevecht opvoeren
En de vrouwen de erenamen schreeuwen
Van hun man
En van hun clan
En van de clan van hun man;

Laat de trommelaars
De ritmen spelen
Van de begrafenisdans,
En laat de mannen zingen en dansen
En het einde vieren
Van het Oude Dorp!

Ween langdurig,
Want de dorpswereld
Die je zo goed kent
En liefhebt,
Is voorbij,
Weggevaagd
Door het woeste vuur
Van vooruitgang en beschaving!

De gang naar de bron
In de dageraad,
Het koele bad in de rivier,
Het gezin bijeen
Rond het avondvuur...

Die schaduwrijke Altijd-
groene *byeyo-boom*

Waaronder ik je voor het eerst heb ontmoet
En je gezegd heb
Dat ik je wilde,
Herinner jij je
Het lied van de og//o-vogel nog
En het koor
Van de grijze apen
In de bomen daar?

Laat de mensen
Kwete-bier en *waragi* drinken,
Laat ze /aco/-bier zuigen
Door rietjes
Terwijl ze rouwen
Om de dood
Van het Oude Dorp!

Jij, dorpshoofd
Die op je kruk zit
En leunt tegen de centrale paal
Van je hut,
Bestijg het spreekgestoelte
Bij de trommels,
Laat de mensen zich verzamelen
En stilte in acht nemen,

Spreek je afscheidsrede uit;
Vaarwel aan je vrienden En de
leden van je leeftijdsgroep, Aan je
zonen en dochters "En aan je
kleinkinderen,

Laat ze afscheid van je nemen En
van elkaar, want morgenvroeg Als
de haan voor

De eerste keer kraait
Zullen de mensen uiteengaan,
Ieder zijn of haar weg volgend;
Pelgrims naar de Nieuwe Stad,
En eenmaal vertrokken
Zullen zij elkaar nooit meer ontmoeten!

Zeg vaarwel
Want je zult nooit meer
Samen jagen,
Nooit meer de krijgsdans
Of de *bwola-da.ns* dansen...

Zeg vaarwel
Aan de geesten van je voorouders
Die het geslachte Dorp ontvluchten,
Met hun rug naar je toe
Kunnen ze je gebeden
Niet meer horen,
Verspil geen kip, geit of schaap meer
Aan offers voor hen,
Ze zijn gejaagd door de wind,
Weggewaaid met de rook
Van het afgebrande Dorp!
Huil niet meer,
Jij, vrouw,
Denk je dat die tranen
De vlammen van de beschaving
Kunnen doven?

Was je gezicht met koud water,
Hier is zeep en een handdoek...
Neem een paar aspirines Tegen de
hoofdpijn...

Ik zie de grote poort Van de
Stad wijd openstaan Ik zie
mannen en vrouwen Naar
binnen gaan...

En wat doe jij daar
Onder de boom,
Waarom ga je niet naar binnen
Zoals de anderen?
Heb je heimwee
Naar het verlaten Dorp?
Of ben je bang
Voor de Nieuwe Stad?

Je hebt slechts twee alternatieven
Zuster,
Of je gaat naar binnen
Door de Stadspoort,
Of je neemt dat touw
En verhangt je!

9

Uwe Excellentie
Bwana President⁵⁵
Ik groet u eerbiedig
En ook gij, heren ministers
Die van gedachten wisselt over het Witboek;
Meneer de voorzitter,
Gij, leden van de Kamer,
Gij, fractieleiders van de oppositie,
Gegroet!

Ik sta voor u op,
Edelachtbare,
In toga, met bril,
Ik zie de geleerde procureur-generaal
Die de jury toespreekt,
En zijn ambtsbroeder
Die een deel van de
Verzamelde jurisprudentie raadpleegt,
Een uitspraak van het Hogerhuis;

Amen!
De zwarte bisschop
Aan het altaar
Zegent de mensen
In het Latijn,
Zie je zijn gouden kroon
En zijn scharlaken toog?

*

Zeg mij,
Edelachtbare burgemeesters,
Wethouders, raadsleden,
Gemeentesecretarissen met pruik,

U, vakbondsleider
Die een staking organiseert,
U, dikke zwarte kapitalist
In uw zwarte pak,
U die aan de Scotch nipt,
Bankdirecteur die met de computer
Het rood-staan verwerkt,
U, chirurgen en artsen
Van het Mulago- en Kenyatta-ziekenhuis,
Landmeters, architecten, ingenieurs,
Accountants, omroepers...
U, beeldende kunstenaars, romanciers,
Toneelschrijvers, dichters,

U, militairen
En u, politiechefs,
Ik zie u
De situatie bestuderen
En broeden op de volgende zet;

U, staatssecretaris
Die de toespraak van de minister redigeert,
U, partijleider
Die vanaf het dak van de Landrover
U richt tot de menigte op de markt,

U, Afrikaanse ambassadeur
Bij de Verenigde Naties,
Excellentie, Spreek,

Verkondig het aan de wereld
In het Engels of Frans,
Spreek over
De Afrikaanse grondslag-
Waarop we De nieuwe naties
Van Afrika bouwen.

U, geleerde die naar waarheid zoekt
Ik zie tussen bergen boeken
Het puntje van uw kale hoofd
Glimmen van zweet,
Kunt u
De Afrikaanse filosofie uitleggen
Op basis waarvan we onze
Nieuwe samenlevingen
Tot stand brengen?

Ik hoor een zwakke fluit
Spelen in het maanlicht,
Het is Leopold Senghors wijsje van
Afrikaans Socialisme,⁵⁶
Hooft u die verre trom?
Is dat niet Mwalimu
Nyereres *Ujamaa*?⁵⁷

De *Osagyefo*⁵⁸
Zwijgt,
Het volkslied van
Verenigd Afrika
Verdrinkt in
Het geluid van geweervuur!

Zeg me,
U die het communisme bestudeerd heeft,
En u, hoogleraar in de geschiedenis,
Stroomde er Senegalees bloed
Door de aderen
"Van Karl Marx?
En Lenin,
Is die
In Arusha geboren?"

We zullen een nieuwe Stad
Bouwen op de heuvel
Met uitzicht over het Meer,
Beton, staal, steen...
De termietenkoningin
Zal de hongerdood sterven...
Brede boulevards, ruime tuinen,
Parken, zwembaden...
We zullen monumenten oprichten
Voor de stichters
Van het moderne Afrika:
Leopold II van België,
Bismarck...⁵⁹

Er zullen straten genoemd worden
Naar de grote ontdekkers, David
Livingstone, Henry Stanley, Speke...
We zullen Karl Peters Niet
vergeten...⁶⁰

'Hannington Park'
Om de bisschop te gedenken
Die vermoord werd door de mannen van Mwanga,⁶¹
Als we ze nog kunnen opsporen
Zullen we ze ophangen
Voor die misdaad.

Jij, jonge soldaat
Die de grenspost bewaakt,
Weet jij
Wanneer die heilige grens
Werd getrokken?
Wie van je voorvaderen

Paalde het grondgebied af
Van jouw geliefd
Vaderland?⁶²
Geen straat
Zal er genoemd worden
Naar Mansa Sulayman⁶³
Van het oude Mali,
Hij is even irrelevant
Als de Griekse godin Artemmis,⁶⁴
Een gierige koning
Die ons
Niets nagelaten heeft;

Mohammed Askia⁶⁵
Grootkoning van Songai,
Een naam als een hol vat?
De Niloten-opperhoofden
Labongo en Gipir
Waren beroemd om hun twisten
Over een speer
En om het openrijten
Van de buik van een baby
Om een ingeslikte kraal terug te krijgen!

Laat de koningen van Ghana
Rotten in de grond, De heersers van
Monomatapa⁶⁶ Zullen we vergeten...

En wat Shaka betreft,⁶⁷
De Zoeloe-generaal,
Hoe kunnen we hem prijzen
Hoewel hij totaal verslagen werd
En gedood door zijn eigen broers?

Moeten we soms
Een trots gedicht schrijven
Voor de overwonnenen?

Noten bij de tekst

1. Het veelvuldig gebruik van de verwantschapsterm 'echtgenoot' wordt toegelicht in de Verantwoording van de vertaling achter in dit boek. (Vert.)

2. Veel meer dan in stedelijk West-Europa vormen liederen in Afrika een gebruikelijke vorm van communicatie, die door een grote mate van spontaneïteit en improvisatie vaak kan worden toegesneden op zeer specifieke concrete situaties. (Vert.)

3. Zout wordt gewonnen uit de as van bepaalde planten en eveneens uit de as van huisdierenmest. De as wordt in een vat gedaan dat kleine gaten aan de onderkant heeft; er wordt dan water overheen gegooid en de zo ontstane zoutoplossing wordt opgevangen in een ander vat, dat onder het eerste geplaatst is. De waardeloze as waaraan het zout is onttrokken, wordt dan op het pad geworpen, waar mensen eroverheen lopen. (Schr.)

4. Clan: grootste verzameling mensen die zich beschouwen als afstammelingen van een gemeenschappelijke voorouder. Lawino behoort tot de Payira-clan, die verschijnt in de titel van hoofdstuk 4. De naam Lawino is overigens dezelfde als die van de vorstelijke trom van de Pamot-clan. (Vert.)

5. Framboesia: een gruwelijke tropische huidziekte. (Vert.)

6. De implicatie is: vrij van hekserij. In zeer vele kleinschalige samenlevingsvormen, zowel binnen Afrika als daarbuiten, wordt het onheil dat mensen treft voor een belangrijk deel geweten aan kwade, niet-materiële invloeden die medemensen bewust of onbewust uitoefenen. Zoals weerspiegeld in Lied van Lawino speelt dit geloof ook bij de Acoli een grote rol. (Vert.)

7. In vele Afrikaanse maatschappijen vormt geformaliseerd grapjes maken een vaste methode om de spanningen ingebouwd in de verhoudingen tussen bepaalde categorieën mensen af te laten vloeien: tussen bepaalde clans, tussen schoonfamilie van dezelfde generatie, etc. Dergelijke schertsrelaties worden hogelijk gewaardeerd als een belangrijke bindende kracht in het patroon van maatschappelijke verhoudingen; Lawino zal hier in hoofdstuk 11 naar verwijzen in verband met de onenigheid tussen haar man en haar zwager. (Vert.)

8. Tot aan de runderpest-epidemieën op het eind van de negentiende eeuw vormde vee het voornaamste bestanddeel in de

bruidsprijs bij de Acoli, en als zodanig een beslissende factor in de uitkomst van liefdesrelaties.

9. De godheid van een vorstendom. Andere godheden geassocieerd met een bepaald vorstendom veroorzaken alleen bezetenheid binnen dat vorstendom. Maar Labeja bezit zelfs buitenstaanders, bijv. een moedersbroer. (Schr.) *Jok* is in het Acoli het woord voor godheid; een betekenisanalyse van dit woord wordt door p'Bitek zelf gegeven in hoofdstuk 9 van zijn boek *African Religions in Western Scholarship*, Kampala etc: East African Literature Bureau, geen jaartal (1971); zie verder de literatuur geciteerd in de *Verantwoording van de vertaling*,

noot 6. Zowel *Lied van Lawino* als *Lied van Ocol* bevat veelvuldige verwijzingen naar in Acoliland, en in geheel Afrika, voorkomende vormen van geestesbezetenheid, bij de behandeling waarvan extatische dansen vaak een grote rol spelen. (Vert.)

10. Het vergiften van vispoelen met voor de mens onschadelijk gif is een belangrijke visvangstmethode in grote delen van Afrika. (Vert.)

11. Het verwijderen van enige snijtanden is een kenmerkend gebruik van de vrijgeboren Acoli. (Vert.)

12. *Lawala* is een jachtspel. *Cooro* wordt gespeeld met bonen op een speelbord. (Schr.)

13. De *nanga* is een soort lier, bestaande uit een houten schildvormig blad waarover in de lengterichting snaren gespannen zijn. (Vert.)

14. Men gelooft dat bliksem en donder worden veroorzaakt door een roodbruine reuzenvogel die vrijwel identiek is aan het huishoentje. Als dit dier zijn vleugels spreidt bliksemt het, terwijl de donder wordt toegeschreven aan de charges van zijn krachtige penis. (Schr.)

15. *Sorghum*; de volledige Nederlandse vertaling, 'kafferkoren', roept in deze context onjuiste associaties op. (Vert.)

16. *Odure* is een spotnaam voor kleine jongens die bij voorkeur binnenshuis zitten als moeder aan het koken is. *Odure* was een jongetje dat zijn penis brandde aan het vuur van de kookplaats. (Schr.)

17. De regenpriester, die voorgaat in de regenceremonie. (Schr.)

18. *Evening Speakers' Class*; de vertaling is een poging de Engelse vertaling van een gebrekkige Acoli term weer te geven door een gebrekkige Nederlandse. (Vert.)

19. Zie voetnoot 28 bij pagina 124. (Schr.)

20. 'Genaai' is een poging een spraakverwarring rond het katholieke begrip 'genade' weer te geven. De Italiaanse missionarissen die zich belastten met de prediking van het katholicisme in Noord-Oeganda en Zuid-Soedan, vonden in de Nilotische talen geen equivalent voor dit begrip (*grazia* in het Italiaans), en voerden dus het Italiaanse woord in voor hun vrome Acoli teksten. Het woord komt in de Acoli spelling, *graciya*, voor in *Song of Lawino* (hier en op p. 93); in de originele Acoli tekst wordt het woord geschreven als *garaciya*, overeenkomstig de fonologische voorkeur in de Nilotische (en vele andere Afrikaanse) talen voor slechts één medeklinker per lettergreep.). Zoals *Lawino* verzucht, heeft ze geen flauw idee van de betekenis van het woord. In verband met de klankverwantschap met het Nederlandse woord 'genade' en de suggestie van geilheid in de lange passage over de cathechist (p. 89-99) leek de vertaling 'genaai' ons het beste. (Vert.)

21. Jekcon: Jackson; Paraciko: Francis; Tomcon: Thompson; Gulyelmo: William; Iriko: Erik. (Schr.)

22. Medikijedeki: Melchizedek; Gilirigoloyo: Gregory. (Schr.)

23. Met deze 'Boodschappers' (*Messengers*) worden engelen bedoeld. De *Messengers* met wie *Lawino* echter het meest vertrouwd zal zijn geweest, zijn ongetwijfeld de Afrikaanse veldwachters van de koloniale districtadministratie; 'dienstkloppers' zou dan ook een goede vertaling zijn geweest, ware het niet dat op p. 128 expliciet hun bemiddelende taak tussen mens en God wordt genoemd. (Vert.)

24. Hoewel het woord netjes in de Engelse vorm geschreven wordt (*Glory*), wordt hier dezelfde spraakverwarring gesuggereerd als bij 'genaai'. 'Gloria' is misschien een meisjesnaam, of een handelsmerk voor slaolie of huidcrème, zoals verkocht in de winkeltjes in het districtscentrum. (Vert.)

25. De verwijzing is naar de christelijke voorstelling van de hel. (Vert.)

26. Pagak is de plaats waar men niet van terugkeert, het dorp van de Dood. (Schr.)

27. Acoli spelling van de naam Maria, cf. *Verantwoording van de vertaling*, noot 3. (Vert.)

28. De naam van de christelijke God is *Rubanga* in het Lwo (een taalgroep in Zuid-Soedan en Noord-Oeganda; ook het Acoli behoort hiertoe; Vert.). *Rubanga* is tevens de naam van de geest die ruggemerging veroorzaakt, vandaar Bultenaar. (Schr.)

Okot p'Bitek schrijft in zijn eerder genoemd boek *African Religions in Western Scholarship* (p. 62): 'Italiaanse katholieke priesters vroegen in 1911 aan een groep Acoli-oudsten: "Door wie zijn jullie geschapen?"; en omdat de Lwo-taal geen apart begrip *scheppen* of *schepping* kent, werd de vraag vertaald met "Door wie zijn jullie geboetseerd?" De oudsten zeiden tegen de bezoekers dat ze het niet wisten. Maar naar verluidt vonden de missionarissen dit antwoord onbevredigend en stonden ze erop dat er een behoorlijk antwoord werd gegeven. Een van de oudsten bedacht dat, ook al wordt iemand gezond en wel geboren, hij zijn normale gestalte kan verliezen als hij getroffen wordt door ruggemertgering; dan wordt hij 'geboetseerd'. Dus zei hij: "*Rubanga* is het die de mensen boetseert." Dit is de naam van de kwaadaardige geest waarvan de Acoli geloven dat hij een bochel of bult op de rug veroorzaakt. Overigens bestaat het begrip *schepping* in vele andere Afrikaanse talen wel, bijvoorbeeld in de Bantu-talen, waar het door de stam - *leng* wordt uitgedrukt. (Vert.)

29. Een duistere toespeeling, waarschijnlijk op de afwezigheid van hekserij of toverij bij de slachtoffers; de suggestie is die van een gynaeologisch inwendig onderzoek. (Vert.)

30. Dit verwijst naar een algemeen thema in vele Afrikaanse religieuze systemen: wanneer het morele evenwicht binnen het dorp hersteld is (en de voorouders zijn de bewakers van dat evenwicht), wordt het contact tussen mens en natuur weer profijtelijk (bijv. in de jacht) en hervindt ook de menselijke voortplanting haar kracht. (Vert.)

31. De volgende veertien regels verschijnen wel in de eerdere afzonderlijke uitgave van *Song of Lawino*, maar niet in de gecombineerde schooluitgave, vgl. *Verantwoording van de vertaling*. De reden voor deze omissie is waarschijnlijk niet politiek, want de beide politieke partijen verschijnen met naam en toenaam ook elders in hoofdstuk 11. De Engelstalige uitgave geeft op dit punt geen uitsluitel. (Vert.)

32. Het katholicisme werd in dit deel van Afrika verbreid door Italiaanse missionarissen, vgl. noot 20. (Vert.)

33. Vgl. *Verantwoording van de vertaling*, noot 3; tegen de achtergrond van zoveel drukfouten is het niet onmogelijk dat de Engelse tekst moest luiden *Before the next morning* i.p.v. *mourning*; deze onzekerheid wordt in onze vertaling weerspiegeld. (Vert.)

34. Kindermeisje. (Vert.)

35. Franstalige dichter uit het Caraïbische gebied, die van grote invloed was op het ontstaan van de moderne Afrikaanse literatuur. (Vert.)

36. Léopold Sedar Senghor (geb. 1906), staatsman (sinds de stichting de president van de Republiek Senegal) en een van de leidende Franstalige dichters en ideologen; p'Bitek schrijft: Léopold. (Vert.)

37. Vooraanstaande theoreticus van de moderne Afrikaanse literatuur; zijn in vele talen vertaalde boek *Muntu: Umrissen der neoafrikanischen Kultur* (Düsseldorf/Köln: E. Diederich's Verlag, 1958) is een van de klassieken van de Afrikaanse literatuurwetenschap. (Vert.)

38. Placide Tempels: werkte vele jaren als missionaris in het huidige Zaïre en werd wereldberoemd als stichter van de *Jamaa*-beweging en als auteur van het in vele talen vertaalde boek *Bantoe-Filosofie* (Antwerpen: De Sikkel, 1946), waarin naar Thomistisch voorbeeld een systematische presentatie wordt gegeven van de principes die aan 'het Afrikaanse denken' ten grondslag zouden liggen; p'Bitek schrijft: Temples. (Vert.)

39. De belangrijkste stroming in het begin van de moderne Caraïbische en Afrikaanse literatuur, waarin aan de zwarte mens een heel eigen, unieke vorm van menszijn werd toegeschreven op basis van zijn zwart-zijn (= *négritude*). (Vert.)

40. W.E.B. DuBois (1868-1963): groot intellectueel en politiek voorman van de zwarte bevolking der Verenigde Staten van Amerika; hij was de stichter van de Panafrikaanse Beweging en eindigde zijn leven als Ghanees staatsburger. (Vert.)

41. Het complex van indrukwekkende, eeuwenoude bolwerken in het hart van het huidige Zimbabwe (waaraan dit land trouwens zijn naam ontleent) is tientallen jaren voorwerp geweest van quasi-wetenschappelijke discussie: blanken weigerden toe te geven dat dit complex door Afrikanen gebouwd moest zijn. (Vert.)

42. De volgende passage handelt over het gebruik, zoals dat bij ""bepaalde Oostafrikaanse volkeren bestaat, om de vrouwen van vorstelijke families in harems wanstaltig dik te voeren, ter benadrukking van hun rituele plaats buiten het normale proces van productie en reproductie. (Vert.)

43. Inheems Oostafrikaans vee, gekenmerkt door lange hoorns en een vetbult tussen de schouders. (Vert.)

44. De volgende passage vat op plastische wijze de migratiege-schiedenis van de huidige Oostafrikaanse volkeren samen. (Vert.)
45. Naam voor een lid der leeftijdsklasse van jonge mannen. (Vert.)
46. Schaamschort. (Vert.)
47. Maasai nederzetting; de Maasai zijn bekend om hun resoluut afwijzen van alle Noordatlantische invloeden. (Vert.)
48. Akker van de Oostafrikaanse kleine boer. (Vert.)
49. Mercedes-Benz, het symbool bij uitstek van de cynische, consumerende Afrikaanse elite na de Onafhankelijkheid; in sommige Afrikaanse landen wordt deze elite zelfs *Ba-Benz* genoemd. (Vert.)
50. Kleine antilopesoort. (Vert.)
51. Het Albertmeer in Oeganda; de naam betekent: 'Doder van Sprinkhanen'. (Schr.)
52. Mount Kenya (schr.), een bergtop die een grote symbolische betekenis heeft sinds de Oostafrikaanse vrijheidsstrijd. (Vert.)
53. Dienstmeisje. (Vert.)
54. Lid van het volk der Baganda. (Vert.)
55. Oostafrikaanse term voor Heer, Meneer. (Vert.)
56. In de persoonlijke versie van de Senegalees Senghor voerden de ideeën der *négritude* tot een politieke ideologie die enigszins misleidend Afrikaans Socialisme werd gedoopt. (Vert.)
57. Een andere, veel radicalere vorm van Afrikaans Socialisme werd met succes gepropageerd door het Tanzaniaanse staats hoofd Julius Nyerere (geb. 1922), bekend onder de eretitel *Mwalimu* ('Leraar'). Een belangrijk onderdeel van zijn blauwdruk voor een moderne Afrikaanse samenleving, waarin het begrip *Ujamaa* (socialistische gemeenschap) centraal staat, werd gepresenteerd in de Tanzaniaanse stad Arusha in 1967. (Vert.)
58. Eretitel van de grote Ghanese staatsman Kwame Nkrumah (1909-1972). (Vert.)
59. Enige hoofdrolspelers in de 'Wedloop om Afrika'; Leopold II verwierf het persoonlijk bezit van de Vrijstaat Kongo, het huidige Zaïre, Bismarck belegde de Conferentie van Berlijn (1884-1885) waarop Afrika onder de Europese mogendheden verdeeld werd. (Vert.)
60. Enige belangrijke ontdekkingsreizigers in negentiende-eeuws Afrika. (Vert.)
61. James Hannington, de eerste bisschop die het 'Church

- Missionary Society'-zendingsgenootschap benoemde in Oost-Afrika, werd in 1885 gedood op bevel van koning Mwanga van Buganda, thans een deel van Uganda. (Vert.)
62. Verwijzing naar het feit dat verreweg de meeste landsgrenzen der hedendaagse onafhankelijke Afrikaanse staten werden bepaald door het krachtenspel tussen koloniserende Europese staten in het eind van de 19e eeuw. (Vert.)
63. Keizer van het Westafrikaanse Mali-rijk. Hij regeerde van 1341 tot 1359. De luister van zijn heerschappij is geboekstaafd door de bekende Arabische geleerde en reiziger Ibn Battuta. (Vert.)
64. Deze spelling is van p'Bitek. (Vert.)
65. Naam van enige keizers van het Westafrikaanse Songhai-rijk (p'Bitek schrijft Songai); de grootste, Mohammed Askia I, regeerde in het eind van de vijftiende eeuw. (Vert.)
66. Erfelijke titel, thans meestal als *Mwene Mutapa* geschreven, van het hoofd van een groot rijk in Zimbabwe vanaf de vijftiende eeuw. (Vert.)
67. Koning der Zoeloe en hoofdrolspeler in de *Mfecane*, de verstrooiing der volkeren door oorlogen en migraties in Zuidelijk Afrika in de eerste helft der negentiende eeuw. (Vert.)

Verantwoording van de vertaling

Wij hebben ons gebaseerd op de meest recente, gecombineerde Engelstalige uitgave van *Song of Lawino* en *Song of Ocol*,¹ en ter vergelijking eerdere, afzonderlijke edities geraadpleegd.² Strevend naar zo groot mogelijke volledigheid hebben wij uit de eerdere edities de dankbetuigingen, opdrachten, de inhoudsopgave en het colophon overgenomen; dat laatste gaf ons de gelegenheid tot een persoonlijke toevoeging die naar wij hopen enigszins in de geest van p'Bitek zelf is. Ook hebben wij in hoofdstuk 11 van *Lied van Lawino* een veertiental regels opgenomen die in de gecombineerde uitgave zijn weggelaten. Zowel de eerdere als de gecombineerde edities bevatten, in identieke vorm, een tamelijk groot aantal eigenaardigheden die wij geneigd zijn als drukfouten op te vatten.³ Vooral bij poëzie maken dergelijke eigenaardigheden de taak van de vertaler er niet gemakkelijker op!

p'Bitek's beide dichtwerken stellen de vertaler voor een aantal specifieke problemen. De oplossingen die wij hebben gekozen worden duidelijk bij vergelijking van de onderhavige tekst met de Engelse versie. Impliciet wordt dan meestal de argumentatie voor een bepaalde keuze gegeven door het tekstverband. Het is echter nuttig hier in het kort de algemene principes aan te geven waardoor wij ons bij de vertaling hebben laten leiden, als aanvulling op de detailtoelichtingen die wij al hier en daar in voetnoten bij de tekst hebben gegeven.

Lied van Lawino werd oorspronkelijk geschreven in de Noordoegandese Acoli taal, met gebruikmaking van poëtische middelen ontleend aan de Nilotische mondelinge literaire traditie, en in nauw overleg met vrienden van de dichter die, evenals hijzelf, in deze traditie thuis waren.⁴ Traditionele versvormen, retorische wendingen en verwijzingen naar Acoli spreekwoorden en volksliederen

speelden een grote rol in de Acoli versie van dit gedicht, *Wer pa Lawino*.⁵ Toen de dichter zo'n tien jaar na de voltooiing van de Acoli versie het gedicht herschiep in het Engels, ontwierp hij daartoe een kunsttaal die vrij dicht staat bij het hedendaags Engels zoals gesproken door Oostafrikaanse intellectuelen, maar waarin toch zoveel mogelijk van de traditionele Acoli elementen bewaard kon blijven. Veel bleek te moeten worden opgeofferd, zoals de dichter zelf al verzucht in zijn colophon bij de Engelse vertaling. Enorme verschillen vallen op bij vergelijking van de Engelse tekst met de oorspronkelijke Acoli versie (die wij pas na veel moeite konden bemachtigen, dank zij de welwillende medewerking van Karl Heinz Jansen te Wermelskirchen en Rainer Vossen van het Institut für Afrikanistik der Universität zu Köln, Keulen; de Acoli versie bleek op geen der voor de hand liggende bibliotheken in Nederland of Engeland aanwezig!) De oorspronkelijke versie bestaat uit veertien hoofdstukken. Het laatste hoofdstuk, een apotheose rond de pompoenen in het oude dorp, is in het Engels weggefallen. De oorspronkelijke dichtregels in het Acoli hebben voorts min of meer vastliggend ritme en variëren weinig in lengte; dikwijls rijmen zij twee aan twee, vooral volgens een schema a-b-a-b. Van deze vormkenmerken blijft in het Engels helemaal niets over. Bij zijn eigen vertaling blijkt het p'Bitek er in hoofdzaak om te doen te zijn geweest, de inhoud van *Wer pa Lawino* zo letterlijk mogelijk over te dragen - waarvoor uiteraard bepaalde verklarende aanvullingen nodig waren. Pogingen om de klank of vorm van het origineel in het Engels te imiteren doet hij niet of nauwelijks. p'Bitek's Engels roept Afrika en met name Acoliland op door technieken die met de poëtische vorm van *Wer pa Lawino* weinig uitstaande hebben: een wat losse grammaticale en syntactische structuur zoals in het Oostafrikaans gesproken Engels; veelvuldig gebruik van Afrikaanse woorden; en het inhoudelijk presenteren van een Afrikaanse wereld van begrippen, ervaringen en beelden. Deze keuze van de

dichter zelf maakte dat wij als vertalers in het Nederlands ons gerechtigd voelden om eveneens de nadruk te leggen op het zo effectief mogelijk weergeven van de Engelse inhoud, zonder pogingen te doen de muziek van de Engelse versie, op haar beurt, te doen doorklinken. Voor wie Lawino's stem wil horen, is p'Bitek's Engelse versie niet veel minder behelpen dan onze vertaling; op dit punt is de Acoli-tekst onmisbaar - als men er tenminste de hand op weet te leggen! Ons doel was, in hoofdzaak, duidelijk te maken waar Lawino het over heeft.

Wij hebben niet gestreefd naar een zo getrouw mogelijke imitatie van de van standaard *King's English* afwijkende grammaticale en syntactische vormen. Deze eigenaardigheden hebben wij alleen weergegeven wanneer dit niet al te storend leek in het Nederlands. Mogelijke alternatieven (bijvoorbeeld zoals besloten in de mogelijkheden van Surinaams Nederlands?) hebben wij niet verkend. Wel hebben wij p'Bitek's weinig consequente interpunctie zoveel mogelijk gehandhaafd.

Ook hebben wij zoveel mogelijk getracht Afrikaanse inhouden en beelden te behouden, waarbij wij ons baseerden op de kennis van Afrika waarover een van ons beiden beschikt. Dit heeft in sommige gevallen geleid tot een iets uitvoeriger, omschrijvende vertaling, terwijl ook omwille van de gevoelswaarde letterlijke vertaling soms ongewenst leek. Bijvoorbeeld, wij hebben de *edible rats* van de Engelse versie vertaald door 'muizen'; en wanneer van deze gezegd wordt (op. p. 51) dat zij in de vuurplaats zijn gevallen, meenden we er goed aan te doen een regel toe te voegen waaruit blijkt dat hier geen levende knaagdieren worden bedoeld die door toeval in het vuur verzeild raken, maar gevangen en gedode dieren, opgehangen in de nok van de hut zoals zijden spek in een ouderwetse Europese boerenwoning.

Wij hebben niet getracht systematisch equivalenten te vinden voor de rijke traditie van volksliteratuur waarop de Acoli versie gebaseerd was. Deze traditie is in de Engelse versie al te zeer onherkenbaar geworden om in

het Nederlands effectief te benaderen. In plaats daarvan hebben wij zoveel mogelijk getracht Lawino te laten spreken als de ernstige, geestige en intelligente jonge dorpsvrouw die zij is. Het Nederlands biedt daartoe de uitdrukkingsmiddelen. Wij hebben deze eerder gezocht in een kernachtige spreektaal dan in een zo bloemrijk mogelijk verwerken van Nederlandse uitdrukkingen en zegswijzen. Lawino's taalgebruik is echter niet consistent. De Engelse versie is gedeeltelijk een letterlijke vertaling, gedeeltelijk een bewerking van de tien jaar oudere Acoli versie, en het komt ons voor dat de verschillende tijdiagen in het ontstaan van de Engelse versie nog hier en daar onderscheiden kunnen worden. Het feit dat p'Bitek een kunsttaal gecreëerd heeft is duidelijk uit de verschillende niveaus van specialistisch en niet-volks taalgebruik waarvan Lawino zich blijkt te bedienen. Vaak hebben haar beschrijvingen van instellingen, gebruiken en dagelijkse handelingen in haar dorp een onverwachte, haast technische precisie. Wanneer Lawino voorts over het doorwerken van de moderne nationale politiek in haar dorp spreekt (hoofdstuk 11), doet haar taalgebruik in trefzekerheid niet onder voor standaard Engels. Maar wanneer zij in hoofdstuk 8 en 9 de (toch evenzeer geïmporteerde) godsdienstige voorstellingen van het christendom bespreekt, verrast en ontroert ze juist door de op het eerste gezicht bizarre Acoli weergave van christelijke begrippen, zoals die in de Engelse, en naar wij getracht hebben ook in de Nederlandse, versie doorklinken. (Van de andere kant blijkt ze heel goed te weten dat 'het goede woord in het Schone Boek' (p. 89 e.v.) eigenlijk 'Evangelie' (p. 17) heet!). Anders dan zeer vele hedendaagse Afrikaanse vrouwen blijkt Lawino niet goed op de hoogte van de westerse cosmetica-terminologie (hoofdstukken 2 en 5); maar wel gebruikt ze een woord als *frustration* (Engelse uitgave p. 138; 'onlustgevoelens', p. 117) en noemt ze kinderpoep preuts en formeel: *excreta* (uitwerpselen, p. 76, 134; Eng. p. 97, 154). Lawino wordt geacht te denken als een Acoli en

'Volgens de wijsheid van de Acoli Is de tijd niet zo dom opgedeeld In seconden en minuten.' (p. 77)

Maar dat is ze kennelijk even vergeten wanneer ze de nadelen van het Europese aardewerk bezingt:

'...doe er gierstebrood in
En dek het
Een paar minuten af—
En al gauw is de onderkant
Van het brood nat
En het hele brood koud.' (p. 64)

In dit geval hebben wij de inconsistentie gehandhaafd in de vertaling; maar in andere gevallen (bijvoorbeeld het genoemde *frustration*) hebben wij voor een compromis gekozen ('onlustgevoelens'), of een vertaling genomen die meer consequent aansluit bij het niet-technische spreektaal-idioom waarvan Lawino zich meestal bedient. Wij vonden dat wij p'Bitek-de-dichter niet mochten laten opdraaien voor eventuele tekortkomingen van p'Bitek-de-vertaler-uit-het-Acoli.

Een complicerende factor in dit verband is dat Lawino dikwijls letterlijk inspeelt op wat haar geleerde echtvriend Ocol als bezwaren tegen haar levenswijze heeft ingebracht. In deze context passen dan quasi-citaten als 'academisch gevormd' (p. 116), 'hygiëne' (p. 123) en 'rimboe' (p. 126). Met haar vanzelfsprekende eerbied voor de niet door mensen getransformeerde natuur waardoor de menselijke nederzetting is omgeven, zou Lawino deze laatste, pejoratieve term nooit uit zichzelf gebruiken.

De Nederlandse spreektaal, hoe rijk e.n dynamisch ook (en wij verbeelden ons niet dat wij haar mogelijkheden in dit opzicht ook maar bij benadering recht hebben doen wedervaren), blijft echter op essentiële punten ongeschikt om Afrikaanse inhouden weer te geven. Dit blijkt al uit de overvloed van Acoli termen voor natuurlijke soorten,

voorwerpen en menselijke activiteiten. De voornaamste functie van deze termen is de tekening van een bepaalde *couleur locale* en de suggestie van de eigen schoonheid van het dorpsleven. Daarom behoeven zij geen uitvoerige annotatie. Niettemin is een zekere specifieke kennis van de Acoli wereld noodzakelijk voor een correcte vertaling van de beschrijvingen van de materiële cultuur, sociale en politieke instellingen, en de religieuze voorstellingen, die een belangrijk deel van p'Bitek's inhoudelijk materiaal vormen. Wij hebben ons daarom laten leiden door de belangrijkste wetenschappelijke publikaties over het Acoli volk.⁶ In dit verband vermelden wij dankbaar de assistentie verleend door de bibliotheek van het Afrika-Studiecentrum te Leiden, en met name door Betty Ackermann en Koos van der Meulen. Onze vertaling heeft echter volstrekt niet de pretentie om in etnografisch opzicht wetenschappelijk exact te zijn - evenmin als p'Bitek, die zelf etnografisch werk publiceerde over de etnische cluster waartoe de Acoli behoren, deze pretentie gehad lijkt te hebben in zijn dichtwerken.

De beperkingen van gewoon Nederlands als het erom gaat Afrikaanse inhouden weer te geven blijkt ook ten aanzien van verwantschapstermen en aanduidingen voor bepaalde hoge statussen binnen de Acoli maatschappij: 'vorst', 'sjamaan', 'oudste'. Wij hebben hier gekozen voor beknopte termen met een minimum aan omschrijving en analyse, en met zo min mogelijk exotiserende en impliciet kleinerende connotaties die schijnbare equivalenten als 'opperhoofd', 'hoofdman', 'waarzegger', 'toverdokter' etc. zouden kunnen hebben.

Bewust exotiserend is echter onze consequente vertaling van *husband* door 'echtgenoot', met name in de zeer vele gevallen dat Lawino zich tot Ocol richt of over hem spreekt. De voor de hand liggende alternatieve vertaling, 'man', zou te veel een modern-westers patroon van echtelijke rollen en verwachtingen aan de Acoli werkelijkheid hebben opgelegd. Uiterst individuele intimiteit, psychische eenwording, ostentatieve harts-

tochtelijke liefde zijn geen centrale assen van het Acoli huwelijk, noch van dat van de meeste Afrikaanse volkeren. In Afrika is het huwelijk idealiter de harmonische oplossing van de door de maatschappij en de natuur ingebouwde tegenstellingen tussen *categorieën* van mensen: mannen versus vrouwen, bruidegvers versus bruidnemers, schoonzoons versus schoonouders, etc. Deze oplossing ligt primair in wederzijds *respect*, dat uitgedragen wordt door een zo toegewijd en consequent mogelijk nakomen van de gedragsregels die in de diverse door het huwelijk gedefinieerde rollen besloten liggen. *Lied van Lawino* is, misschien meer dan iets anders, een liefdesgedicht - maar Lawino's liefde is van een fundamenteel andere dimensie dan die waarover de meeste Noordatlantische literatuur handelt. Wat Lawino Ocol kwalijk neemt is niet dat hij 'niet meer van haar houdt', maar dat hij toelaat, zelfs bevordert, dat de kaders waarbinnen hun verbond gesloten werd (en waardoor dat verbond geldt als de uitdrukking van een totale traditionele wereldorde), radicaal worden doorbroken. Lawino nodigt Ocol terug, niet in haar schoot, maar in die oude kaders. Hierdoor wordt zij niet alleen tot een uiterst geloofwaardige, diep ontroerende en tragische figuur (tragisch - want haar wereld *is* verleden tijd aan het worden); op deze wijze wordt ook mogelijk dat de onmiskenbare metaforische en allegorische aspecten van *Lied van Lawino* (waarin Lawino primair als *symbool* van die oude kaders fungeert) voor al te mechanische effecten worden behoed en tot leven komen in een wezen van vlees en bloed, een tot in de kleinste details herkenbare Afrikaanse dorps vrouw. In het licht van deze interpretatie leek ons een vertaling 'echtgenoot', hoe schijnbaar Onelegant ook, toch de meest passende. Alleen wanneer Lawino het woord voor de laatste keer gebruikt, meenden we er goed aan te doen het universele van haar klacht los te maken van de specifieke Acoli vorm en vertaalden wij: 'man'. Al deze problemen doen zich nauwelijks voor bij de

vertaling van *Song of Ocol*, dat oorspronkelijk in het Engels geschreven werd en waarvan de hoofdpersoon een Oostafrikaanse intellectueel is die zich bij voorkeur van het Engels bedient. Ook Ocol hanteert een kunsttaal: de walging en minachting die hij etaleert ten opzichte van Lawino en de kaders die zij vertegenwoordigt, worden geuit in een gekortwiekte taal waar bijna ieder woord als een scheldwoord klinkt.

Opvallend is dat Ocol bijna evenveel niet-Engelse woorden gebruikt als Lawino: *shuka, manyatta, mukopi, shamba* etc., en dat hij ze hanteert op een wijze die (anders dan in *Lied van Lawino*) het vaak moeilijk maakt hun betekenis uit het zinsverband op te maken. Wij hebben deze termen zoveel mogelijk door voetnoten toegelicht. Het is verleidelijk dit aspect van Ocols taalgebruik te beschouwen als een impliciete erkenning van het feit dat Ocol niet in alle opzichten buiten de traditie staat en niet in alle opzichten deel uitmaakt van de *Brave New World* die hij met zoveel verbaal geweld aanbeveelt. Er is nog een reden voor deze interpretatie: Ocols al te ongebreidelde eerbied voor de door de moderne bureaucratistische organisatie van de Afrikaanse samenleving gecreëerde statussen (van president tot landmeter, hoogleraar tot burgemeester), tegenover zijn al even oppervlakkige minachting voor alle statussen zoals gedefinieerd binnen de oude maatschappij (van dorpsdichter tot sjamaan, van krijger tot slaaf). Het Nederlandse onderscheid tussen 'u' en 'jij' gaf ons de mogelijkheid om in Ocols taalgebruik deze aspecten zwaarder aan te zetten dan met het Engelse *you* mogelijk is. De woekering van moderne titels, ambten en symbolen van hoogwaardigheid in voormalige Britse koloniën levert overigens allerlei bizarre effecten op die maar ten dele, en dan nog met moeite, in het Nederlands konden worden vertaald.

Aan onze vertaling ligt aldus een duidelijke visie op de inhoud en betekenis van *Lied van Lawino* en *Lied van Ocol* ten grondslag. Het doel van de onderhavige opmerkingen was echter niet zozeer onze lezing uiteen te

zetten (voor een verwante interpretatie en meer achtergrondinformatie verwijzen wij naar het nawoord bij deze vertaling, door Jan Kees van de Werk), maar kort aan te geven hoe zij het vertaalproces heeft geleid.

Ten slotte danken wij Henny van Rijn en Mies Foeken voor hun waardevolle commentaar op een eerdere versie van de vertaling.

Verantwoording: noten

1. p'Bitek, O., *Song of Lawino and Song of Ocol: Combined School Edition*, Nairobi: East African Publishing House, (1972) 1974.
2. p'Bitek, O., *Song of Lawino: Lament by O kot p'Bitek*, Nairobi: East African Publishing House, Modern African Library, (1966) 1972; idem, *Song of Ocol*, Nairobi: East African Publishing House, Modern African Library, 1970.
3. Bijvoorbeeld: *women* i.p.v. *woman*, p. 70; *returns* i.p.v. *retains*, p. 85; *lizards:* i.p.v. *lizards:*, p. 92; *p. 157Lp.* p. 150, p. 114; *There* i.p.v. *These*, p. 124; *prihibits* i.p.v. *prohibits*, p. 148; *eclebrate* i.p.v. *celebrate*, p. 156; *moved* i.p.v. *mowed*, p. 161; *thier* i.p.v. *their*, p. 247. Voorts is de spelling van de naam Maria inconsistent (p. 114, 124: *Maria*, p. 148: *Mariya*, verg. tekstnoot 27). Dezelfde inconsistentie bestaat in de Acoli tekst. Tenslotte is op p. 191 *mourning* wellicht bedoeld als *morning* (verg. tekstnoot 33). Pagineringszaken zoals in de uitgave vermeld in noot 1 bij deze Verantwoording.
4. Vgl. Heron, G.A., Introduction, in de editie genoemd in voetnoot 1, p. 6-35; idem, *Notes on Okot p'Bitek's Song of Lawino and Song of Ocol*, H.E.B. Student's Guide, Nairobi etc.: Heinemann Educational Books, (1975) 1977.
5. p'Bitek, O., *Wer pa Lawino*, Nairobi: East African Publishing House, 1969.
6. Vgl.: Apoko, A., At Home in the Village: Growing up in Acholi, in: Fox, L.K., ed., *East African Childhood: Three Verslons*, Nairobi etc.: Oxford University Press (1967) 1968, p. 43-75; Butt, A., *The Nilotes of the Anglo-Egyptian Sudan and Uganda*, Ethnographic Survey of Africa, East Central

Africa part IV, London: International African Institute, 1952; Crazzolaro, J.P., *A Study of the Acoli Language: Grammar and Vocabulary*, London: Oxford University Press for International African Institute, (1938) 1955; Girling, F.K., *The Acholi of Uganda*, London: Her Majesty's Stationery Office, 1960; Nalder, L.F., ed., *A Tribal Survey of Mongalla Province: By Members of the Province Staff and Church Missionary Society*, London: Oxford University Press for International Institute of African Languages and Cultures, 1937; Seligman, C.G., & Seligman, B.Z., *Pagan Tribes of the Nilotic Sudan*, London: G. Routledge & Sons Ltd., 1932.

Nawoord

Okot p'Bitek werd in 1938 in Gulu, een kleine stad in het noorden van Oeganda, geboren. Gulu is sinds het begin van deze eeuw het centrum geweest waarvanuit Engeland zijn koloniale greep op het land van de Acoli verstevigde en de Britse en Italiaanse missie/zending met zeker succes haar ronnelende activiteiten op geestelijk terrein ondernam.

De familiestructuur was essentieel voor de sociale organisatie in het Acoli-gebied. Verwante families vormden *clans*, alle met hun eigen jachtterreinen en gemeenschappelijke landbouwgronden. De *clans* organiseerden zich in vorstendommen onder leiding van de *rwot*. Elk vorstendom was zich sterk bewust van zijn voorvaderlijke geschiedenis, die vaak terugging tot in mythische tijden. Men hield de collectieve herinnering levend in verhalen en historische rituelen.

De Arabische slavenhandelaren troffen in het begin van de negentiende eeuw weinig georganiseerde tegenstand door de versplinterde politieke organisatie van de Acoli. Een periode brak aan, waarin het traditionele evenwicht tussen de vele 'vorstendommen' grondig verstoord werd, een chaotische periode waarna het land, verzwakt, ten prooi viel aan het Engelse kolonialisme, dat zijn macht aan het begin van deze eeuw consolideerde. Het Britse bestuur stelde in de loop van de tijd chiefs (vorsten) aan die niet verwant waren aan de te leiden *clans*. De politieke macht van de *rwot* werd ontkracht en teruggedrongen binnen zijn inmiddels al minder belangrijk geworden taken. Een wereld viel uiteen. Het oude systeem van verdeelde macht in handen van door het volk gekozen *rwots* werd vervangen door een opgedrongen gecentraliseerd bestuur. Ook werd nu het onderwijs in Acoli-land geïntroduceerd. De vorsten werden uitgenodigd ieder twee zonen te zenden voor onderricht in lezen, rekenen en

godsdienst. Aanvankelijk oefende het christendom echter weinig invloed uit op de c/a/j-verbondenheid en de *clan-cultuur*. De bekeerden bleven deelnemen aan de *clan-rituelen*.

De vader van Okot p'Bitek voelde zich, zoals velen, aangetrokken tot de blanke magie van het onderwijs en de nieuwe godsdienst. Hij verliet zijn c/cr/i-gebied en vestigde zich in Gulu. De moeder van Okot p'Bitek behoorde tot een ander vorstendom, waarvan het C/a/j-gebied zich ten noorden van Gulu bevond. Beiden werden al gauw gerespecteerde leden van de plaatselijke protestantse gemeenschap, maar verloren geenszins het contact met de traditionele achtergrond van de Acoli. Okots vader liet de *clan* niet in de steek en er werd nooit tevergeefs een beroep op hem gedaan als het erom ging deze in de strijd ter plekke te verdedigen. Zijn moeder, die eens, net als Lawino, de meisjesvorstin van haar 'vorstendom' was en een hartstochtelijk danseres en muzikante, bleef trouw aan de orale tradities. Zij leerde Okot de liederen en verhalen die zo bepalend zouden worden voor zijn latere literaire werk.

Okot p'Bitek werd in de nieuwe stijl geschoold. Hij doorliep de High School in Gulu, Kings College in Budu en volgde een lerarenopleiding in Mbarara. Ondanks de strakke controle en het strikte verbod voor leerlingen mee te doen aan de duivelse dansen en dergelijke demonische uitingen van inheemse onbeschaafdheid, onderhielden de kinderen wel degelijk het culturele contact met de eigen achtergrond, namen ze deel aan dansfestijnen en leerden ze op het traditionele ritme de klassieke liederen en verhalen.

Na wat vroegere vingeroefeningen in het Engels schreef Okot p'Bitek *Lak Tar* (Witte tanden), een Acoli-roman die in 1953 gepubliceerd werd. De titel verwijst naar het satirische Acoli-spreekwoord: 'Omdat onze tanden wit zijn, lachen we om het leed van de wereld.' *Lak Tar* is

een somber boek over de armoedige omstandigheden van de jaren vijftig, de trek naar de stad en het koloniale arbeidssysteem op de suikerplantages, waar je, eenmaal aangenomen, gedwongen was vijf jaar te blijven. Een wantoestand waartegen zich ook al de populaire blinde zanger-dichter Adok Too - naar wie Okot p'Bitek in *Lied van Ocol* verwijst - gekeerd had. Het gevatte, poëtische politieke commentaar van Adok Too leverde hem twee jaar gevangenisstraf op wegens belediging van de chieft, de districtsbestuurder en de Koning van Engeland.

In *Lak Tar* beschrijft Okot p'Bitek ook kritisch de verplichting tot het betalen van een bruidsschat, die vaak uit egoïstische motieven tot zodanige hoogten opgeschroefd werd, dat veel jongeren Acoli-land wel moesten verlaten op zoek naar geld in de stad of op de plantage. In *Lak Tar* toont Okot p'Bitek al duidelijk de zich verbredende kloof tussen hen die onderwijs genoten en de anderen, een thema waarop hij in zijn latere werk steeds zou variëren. Al in het begin van de jaren vijftig waren de 'geschoolden', die tenslotte de betere banen kregen, meer in trek bij de meisjes en de potentiële schoonvaders, die de traditionele bruidsschat tot voor de anderen onbereikbare hoogten opjoegen: het begin van de spiralende werking van elkaar in hun draai versnellende krachten die de kloof tussen rijk en arm, stad- en platteland, op koloniale leest onderwezen en analfabeten breder maakten.

Na een leraarsperiode van enige jaren in Gulu en een voorspoedige voetbalcarrière vertrok Okot p'Bitek in 1958 als speler van het nationale team van Oeganda voor een tournee door Engeland. Een sportief verblijf dat zich voortzette in de studie aldaar van onder meer de sociale antropologie, die haar neerslag kreeg in de dissertatie *Oral Literature and its Social Background among the Acoli and Lang'o*, waarvoor hij in 1962 tussentijds veldwerk in Oeganda verrichtte.

Gedurende de jaren vijftig begon, onder druk gezet door

de groeiende bevrijdingsbewegingen in Kenia, het koloniale korset van Oost-Afrika op de sociaal-politieke knelpunten te kraken. In 1952 werd het Uganda National Congress opgericht, een partij die zich in eerste instantie keerde tegen de willekeurig uitgeoefende macht van de door het koloniale bestuur aangestelde vorsten, maar die al gauw door de Acoli tot een algemene onafhankelijkheidsbeweging ontwikkeld werd. Samen met anderen richtte Okot p'Bitek de Gulu-afdeling van de partij op. Ook in Engeland bleef hij politiek actief en hij mobiliseerde de steun van de studenten overzee ter versnelling van de onafhankelijkheid - een status die Oeganda in 1963 verwierf.

Na de voltooiing van zijn dissertatie keerde Okot p'Bitek in 1964 terug naar Oeganda en hij spitte zijn onderzoek naar de traditionele liederen nu toe op de godsdienstige ideeën waaraan hierin gestalte gegeven wordt. Deze filosofische belangstelling leidde in 1971 tot de uitgave van *Religion of the Central Luo*. In 1972 verschijnt *African Religions in Western Scholarship*, waarin hij aantoonde hoe de westerse wetenschap het Afrikaanse wereldbeeld (de Afrikaanse wereldbeelden) vanuit een banaal onbegrip en vol vooroordeel beschrijft.

Vanaf zijn thuiskomst zet Okot p'Bitek zich onafgebroken in voor de herwaardering van de eigen cultuur ter doorbreking van de kritiek- en wezenloze oppervlakkige nabootsing van westers gedrag, westerse expressievormen, van de uiterlijke symbolen van de westerse cultuur in het algemeen. Samen met anderen organiseerde hij het jaarlijkse Gulu Festival of Acoli Culture, een festival waarin beeldende kunst, zang, toneel en traditionele spelen in velerlei vorm aan hun trekken kwamen.

De periode waarin Okot p'Bitek het veldwerk voor zijn orale-literatuurstudie ondernam is van richtinggevend betekenis geweest voor zijn culturele plaatsbepaling en voor het ontstaan van het Gulu Festival. Zelf zegt hij hierover: '...Ik ontdekte dat de poëzie rijk was, de orale

literatuur volbloedig, de dans prachtig en de muziek inspirerend. Ik kon me er niet meer van losmaken. Ik wilde steeds maar doorgaan en dat gevoel was de grote inspiratie achter het Gulu Festival...'

In 1956 verschijnt zijn in het Acoli geschreven *Wer pa Lawino* (Lied van Lawino). De enthousiaste reacties op een tijdens een schrijversconferentie te Nairobi (Kenia) door hem voorgelezen fragment hiervan in Engelse vertaling stimuleren hem tot het vervaardigen van een integrale Engelse bewerking, die in 1966 in druk verschijnt onder de titel *Song of Lawino*. Hij karakteriseert dit *Lied van Lawino* als volgt: 'Het Lied is de luide lach van het dorpsmeisje Lawino. Ze lacht de moderne man en de moderne vrouw in Oeganda uit. Zij vindt dat de "ontwikkelde" mensen verpest zijn, in die zin dat ze niet langer behoren tot en niet meer genieten van de cultuur van het Oegandese volk. En ze denkt dat als deze "ontwikkelde" mensen maar even konden stilstaan en terugkijken naar het dorp, zij een voller en rijker leven zouden zien.' Lawino richt de pijlen van haar lied op haar man Ocol, die zich steeds verder van haar en de vertrouwde levenswijze verwijderd.

Ondertussen werd de Acoli-versie van het *Lied van Lawino* in de omgeving van Gulu gezongen, opgevoerd en gelezen en werd er over de inhoud druk gediscussieerd. Een vanuit de orale tradities gevormde tekst, een levendig commentaar op de maatschappelijke veranderingen bracht het probleem van de culturele identiteit uit de Engelstalige elitetoren met beide benen op Oegandese grond.

Het *Lied van Lawino* is de verbijsterde reactie van de plattelandsklasse op het gedrag van de stedelijke elite, die zich letterlijk en figuurlijk inrijgt in de westerse gewoonten en vervolgens de eigen gebruiken en hen die daaraan trouw blijven met vernietigende zelfhaat aan de kant zet. Haar lied legt de zweep over de Afrikaanse bourgeoisie en haalt snijdend uit naar velerlei aspecten van de dorre nabootsing van het westerse leven.

Lied van Lawino is ook wat zijn taal en vorm betreft een baanbrekende bevestiging van een Afrikaanse traditie. In een periode dat de Engelstalige Afrikaanse literatuur sterk beïnvloed werd door de Europese maakt Okot p'Bitek in detail, kleur en ritme volop gebruik van de orale Acoli-literatuur waar hij zijn beelden, vergelijkingen en andere stijlmiddelen aan ontleent. *Lied van Lawino* is een hartekreet, een oproep tot bezinning op de postkoloniale situatie waarin vooral de erfenis van het koloniale tijdperk veilig gesteld blijkt te worden en verdeeld onder de enkelen die naar Europees model gevormd en onderwezen zijn: '...Degenen die/Met hun neus in de boter zijn gevallen/Rollen hun opgemaakt bed in./Maar de heupen van de kiezers/Gaan pijn doen/Van het slapen op dezelfde grond/Waar ze ook al sliepen/Vóór Uhuru!/En zij bedekken de zweren/Op hun benen/Met dierehuiden./...'

De mentale verwijdering tussen de regering en het volk is volgens Okot p'Bitek direct de oorzaak van de vervreemdende invloed die het onderwijs uitoefent. Het onderwijs liet zijn pupillen tot de jaren vijftig slechts mondjesmaat en ter plekke drinken van de bron van kennis (en macht), genoeg om mee te kunnen draaien in de koloniale carroussel. Maar naarmate de dekolonisatie onafwendbaar naderde en de onafhankelijkheid dreigde, werd de kenniskraan verder opengedraaid en breidde men de studiemogelijkheden voor Afrikanen in het buitenland drastisch uit. Het werd tijd een in Europa geschoolde, Europees denkende zwarte elite op de sleutelposities te installeren opdat na de onafhankelijkheid de blanke belangen minimaal geschaad zouden worden.

Een van de grootste problemen van postkoloniaal Afrika is het dramatische verschil in levensstijl en visie tussen de dorpsgemeenschappen op het platteland en de besturende minderheid. De culturele waardensystemen en aspiraties waarvandaan de besturende klasse handelt is niet alleen verschillend en ontkoppeld van, maar ook in direct

conflict met die van de massa. De meerderheid die nog goeddeels haar waarden aan de traditionele culturele patronen ontleent.

Lawino verdedigt haar waarden en culturele symbolen zonder dat ze vervalt in een totale veroordeling van de westerse cultuur. Zij stelt haar levenswijze niet boven die van het westen, maar wijst deze terecht terug naar de eigen omgeving die haar gecreëerd heeft: '...Ik begrijp/De gewoonten van vreemdelingen niet/Maar ik veracht hun gebruiken evenmin./Waarom zou jij de jouwe verachten?/...'

Hoewel de tekst in eerste instantie de regionale situatie in Acoli-land beschrijft en zijn verbeeldingswereld die van de orale Acoli-literatuur is, behandelt het lied het algemene maatschappelijke proces wanneer twee culturen botsen. Omdat deze culturele confrontatie in heel Afrika merkbaar is, is het *Lied van Lawino* van continentale kracht.

De Engelse vertaling van *Wer pa Lawino* is een vrijwel letterlijke omzetting van de Acoli-tekst. Okot p'Bitek heeft de specifieke plaats-gebonden Acoli-symboliek en de verwijzingen naar Acoli-gewoonten en -gedrag letterlijk vertaald. Een trots eerbetoon aan de Acoli-taal, de gemeenschappelijke beeldenschat en de Acoli-filosofie. De Europese lezer zal daarom niet altijd in staat zijn de emotionele waarde van de tekst en de maatschappelijke relevantie te schatten. Toch is de inhoud ook voor ons overduidelijk. Het voordeel van die werkwijze is dat het karakter van de Acoli-tekst gehandhaafd blijft, de Europese lezer op spannende wijze kennis maakt met een volslagen andere verbeeldingswereld en de Engelse taal, losgemaakt van haar eigen verleden, gedekoloniseerd en geafrikaniseerd is.

In 1970 verschijnt *Lied van Ocol* (Ocol betekent: zwart, zoon van zwarte man, Afrikaan). Het is het antwoord van Ocol op het lied van Lawino, zijn vrouw. *Lied van Ocol*

werd direct in het Engels geschreven en zinspeelt ook veel minder op de orale Acoli-teksten en Acoli-ver beelding. Ocol schaamt zich voor zijn achtergrond: '...Afrika/Deze rijke graanschuur/Vol taboes, gebruiken/Tradities...// Moeder, moeder/Waarom ben ik/Geboren als zwarte?/...'

En als Lawino tegen Ocol zegt: '...Luister, Ocol, oude vriend./De tradities van je voorouders/Zijn goed./Hun gebruiken zijn zwaar en vol/En niet voos/Ze zijn niet dunwandig, breken niet zomaar/Ze kunnen niet worden weggeblazen/Door de wind/Want hun wortels reiken diep in de grond./... Luister, echtgenoot,/Jij bent de zoon van een Vorst./De pompoen in het oude dorp/Mag niet ontworteld worden!', dan antwoordt Ocol agressief: '...Opgerot/Met je Pompoenen/En je Oude Dorpen/Opgerot/Met het kaf/Van oude tradities/En betekenisloze gebruiken/We zullen de/Taboes één voor één/Verbrijzelen/De fundering van/Elk bijgeloof/Opblazen/We zullen elke heilige boom/Ontwortelen/En elk heiligdom van de voorouders/Slechten...'

Op de East African Heritage Conference in 1964 sprak Okot p'Bitek over de toekomst van de literatuur in de eigen talen. Hij sneerde sarcastisch op de stedelijke intellectuele elite waarvan de actieradius en het inzicht niet verder reiken dan de stad en de voorraad van de plaatselijke boekhandel of bibliotheek: ' 's Avonds zitten we op ons bankstel, leggen onze benen op de theetafel en zuchten we "Wat is er toch weinig literatuur in de eigen talen", terwijl we een boek van Achebe (de nestor van de geschreven Afrikaanse literatuur: de Nigeriaanse schrijver Chinua Achebe -JKvdW) uit de kast trekken. Ondertussen zijn op het platteland de vuren ontstoken en worden de volksverhalen verteld en opgevoerd. In de verte roffelen de maanlicht-danstrommels en zweven de prachtigste liefdesliederen door de lucht.'

In 1966 werd Okot p'Bitek benoemd tot directeur van het Uganda Cultural Centre. Hij herorganiseerde en

afrikaniseerde het culturele koloniale bolwerk, waar vooral Engelse stukken opgevoerd werden, tot een veelzijdig centrum dat de Oegandese cultuur vanuit de verschillende lokale tradities enthousiast uitdroeg: beeldende kunst, zang, poëzie, theater en dans, opgevoerd door The Heartbeat of Africa, een mede door Okot p'Bitek opgerichte dansgroep.

Pratend over zijn ambities en bedoelingen als directeur zegt hij in een interview: '...De grootste uitdaging is wat mij betreft uit te zoeken wat Oeganda's bijdrage aan de wereldcultuur zou kunnen zijn. We denken bijvoorbeeld aan toneel: we moeten de dorpen in en ontdekken wat de Oegandezers, de échte Oegandezers - niet de mensen die (westers) onderwijs genoten hebben - in de dorpen opvoeren. We moeten proberen aansluiting te vinden en vandaaruit verder werken. Op dezelfde manier denken we aan muziek en poëzie. Ik denk dat de mensen die in cultuur geïnteresseerd zijn, die naar school geweest zijn en universitair zijn geschoold, zich erg bescheiden zouden moeten opstellen en voor inspiratie en educatie meer naar de mensen in de dorpen moeten kijken en luisteren. Ik geloof dat ze ons veel te leren hebben.'

Onvermoeibaar hekelt Okot p'Bitek, in het spoor van Lawino, heftig de wezenloze naaperij van alles wat westers is. Hij ergert zich aan de jongeren die, blonde pruiken dragend, popgroepen nabootsen, westerse teksten zingen en zich sieren met westerse namen: 'Er is geen creativiteit in naapen.' De gedichten die de jongeren van Amerika en Europa zingen, zijn commentaren op en protesten tegen de sociale ziekten van hun eigen systeem. Hun protesten zijn irrelevant in een Afrikaans land.' Okot p'Bitek bekritiseert de Ocols van Oost-Afrika, de leiders die volharden in Engelse tradities en modes op alle niveaus. Van breekbare tea-parties, 'beschaafde' Latijnse kerkrituelen, middeleeuwse universiteitskleding en de pruiken van de rechterlijke macht tot de krankzinnige kerstceremonie in het droge seizoen waarbij plukken

katoen de sneeuw op de kerstbomen in de stad moeten vervangen. 'Wat betekenen deze westerse tradities voor post-Uhuru Afrika, dat hopelijk gericht is op het herstel van de Afrikaanse maatschappij vanuit de Afrikaanse filosofieën?'

Een van de heftigste aanvallen op de neokoloniale mentaliteit vuurde Okot p'Bitek tijdens een lezing in 1967 in Lusaka (Zambia) af, ter gelegenheid van het National Arts Festival of Zambia. Ik citeer: '...Laten we eens kritisch naar de maatschappelijke opbouw van onafhankelijk Afrika kijken. Zelfs een blinde kan zien dat er twee aparte groepen groeien: ten eerste de regerende groep, de dominerende minderheid, goed gevoed en in de stad wonend; ten tweede de slecht gevoede, slecht geklede meerderheid die in de dorpen woont... Het Afrikaanse socialisme kan gedefinieerd worden als de regering van het volk door de geschoolden voor de geschoolden.'

'Je kunt geen lid worden van *hun* parlement, tenzij je Engels of Frans spreekt. Ook al ben je de grootste orale historicus, ze zullen je nooit in de buurt van *hun* universiteit dulden. De grootste traditionele musici en dichters mogen geen les geven in *hun* scholen. De Afrikaanse medicijnen-deskundige wordt een "heksen-dokter" genoemd (een misleidende term die inhoudt dat hij een "heks" is en dus een slecht mens) en zijn bekwaamheden worden als bijgeloof afgedaan... Vermaarde verhalenvertellers en de beste dansers kunnen in *hun* scholen of universiteit geen les geven in dramatische expressie of de danskunst...

'Ik zou graag een revolutionaire strijdkreet willen uitschreeuwen: Ongeschoolde mensen van Afrika: verenig jullie!/Je hebt niets te verliezen/Dan je ketens;/Je hebt Afrika te winnen.

'Maar ik realiseer me dat ik op de verkeerde plaats spreek voor de verkeerde mensen. De studenten en wetenschappers van onze universiteiten zijn niet revolutionair. Daar hebben ze geen belang bij. Zij zijn boekenwormen die snakken naar promotie, de inwijdingsceremonie om

deel uit te maken van de "grote-auto"-stam... Voor de miljoenen mensen van het platteland in Nigeria, Kenia en Oeganda zijn de romans van Achebe, Ngugi (vooraanstaand Keniaans schrijver: Ngugi wa Thiong'o - JKvdW) en *Lied van Lawino* even onbeduidend als de onverwachte regen die midden in het droge seizoen valt, omdat ze de miljoenen mensen waarvoor ze geschreven zijn, niet bereiken...

'Het onderwezen lid van de elite,... Een verloren slachtoffer van het schoolsysteem. Hij kan de dansen en de muziek van zijn eigen volk niet uitvoeren, maar hij kan ook de buitenlandse kunstvormen niet werkelijk doorgronden en ervan genieten. Hij moet doen alsof en zijn beschavers en vaderfiguren naapen en hij troost zich, zoals alle klein-denken, met de gedachte dat hij daarmee "indruk" maakt op de minder geschoolden.

'Als ik in het bestaan van God zou geloven, zou ik het volgende gebed willen zeggen: O God, bescherm Afrika/Tegen onze nieuwe leiders;/Maak ze bescheiden/Open hun ogen/Opdat ze zullen zien/Dat materiële vooruitgang/Niet gelijkstaat met geestelijke vooruitgang./Heer, open de ogen van de Afrikaanse leiders/Opdat ze zullen waarderen/De muziek van de drums/En de poëzie van hun moeders!'

Door deze kokende kritiek sloeg de vlam in de pan van de door het *Lied van Lawino* al verhitte politieke gemoederen: Okot p'Bitek werd ontslagen als directeur van het Uganda Cultural Centre. Sindsdien is hij verbonden aan de universiteit van Nairobi (Kenia), vanwaaruit hij ook verscheidene culturele festivals organiseerde. Tegenwoordig doceert hij aan het Makerere Institute of Social Research in Oeganda, v

Wat de kritiek van Okot p'Bitek op de universiteiten betreft: de gehekelde situatie is op veel universiteiten inmiddels wel gewijzigd. Op de universiteit van Nairobi zwengelde bijvoorbeeld de Keniaanse schrijver Ngugi wa Thiong'o samen met anderen in 1968 een discussie aan

over de afrikanisering van de Engelse faculteit. De eerste plaats die de Engelse taal en literatuur innamen op basis van een veronderstelde internationale waarde en superioriteit, werd betwist vanuit een fel geformuleerd nationaal cultureel bewustzijn. Het resultaat was dat de Engelse afdeling vervangen werd door een letterkundige faculteit met Afrikaanse (Engelstalige) literatuur als kern van haar programma. Een bloeiend begin ook van de bestudering van regionale talen en de overstelpende orale literatuur waarin de culturele identiteit tot levende uitdrukking is gebracht.

Tijdens een lezing aan de Syracuse-universiteit in New York (1970) keerde Okot p'Bitek zich nog eens heftig tegen de vaak door de 'Ocols' overgenomen, arrogante en discriminerende westerse definitie van literatuur, waarin de verbale expressie van een volk beperkt wordt tot datgene wat zich op papier heeft vastgezet. De orale tradities zijn gemakshalve naar het folkloristisch rijk der ongeletterden verwezen. Voedzaam voer voor folklorist en antropoloog, magere kost voor de letterkundige. Een elitaire, de klassenstructuur bevestigende ontkenning van de literaire waarde van de orale vorm en expressie. Okot p'Bitek zei hierover: '...de dichter gebruikt *woorden* om zijn gevoelens uit te drukken. Nu kunnen woorden gesproken, gezongen of geschreven worden. De stem van de zanger of de spreker en de pen en het papier zijn de vroedvrouwen voor een zwangere geest. Een lied is een lied, of het nu gezongen, gesproken of opgeschreven wordt.'

De Oegandese taalkundige Pio Zirimi doorbrak de exclusiviteit van het begrip literatuur, dat slechts betrekking heeft op geschreven teksten, door de combinatievondst: oratuur.

In 1971 verschijnen *Song of Prisoner* en *Song of Malaya*. *Song of Prisoner* is het profetische portret van de angst, het geweld en de verscherpte tribale tegenstellingen, die

het leven onder het moorddadige regime van Idi Amin (1971-1979) kenmerkten. Het dodelijke verraad aan Uhuru: '...Ik wil dansen/En mijn nietigheid vergeten./ Laat me dansen en vergeten/Voor een korte tijd/Dat ik een verstotene ben,/Het braaksel van mijn Land,/Een gebroken tak van een Boom/Afgerukt door de storm/Van Uhuru.'

Song of Malaya is het lied van de hoer (Malaya is het Swahili-woord voor hoer): een humorrijke aanval op de huichelachtige christelijke monogamie-moraal in de schemer waarvan haar beroep hoogtij viert.

In 1973 verschijnt *Africa's Cultural Revolution*, waarin Okot p'Bitek zijn lezingen en artikelen verzameld heeft, die alle het verband aantonen tussen de buitenlandse economische krachten en de culturele kolonisatie na de onafhankelijkheid. In 1974 publiceerde hij onder de titel *Horn of my Love* traditionele orale Acoli-poëzie en in 1978 verschijnt de bundel traditionele volksverhalen *Hare and Hornbill*.

Jan Kees van de Werk, 's-Graveland 1981

Filename: Lawino_BEST.doc
Directory: D:\backup Mijn documenten 12-2008\LITERAIR\lawino
Template: C:\Documents and Settings\Wim\Application
Data\Microsoft\Templates\Normal.dot
Title:
Subject:
Author: VB
Keywords:
Comments:
Creation Date: 1/24/2009 7:57 PM
Change Number: 38
Last Saved On: 1/24/2009 11:20 PM
Last Saved By: VB
Total Editing Time: 133 Minutes
Last Printed On: 1/24/2009 11:20 PM
As of Last Complete Printing
Number of Pages: 135
Number of Words: 33.373 (approx.)
Number of Characters: 190.232 (approx.)